

Expres

cultural

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Anul V, nr. 11 (59), noiembrie 2021 • Apare lunar

24 pagini

Dinu PILLAT - 100

*Monica Pillat în dialog
cu Adina Bardaş [pp. 12-13]*

Un mare caracter: Dinu Pillat,
Nicolae Mecu [p. 11]

Printre zăbrelele de umbre

*Printre zăbrelele de umbre,
Zăream cum zboară nemișcate,
Pe dealuri, morile de vânt.*

*Conacul sta în așteptare,
Departă – câmpul, ca o apă,
Coame de cai, apoi trăsura,
Foșnetul rochiei, pe sub arbori.*

*Veneam citind. Sub bolți de frunze,
Ca niște păsări, ochii lui
Băteau din aripi, luminând.*

*Și, cum mergeam, pe-aleea scrisă,
Am auzit același clopot,
Sunând de nuntă și de moarte.*

*M-am revăzut, ca o fereastră,
Pe care se uita bunicul
Și, dincolo de el, un fiu
Care avea să-mi fie tată.*

*Eram toți trei într-unul singur,
Atât de tineri, în amurg,
Și-aveam în față nemurirea...*

Monica Pillat

Liviu Ioan STOICIU

Unde a dispărut viitorul luminos promis după Revoluție

3

Constantin COROIU

Modelul „eroului intelectual”

4

Liviu ANTONESEI

Mihai Șora la 105 ani. Un elogiu

4

Ioan ADAM

Mihai Moraru actor, montaniard și homo faber

5

George BĂDĂRĂU

Poesis – ecopoeme

6

Mihaela GRĂDINARIU

În răscruce de veacuri, martor și mărturisitor

7

Diana VRABIE

Alice din Țara Hazardului

8

Cristina CHIPRIAN

Cărți de poezie

9

Al. CISTELECAN

„Incantații aliterative”

15

Dr A Kulakov

IV. Un «Réac» numit «Dosto»

17

Adrian Dinu RACHIERU

Cioran, exilatul apatrid (III)

19

Dionisie VITCU

Un prinț al Teatrului contemporan

22

Victor DURNEA

Critica Criticii

23

Constantin PRICOP

Caragiale și construcția societății românești

24

„Oamenii se definesc după modul în care pierd.” – C. Noica

Expres cultural

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)
Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)
Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Radu Andriescu, Adina Bardaş, Gellu Dorian, Constantin Dram, Florin Faifer, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Ioan Răducea, Gheorghe Simon, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU

Unde a dispărut viitorul luminos promis după Revoluție 3

Nicolae PANAITE

Semnele și înfățișarea 3

Constantin COROIU

Modelul „eroului intelectual” 4

Liviu ANTONESEI

Mihai Șora la 105 ani. Un elogiu 4

Ioan ADAM

Mihai Moraru actor, montaniard și homo faber 5

George BĂDĂRĂU

Poesis – ecopoeme 6

Mihaela GRĂDINARIU

În răscruce de veacuri, martor și mărturisitor 7

Diana VRABIE

Alice din Țara Hazardului (O întâlnire pe strada Hazard de Andrea H. Hedeș) 8

Cristina CHIPRIAN

Poți admira globalismul romantic 9

Când știi totul despre tine... 9

Gellu DORIAN

Un risc asumat 10

Daniel Ștefan POCOVNICU

Darul grecesc al îndoielii 10

Nicolae MECU

Un mare caracter: Dinu Pillat 11

Monica PILLAT: „Tatăl meu a fost un inspirat slujitor și apărător al valorilor culturii noastre creștine” (în dialog cu Adina Bardaş) 12-13

Traian D. LAZĂR

Mitologie poetică 14

Cornel Simion GALBEN

Remember Agatha Grigorescu-Bacovia 14

Dan Bogdan HANU

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate) 15

Al. CISTELECAN

„Incantații aliterative” 15

Radu PĂRPĂUȚĂ

Împlinirile neîmplinirii 16

Vasile LARCO

Un trai programat 16

Dr A Kulakov

IV. Un «Réac» numit «Dosto» 17

Monica BORDEIANU

Farmecul ambiguității 17

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (III) 18

Adrian Dinu RACHIERU

Cioran, exilatul apatrid (III) 19

Ștefania HĂNESCU-ȚUGUI

Revista Revistelor 20

Ioan ȚICALO

O întâlnire neașteptată 20

Nicolae BUSUIOC

Eugen Ionescu înainte de Eugène Ionesco 21

Ioan RĂDUCEA

Trăirea nemuririi 21

Dionisie VITCU

Un prinț al Teatrului contemporan 22

Victor DURNEA

Critica Criticii 23

Constantin PRICOP

Caragiale și construcția societății românești 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com;

www: exprescultural.ro

facebook.com / expres.cultural

ISSN: 2537-5989

Felix AFTENE, CHEMAREA

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot depune sumele în contul:

RO04BTRLRONCRT0PC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

**84 lei / an + 24 lei taxe poștale,
42 lei / 6 luni + 12 lei taxe poștale.**

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm acest număr cu lucrări ale pictorului Ștefan Câlția din seria *Grădini pentru Dinu Pillat*, reproduse prin bunăvoința Fundației Ștefan Câlția.

*** Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine în întregime autorilor.**
*** Rugăm colaboratorii să ne trimită textele până pe data de 10 a lunii în curs pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com; articolul trebuie să aibă maximum 7000 de semne și să fie în format Word.**

DTP: valcirca@gmail.com

Liviu Ioan STOICIU

Unde a dispărut viitorul luminos promis după Revoluție

Lumea civilizată lasă senzația că a început să se piardă cu firea. Faptul că vaccinarea în masă n-a dat rezultatele scontate (Occidentul reînregistrează milioane de infectări cu Covid-19, inclusiv în România mor cu mii-le dintre cei vaccinați anti-Covid; directorul OMS Europa atrăgea atenția, în ziua când scriu aceste rânduri, că Europa, cu țările ei cu procente cele mai mari de vaccinare posibile din lume, depășind și 90 la sută din populație, azi este „epicentrul” pandemiei de Covid-19; și că se așteaptă „o iarnă grea” pe continent), ne face să credem că și anul 2022 nu poate fi decât sumbru. Imunizarea naturală n-a funcționat nici ea, sutele de morți „asociați Covid-19” anunțați zilnic la noi (într-o România vaccinată în procent de 35 la sută, după datele oficiale) au speriat mapamondul. Tratamentul cu medicamente anti-Covid nu funcționează nici el (nicăieri pe planetă), chiar dacă ar fi de preferat, luat acasă, și ar mai elibera spitalele (complet blocate; bolnavii de cancer și diabet, de pildă, nu mai au nici o șansă să fie îngrijiți în spitale, doar Covid-19 contează). Sunt admirabile, vai, în continuare grijile guvernelor față de viața populației, vor să salveze ce se mai poate salva, pun restricții draconice în speranța împușinării infectărilor cu Covid-19 (cu prețul încălcării drepturilor omului, stipulate în Constituție), discriminând în prostie: omul sănătos trebuie să arate că nu are Covid-19, să prezinte „certificatul verde” că e vaccinat sau trecut prin boală. Economiiile scârțâie (la noi economia duđuie, cică; probabil fiindcă nu s-a vaccinat în procente de aproape sută la sută ale „țărilor dezvoltate occidentale”), de doi ani nu se mai face școală (viitorii absolvenți vor veni pe piață cu diplome improvizate, „slabe”; ar trebui să ne temem de lipsa de profesionalism previzibilă în toate domeniile). Frica de pandemie de Covid-19 îmbolnăvește și mai rău românii, știrile în mass-media sunt de sfârșit de lume, cimitirele nu mai fac nici ele față... Unde a dispărut viitorul luminos promis după Revoluție, în țară? Ai senzația că se prăbușesc miturile „vieții bune” pe tot continentul nostru.

Devine credibilă zvonistica Marii Resetări a omenirii, de care s-a tot vorbit de la începutul „pandemiei” (desființând dreptul omului la liberă circulație, inclusiv la un magazin „neesențial”, la care nu poți să intri decât cu „certificat verde”). Pe lângă pandemie apărând, previzibil, și criza energiei, care aduce inflație, prețuri dublate la serviciile elementare. În condițiile în care salariile au fost împușinate de restricțiile anti-Covid. În România (cu o populație majoritară cu venituri la limită), paroxistic, s-a adăugat, pe lângă ruptura dintre cei ce se vaccinează și cei care refuză vaccinul, criza politică – fiind puși pe baricade adverse cei ce votează cu stânga sau cu dreapta politică. Lasă că e o elită (politică, socială, culturală; nu lipsesc nici băgătorii de seamă, mari comentatori în mass-media, nu numai audio-vizuală) care face elogiul oportunismului cotidian, cinic. Sunt acum considerați proști, rudimentari, needucați toți cei ce nu cred în succesul științei care a scos pe piață vaccinuri experimentale (și refuză să se vaccineze), așa cum la fel de proști, rudimentari, needucați au fost (și vor fi în vecii vecilor) considerați cei ce votează cu stânga politică, „de suflot”... Dacă privim peste Europa, venind vorba de Marea Resetare, imigranții sosiți în principal din Asia (fugiți și din calea războaielor din țările lor, dar și pentru a-și asigura „un trai mai bun”) fac prăpăd. Personal,

cred că mama natură ne-a adus în pragul găsirii unui nou echilibru, fie și corect politic (prin apariția „omului universal”, rătăcitor, care poate trăi oriunde pe glob; conform „progresiștilor neomarxiști”, impuși și la noi, fără să aibă vreo popularitate, nu mai e nevoie să fii proprietar pe un pământ al tău, o casă, o familie, e de ajuns să ai câteva bagaje ale tale și să-ți cauți de drum, să fii permanent flotant, acolo unde e mai frumos și mai plăcut, eventual; frumusețea și plăcutul relativizându-și înțelesul, trăim doar în plin postmodernism și postumanism; digitalizarea ne ajută să trăim mai mult virtual decât în realitate, morala biblică nemaiconținând; contează numai „fericirea, ce îmi place mie”). Noua Resetare ar fi legată de împușinarea dramatică a drepturilor elementare ale fiecărui cetățean, statul (care e o unealtă în mâinile puterilor lumii, nu?, a celor ce controlează 90 la sută din averea lumii, în bani și resurse) devine un supraveghetor total („certificatul verde” e o dovadă palidă deocamdată, aplicată pe o pandemie care se speră să fie trecătoare și care se dovedește a fi... eternă; va trebui, ne anunță autoritățile sanitare, să ne învățăm cu gândul că nu vom scăpa niciodată de acest nou coronavirus), el ne coordonează viața după norme bine stabilite; câte idealuri să avem, cât de disciplinați să fim, câtă libertate de mișcare (după modelul chinezesc, pus în aplicare; habar nu am dacă pot să spun că e model comunist, China având o economie de piață expansivă, pregătită să ocupe primul loc în lume). La asta putem să adăugăm și ravagiile schimbării climei – de aceea spun că mama natură (în continuă evoluție) e de vină pentru schimbările apărute, omenirea reacționând după cum se pricepe, depășită.

În această nouă lume care se anunță, a restricțiilor umilitoare impuse de stat, a catastrofelor naturale (inundații, cutremure, incendii, activări vulcani, prorocite) și a lipsurilor de tot felul (nu numai alimentare; repetate pene de curent, anunțate oficial deunăzi, ar întoarce omenirea la nivelul cel mai de jos al existenței și supraviețuirii), a îmbolnăvirii populației, ce-i rămâne unuia ca mine decât să scrie... proză? Chiar, trebuie luat acest text drept un discurs al unui personaj dintr-o proză.

Lăsând la o parte tonul apocaliptic, în ciuda crizelor din România, lumea literară (cu scriitori care pun în valoare sintagma „prin ei înșiși”) își vede de vocația ei, scrie și publică reviste și cărți. Uniunea Scriitorilor a reușit să ducă la capăt proiectele ei de top (ultimul, *Scriitorii Anului* la Iași, un succes). Ba chiar și dușmanii Uniunii Scriitorilor au avut parte acum (pe banii consiliilor județene și primăriilor) de festivaluri literare exclusiviste la Timișoara, Iași, București, Bistrița, Arad... *E bine!*

9 noiembrie 2021. BV

Nicolae PANAITTE

Semnele și înfățișarea

● Semnele și înfățișările văzute, auzite, citite, trăite etc. fac parte din viața noastră, fiecare zi decodificându-ni-le – nu? – în măsura percepției și importanței ce le acordam. Astăzi, privind în trecut și neglijând nicidecum prezentul, putem afirma că sigur am fost martorii celor mai multe fenomene care au avut loc într-o anumită perioadă de timp. Niciodată în istoria omenirii, raportându-ne – să zicem – la un interval de 70 de ani, nu au avut loc atâtea evenimente cosmice și terestre câte au fost în a doua jumătate a secolului XX, și parcă accelerându-se cauzele în primele două decenii ale secolului XXI. Decodificările pe care unii veniți și neaveniți, cu har și cu știință mai multă sau mai puțină, încearcă să ni le explice, nu mulțumesc decât pe foarte puțini. Fiecare are o grilă a lui prin care își explică ceea ce simte, aude, vede, într-un cuvânt: trăiește. Mass-media citită și vorbită reprezintă, pentru noi, principalul mijloc de informare și documentare. De cele mai multe ori, știrile și noutățile sunt generatoare de emoții și sentimente de plăcere, frustrare, înălțare, decădere, teamă, singurătate, uimire și fabulos etc., așadar: agonie și extaz.

● Am auzit, văzut și citit, nu puține mărturii despre statutul lucrului bine făcut. Sunt istorisiri mai aproape sau mai departe de noi, mai de demult sau mai recente, care vin în susținerea și recunoașterea temeiniciilor unor înfăptuiri ce merită recunoștința noastră. Am avut întotdeauna apreciere și respect pentru acei oameni devotați muncii lor, precum și proiectelor ce le-au semnat, având impact benefic, realizate cu dăruire și profesionalitate.

Sunt *construcții* în toate domeniile vieții noastre sociale, politice, culturale etc., care trebuiesc continuate în ce au ele mai bun, indiferent dacă cei care le-au lansat ne sunt sau nu simpatici, rezonază sau nu cu proiectele noastre. Amprenta pozitivă a semenilor noștri, ce au trecut prin locul în care suntem noi acum, datorită conjuncturilor, nu trebuie să ne eclipseze și să ne creeze dileme continue în a recunoaște acele calități, trăsături, însușiri, atunci când este vorba de manageriat.

Gândurile noastre aș vrea să fie un semnal către valoare și performanță, către îndepărtarea parti-pris-urilor și privirea cu înzestrare critică, dincolo de sine, spre izbânzile estetice care dăinuiesc și care reprezintă trepte spre Zigurat. În toate este nevoie de paradigme și, de ce nu?, de călăuze.

Nu este important cât de mult avem, ci cât de mult gustăm și trăim autenticitatea și firescul – iată în ce, cred, se cuprinde împlinirea și fericirea noastră. *Într-o lingură de zahăr este mai multă dulceață decât într-un butoi plin cu oțet.*

Privind viitorul, cugetul mă îndeamnă să afirm că avem nevoie de proiecte credibile, viabile și definitorii, avem nevoie de adevăr, pentru continuitate... Astăzi, vai!, mai mult ca oricând, minciuna stă cu regele, pardon, cu președintele la masă. Spunea cineva că adevărul este ca o peșteră foarte mare în care dorim să intrăm, dar pe care nu suntem în stare să o traversăm singuri. Ea este luminată la intrare, dar, dacă vrem să pătrundem mai departe și să cercetăm ascunzișurile ei, ne trebuie o călăuză, fără de care ne putem pierde.

Constantin COROIU

contexte

Modelul „erolui intelectual”

A avut oare G.Călinescu un model? Întrebarea nu privește doar pe criticul, istoricul literar, scriitorul Călinescu, ci în general pe omul și pe marele cărturar. Că geniile nu au și, la crept vorbind, nici nu pot fi, la rândul lor, modele, cel puțin în sensul binecunoscut al termenului, e aproape un truism. Totuși, cel puțin în prima tinerețe, deci în perioada cea mai importantă a formării personalității, Călinescu s-a raportat aș spune dramatic, și nu doar intelectual, ci și afectiv, la Vasile Pârvan, la lecția de construcție a marelui savant, comparat cu Mommsen și Renan. Moartea prematură a marelui istoric român - la numai 45 de ani - l-a zguduit profund. Călinescu avea 28 de ani. Opera vastă și complexă pe care autorul GETICII o lăsa în urma sa și pe care o crease într-un răstimp atât de scurt cu un efort uriaș era impresionantă. Dar e de presupus că pentru G.Călinescu, Vasile Pârvan, care îi fusese profesor, să fi însemnat și altceva: o proiectie a figurii tatălui visat. Marcat de condiția sa de copil din flori, Călinescu era un mizantrop autentic, poate chiar și un misogin („Femeia este fizică, bărbatul este metafizic”). Nu era un sentimental. Dar față de Vasile Pârvan sentimentele lui au fost de o intensitate și de o profunzime incomparabile. „Nu te vom mai întâlni în Roma eternă trecând pe Pincio spre Școala ta și a noastră - în care nimeni în afară de tine nu mai e vrednic să intre - cu privirea furată de depărtări, de milenii, de cetăți apuse, de sarcofage și de coloane frânte”, scria el în *Sinteza*, la moartea lui Vasile Pârvan. Dincolo de acest copleșitor regret, intuim parcă un legământ, poate și o aspirație de genul celei a lui Eminescu pe care marele român i-o mărturisea, peste timp, lui Shakespeare: „*S-aduc cu tine îmi este toată fala*”. Intuiția ne este întărită și de ceea ce scria în numărul din 23 iunie 1928 al revistei „Viața literară”, când se împlinea un an de la moartea lui Vasile Pârvan. G.Călinescu îl caracteriza pe marele savant ca fiind „erolui intelectual” pe care mai ales tinerimea este datoră să și-l ia ca model, mai întâi de toate moral și să se lase animată de influența sa catalitică: „Puțini din rasa noastră au dat o pildă mai monumentală de energie pusă în slujba unei idealități. Când se profesază pentru foloase naționale o filozofie etică a *caracterului* e prilejul să spunem că niciodată această însușire, a acordului între gând și faptă, n-a fost mai strălucit realizată. Și nu e vorba de încăpățănarea oarbă, de ambiția îndărătnică și surdă a omului visător de glorie, ci de năzuința lucidă a unei minți fericite care caută în construcție rezolvarea problemei vieții. Istoria ridicării lui Pârvan înflăcărează ca o viață plutarchiană. Și e senil sufletul tânărului care cunoscând-o nu se simte împuns de dorința de a fi, dacă nu mare, cel puțin mai puțin mărunț”. Călinescu era el însuși tânăr, aflat la începuturile edificării unei opere monumentale care avea să-l consacre ca *scriitor total*, poate că unicul din cultura noastră la un nivel atât de înalt. Și mai spune ceva G.Călinescu în eseu publicat atunci: „*Nu stilul, nu preocuparea lui Pârvan sunt de imitat, ele fiind elementele personale unice și nereproductibile; ci forma acțiunii sale, acea religie a construcției, acea înverșunare a gândului ce nu se dă bătut... Dar se poate că zâmbetul îndurerat al celui pe care Parca i-a tăiat firul unui gând nedesăvârșit va stârni în sufletul vreunui tânăr o furtună sublimă, o hotărâre eroică, o năzu-*

ință nobilă către monument, către expresia permanentă și reabilitarea geniului, care este o cupolă michelangiolescă, peste ziduri înalte și groase de trudă și meditație”.

Nu cumva acel tânăr era chiar G.Călinescu?!

A doua zi după apariția textului din care am citat, un alt profil al lui Vasile Pârvan putea fi citit în „Universul literar”. Călinescu releva și de această dată „voința eroică de muncă” a lui Pârvan, care era „un ambițios, dar nu un vanitos” și care opunea intelectualității românești „antiștiințifice” cultul pentru știință într-o țară cu multe minți scilipitoare „dar de temperament indolent oriental”. Călinescu identifică legătura de substanță dintre sorginea țărănească a marelui istoric, viziunea sa asupra existenței și fiorul întinderii istoriei multimilenare: „Spirit sănătos de țăran, el are cu o conștiință mai înaltă ideea tragicului omului în univers și un respect pentru conștiința umană, ce-l duce la un cult al amintirii. Atât există pe lume cât se poate aminti”. În fine, câteva linii la un portret al omului Pârvan, relevant în ordine moral-psihologică: „Doi ochi de o profunditate turburătoare și ironică, obraji cu proeminențe mongolice, severi, stăpâniți, un rictus protestant în colțul gurii, disprețuitor, eroic și copilăros totdeauna. Această săpare a feții este forma indiferentă a unei mari stăpâniri. Pârvan era un mare emotiv, capabil de furtuni sufletești oculte”. Portretul Profesorului ce i se fixase în memorie din vremea când îi fusese student este cel din

„Istoria literaturii române de la origini până în prezent”: un personaj cu aură mitologică, așa cum e și cel al lui Nicolae Iorga. De altfel, însuși capitolul se intitulează „Filosofii mituri: N.Iorga, Vasile Pârvan”, deși cel de al doilea are o „cu totul altă formație aducea” în comparație cu primul. Merită să cităm copios din această Carte a cărților: „Dacă geniul lui N.Iorga era viforos și șăgalnic, acela al lui V.Pârvan era muzical și solemn. Când după câteva clipe de așteptare, studenții priveau spre ușa ce se deschidea, apărea în fața lor

Brand. Pastorul Brand al lui Ibsen, cu haina neagră încheiată auster până sus, călcând pe un ghețar. Însă văzut de aproape, pastorul n-avea în ochii săi pătrunzători durități nordice, iar tristețea încruntată într-o ironie gravă îi dădea înfățișarea unui actor tragic. V.Pârvan își potrivea foile în mână - căci avea să citească - cu acea încruntare visător-ironică a feței, apoi aștepta. Și în vreme ce zgomotele se potoleau unul câte unul, privea pe fereastră pe cerul îndepărtat sfărâmare ideală a norilor... Frazele se desfăceau în adevărate versete când cu glasul său modular recita solemn: «Era liniște ca pe câmp./ Ciocanele băteau surd în dălți / iar marmora ruptă / răsună ca argintul./ Eram obosit și trist./ Și din tăcerea întinselor câmpuri / mi-am tras liniștea gândului / senin și stăpânitor./ Tăcerea e centrul lumii./ Spre tăcere se adună toate,/ ca apa spre prăpastia neagră./ Se îndeasă toți împrejurul liniștei / spre a-i găsi înțelesul / și toți se liniștesc împrejurul ei / și asupra tuturor se așterne / stăpânitoare / Tăcerea». Când sfârșea, actorul tragic redevenea Brand. Brand al lui Ibsen, care ieșea cu haina încheiată până sus, cu o încruntare visător-ironică în colțul gurii, călcând, învăluit în neguri, ca pe un ghețar”.

Tot așa îmi imaginez că a ieșit Vasile Pârvan și din scena acestei lumi!

figurine critice

Liviu ANTONESEI

Mihai Șora la 105 ani. Un elogiu

Filosoful Mihai Șora a împlinit 105 ani. Cum scriam într-o altă împrejurare asemănătoare (vorbesc despre volumul ce i-a fost dedicat la aniversarea a 90 de ani de viață), probabil filosoful este unul dintre puținii români, filosofi sau nefilosofi, care-și merită mereu și pe deplin omagiul. Unul din puținii „mari români” care nu vor intra niciodată în topurile aberante ale vremii noastre, pentru că le va depăși întotdeauna, situându-se în afara și deasupra acestora. Vestea că filosoful Mihai Șora, „Domnul Șora”, cum i-am spus mereu noi, cei mai tineri, cu foarte caldă deferență și sinceră recunoștință, împlinea pe atunci 90 de ani a fost cu totul surprinzătoare, ca să nu spun șocantă! Ce era surprinzător în acea aniversare? Păi, aniversarea însăși, evenimentul ca atare, pentru că mie, întotdeauna, filosoful mi s-a părut cumva „fără vârstă”, dacă nu chiar cumva „pururea tânăr”.

Nu în afara timpului, pentru că timpul și istoria, care îl încarnează pe cel dintii, nu l-au văduvit deloc de încercările lor. Membru al partidului comunist francez și luptător în rezistență, debutat în volum la Paris, la celebra editură Gallimard, cu *Dialogul interior*, o carte de fenomenologie excelent primită pe malurile Senei, filosoful avea să vină să-și vadă părinții la puțină vreme după instalarea regimului comunist - care nu i-a mai îngăduit să se întoarcă în Franța. Odată regimul comunist instalat, de bună seamă că decenii în șir nu avea să mai fie vorba despre filosofie, despre cea scrisă vreau să spun, cu atât mai puțin despre fenomenologie! În schimb, avea să izbutească să facă proiectul - și să-l coordoneze în bună parte - *Bibliotecii pentru toți*, colecție ce nu avea să poată fi „stricată” nici după eliminarea sa din sistemul editorial, pentru că formase acolo un grup de redactori bine pregătiți profesional și cu o idee înaltă despre misiunea lor culturală.

Apoi, avea să fie una din victimele scandalului legat de *Meditația Transcendentală*, montat abil de Securitate pentru „a-i liniști” pe unii intelectuali socotiți incozi. Imediat după aceea, avea să devină colaborator constant, dar sub pseudonim, pentru că i se interzisese semnătura, al *Opinieii studențești*, pe care o coordonam. Și ne amuzam împreună, dar și laolaltă cu prietenii mei, de pseudonimele pe care le schimba mereu, plecând întotdeauna de la literale cuprinse în propriul și adevăratul său nume. Și, parcă, istoria încă tot nu vrea să-l lase în pace, devreme ce, dedicându-se cu incredibilă devoțiune nu destinului propriei opere, ci acimatizării „pre rumânește” a operei franceze a lui Benjamin Fondane, i s-au ridicat atîtata ostilitate în față, i s-au pus atâtea piedici.

L-am întâlnit prima oară în jurul anului 1980, la puțină vreme după apariția volumului *Sarea pământului*, prin care și-a recăstăgat statutul de autor, de data aceasta de limba română, la vreo patru decenii de la strălucitul debut parizian. O carte despre poezie, concepută în dialog, care trece însă de poezia ca atare pentru a vorbi, de fapt, despre destinul omului în lume. Pretextul și tipul de redactare „literare” i-au asigurat desigur nu doar posibilitatea apariției, ci și un public mult mai larg decât putea spera un filosof de asemenea profunzime și complexitate. În spatele perso-

najului TP, trebuie deconspirat Toma Pavel, cel dintii „tînăr prieten”, care a avut enorm de cîștigat în urma contactului cu spiritul atât de viu, de interogativ și paradoxal al filosofului. Dar, conform mărturisirii celui din urmă, „personajul” este de fapt o construcție și un *alter ego*, pentru că dialogul este, pentru Domnia Sa, înainte de a fi unul cu ceilalți, unul *interior*, ceea ce ne reîntoarce la punctul de plecare, la extraordinara carte de debut. Prezența mai degrabă discretă până atunci, Domnul Mihai Șora avea să fie adoptat de lumea literară și avea să mai publice câteva cărți, toate remarcabile, toate la frontiera aceasta dificil de trasat, mai ales în cultura noastră, dintre filosofie și literatură. Mă refer la *A fi, a face, a avea*, la *Clipa și timpul* sau *Eu & Tu & El & Ea*, ultima subin-

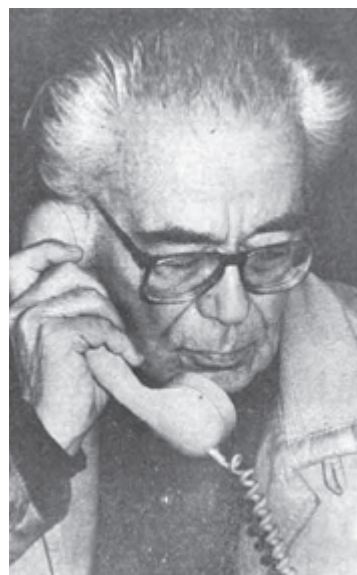
titulată „despre dialogul generalizat”, formulă care spune perfect tipul de demers intelectual al lui Mihai Șora, sintagmă care îi definește probabil cel mai exact propria *forma mentis*. După 1990, avea să fie recuperată pentru publicul românesc și excelența sa carte de debut parizian și, astfel, publicul de aici a putut să vadă puternica rădăcină de o atât de complicată origine fenomenologică din care se trage tot ceea ce a urmat.

Dar poate mai puțin despre cărțile sale aș vrea eu să vorbesc și mai mult

despre *omul* Mihai Șora. Un om care-și trăiește filosofia, pentru că este în mod esențial un om al dialogului și al solidarității impecabile, chiar în sensul originar al cuvântului, deci „fără păcat”. De aceea îi plăceau și îi plac atât de mult „simpozioanele” între prieteni și discipoli, desfășurate adesea până la orele tîrzii ale nopții ori deja timpurii ale dimineții următoare. Din acest motiv nu a refuzat cuiva vreodată nu doar un interviu care să devină act publicistic, ci pur și simplu o discuție, o convorbire particulară. Am avut prilejul să particip la câteva din aceste „simpozioane”, cam toate în sinistrul deceniu al nouălea, ultimul din eonul comunist, și am rămas și astăzi sub farmecul lor. Nu doar prin ceea ce spunea și povestea filosoful, deși vorbea întotdeauna cu miez, discursul sau replicile fiindu-i mereu încărcate de substanță, ci poate prin modul în care le spunea, prin efectul tonic pe care îl exercita asupra ascultătorilor. Se vedea foarte limpede că îi place viața, că o iubește, chiar că o omagiază, așa aproximativă și adesea dureasă cum se întâmpla să fie viețile noastre, ale tuturor, în acele vremuri, și reușea să ne transmită și nouă, celor mult mai tineri, această dragoste, acest sentiment tonic al vieții.

Același lucru l-am simțit și mai ieri, în vreme ce reciteam un mai vechi interviu din *Viața Românească* în care dezvăluia, neașteptat de senin, cele ce se petreceau în jurul ediției Fondane la care lucra, l-am resimțit de fapt mereu când i-am citit o intervenție în presa culturală, când i-am citit sau recitat o carte. Fără să-i fiu neapărat în preajmă, știindu-l însă acolo, la București, la Cluj, în Germania sau în Franța, unde îi poartă pașii viața și, simțind că este în bună formă, captându-i de la depărtare infinitele energii pozitive. Am simțit asta ieri, ascultând la radio un interviu acordat chiar când împlinea această frumoasă și neobișnuită vârstă, La Mulți Ani, Domnule Mihai Șora!

8 Noiembrie 2021, în Iași

Mihai Moraru

actor, montaniard și homo faber

A irupt în camera cu nouă paturi și, trântindu-și valiza pe unul din ele, a strigat ca Iacșag al lui Odobescu: „Să știe toată lumea că ăsta e patul meu și nimeni să nu se atingă de el, fiindcă...!” Am uitat amenințările ce însoțeau acest avertisment, știu însă că l-am privit cu atenție pe cel care-l rosti-se. Nu era un Maciste, dimpotrivă, era subțiratic, înalt, fragil, cu ochi albaștri. Un zâmbet ironic îi imblânzea figura. Un moldovean? Zicea că-l cheamă Mihai Moraru. Lucrurile se întâmplau la sfârșit de septembrie ori început de octombrie 1964, eram toți 9 „boboci” la Litere, cazați într-o cameră de trecere de la etajul patru al Căminului „Carpați” de pe strada Academiei, nr. 7, care avea la parter o librărie faimoasă și o sală de sport. „Bossul” era un colonel, în rezervă?, în retrage-re?, zis Bombă, care participase în tinerețe la Conferința de Pace de la Paris, dăduse și o raită pe la Viena, iar acum voia să bage „deciuplina” în noi. Din ordinul lui ne-am dus, eram toți bursieri, să ne luăm tichetele de masă de la cantina „Victoria”, din pasajul cu același nume. A urmat o mică dilemă. Eram trei olteni, doi ardeleni, trei munteni și un moldovean, unii veniți cu cuferele de cătanie ale fraților mai mari. Cine să le vegheze? *Mitică*, un oltean binevoitor (cărui îi vom zice apoi *Latinistul*) și-a oferit serviciile de guard: „– Le păzesc eu!” Și a vorbit din nou Mihai: „– Bine, Mitică, rămâi tu aici, păzește-le, și dacă se întâmplă ceva *latră* și noi ne vom întoarce să te ajutăm!” Frumos transfer de semnificații! Venerabilul expert în ambiguitățile limbajului se anunța de pe atunci...

S-a nimerit să fiu coleg de grupă cu Mihai și cu Vicențiu, trei băieți într-un stol de fete. Grupa 403, păstorită de șeful cel mai agreabil pe care l-am avut vreodată, blânda și inteligenta Mioara Cvasnăi, azi Cătănescu, care mai închidea ochii când lipseam sau plecam de la cursurile plicticoase. De la cel de Introducere în filologie, ținut de un fost contestatar al lui G. Călinescu sau de la cel de socialism (bineînțeles „științific”!) predat de o tovarășă cu nume stelar absentam consecvent. Locuri de refugiu erau terasa „Rustica”, aflată pe locul actualului „Intercontinental”, mai rar „Zori de zi”, cârciumioară pitorească înlocuită actualmente de Teatrul Național, plasat sub pălăria lui Caragiale.

Am avut noroc de profesori extraordinari. Mihai Pop, un Domn din Ardeal mereu în costume impecabile, ne iniția în misterele folclorului. Al. Piru, la Literatură română veche, și el un Monsieur cu batistă albă la buzunarul din stânga al sacoului, ne prezenta cu zâmbet complice exacțiunile rezerve de Vlad Țepeș femeilor adultere sau leneșe. Literatura veche, un tezaur necunoscut multor români, devenea un roman *à tiroirs* animat de personaje ca Dosoftei, miraculos în întorsăturile argheziene ale unor stihuri, Miron Costin, om de spadă și pană, Radu Popescu, un bărfitor cu gură bogată, spătarul Neculce, hatman de oaste și câți alții. Nu mă miră că Mihai a investigat în cărțile lui de mai târziu lumea acestor „bătrâni” în ale căror inimi palpitau doruri moderne. Și ne mai vorbeau de la înălțimea minimă a catedrei rubicondului Romul Munteanu, expert în decodarea farsei tragice, care-și întrerupea brusc discursul probozind studentele leneșe la lectură și descriindu-le, ca Topârceanu, inconvenientele vieții la țară ce le aștepta, ardeleanul Ovidiu Drimba, care ne ținea la curent cu dramaturgia engleză la zi a „tinerilor furioși”, disecând cu trucuri actoricești piesele lui Osborne și Pinter, Paul Cornea, evocând emfatic clipa în care „implacabila secerătoare” se apropia de octogenarul Gheorghe Asachi și (mai presus de toți, după gustul meu!) fermecătorul sceptic care a fost Șerban Cioculescu.

Am avut noroc și de colegi buni. Semnalez doar că din cei 120 de admiși la *Litere* în toamna lui 1964 (selectați dintr-un număr de 1223 de candidați), peste 40 sunt acum autori cu cel puțin două volume. Dau în fuga stiloului doar câteva nume: George Alboiu, Gabriela Duda, Ioan Adam, Tudor Octavian, Nicolae Dan Fruntelată, Dumitru Eliade, Mihai Moraru, Ioana Crețulescu, Gelu Negrea, prodigiosul Florentin Popescu (a publicat cam o sută de cărți!), Dumitru Șerban Drăgoi, Mariana Ștefănescu, Anca Ulivi, Mioara Cvasnăi, Viorel Iancu, Sebastian Sărcă, Petre Anghel, Valentin Ionescu, Vladimir Udrescu, Monica Busuioc, Irina Șa-farica (ulterior Nicolau). Grupa 403 s-a îmbogățit în 1965 cu încă doi băieți veniți de la I.A.T.C., Daniel Bărbulescu și Ștefan Hoza. Mai toți aveam și pasiuni secunde, un fel de *violon d'Ingres* cărui îi rezervam ore speciale. Daniel era de pe atunci (și va rămâne așa) regizor. Obsedat de roman (a publicat de curând încă unul, al șaselea), Anda Hristu lua premii la competiții naționale de floretă. Jeana Gheorghiu, viitorul gazetar pur-sânge, da o viață nouă gazetei „Flacăra”, din holul facultății, cu notații incisive vizând colegi din anii mai mari cu note mici la discipline lingvistice. (Adrian Păunescu și Ioan Alexandru nu i-au răspuns...)

O surpriză ne-a oferit și Mihai. Știam că dispărea seri de-a rândul prin încăperile de la subsolul Literelor transformat ad-hoc în studio teatral ori în teren de tenis (de masă!),

performer fiind prozatorul Puși Dinulescu, care tocmai în anii studenției și-a publicat primul volum, *Robert Calul*. Misterul disparițiilor a fost dezlegat curând. Într-o seară am fost invitați la o premieră girată de Casa Studenților, care pe atunci se numea „Grigore Preoteasa”. Dramaturgul pus în scenă era italianul Dario Fo, piesa se intitula *Minciuna are picioare scurte*, iar actorii erau Mihai Moraru și o studentă de la Limbi Străine (italiană?), Otilia Borcea. Dario Fo era un comedigraf la modă, cultiva satira politică, opțiune eligibilă la noi în timpul dezghețului din anii '65-'71. Când i-a acordat Premiul Nobel, Academia Suedeză și-a motivat opțiunea spunând că „urmând tradiția bufonilor de curte medievali, ia în răs puterea, restituind demnitatea asupriților”. „Puterea” era, desigur, cea burgheză, Dario Fo fiind unul dintre cei care au încercat după '89 să reînvie în Italia comunismul. Partito della Rifondazione Comunista, pe care l-a fondat în decembrie 1991 împreună cu Sergio Garavini, a murit de moarte bună (lipsa de priză la alegători) în pofida stelei roșii, a secerei și ciocanului afișate pe stindard. „Nu-nvie morții-e-n zadar, copile!” Ironie, dușman al locului comun în viața de toate zilele, Mihai era în largul lui pe scenă. Dicție bună, ținută degajată, o lucire jucăușă în ochii albaștri, o naturalețe a gesturilor îi defineau prestația. Ce actor ar fi putut fi!

Tot Mihai ne-a făcut sensibili la chemarea munților. Trei dintre noi ne-am înscris la școala de ghizi montani. Sigur că niciunul dintre noi nu a ajuns vreun Lionel Terray. Dar am învățat să iubim și să respectăm muntele, să ne îmbrăcăm, încălțăm adecvat, să nu lăsăm gunoaie, să nu facem foc din jnepeni, să plecăm la drum cu un minim de instrumente: cuțit, lanternă, chibrituri, hărți, medicamente. Când văd cum se aventurează pe munte turiștii tineri de azi mă apucă groaza!

Născut la 1 octombrie 1946, Uivar, județul Timiș • Elev la Liceul „Frații Buzești” din Craiova (1960–1964) • Student la Facultatea de Litere a Universității din București (1964–1969) • Cercetător la Institutul „G. Călinescu” (1969–1991) • Lector, conferențiar, apoi profesor la Facultatea ale cărei cursuri le-a urmat.

Scrieri: O carte populară necunoscută – Viteazul și Moartea (1991, teză de doctorat), • *De Nuptiis Mercurii et Philologiae* (1997) • *Vechi legende apocrife* (2005).

Ediții (selectiv): Bibliografia analitică a literaturii române vechi. Cărțile populare laice (2 vol., în colaborare cu Cătălina Velculescu, 1976–1978) • *Iordache Golescu, Scrieri alese* (1990) • *Biblia de la București* (1688–1988), ediție jubiliară, Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române • *Literatura română. Dicționar de opere* (2003) • *Septuaginta, 1–2* (în colaborare, 2004).

În vara lui '69 stolul nostru s-a risipit. Mioara și Anca la Catedre sau Institut, Mihai tot la Institut, eu la un ziar important, Vicențiu la Borcea Pietroui, în Balta Brăilei, exact unde-și plasase V. M. Galan acțiunea prăfuitului roman *Bărgan*, Anda în Dobrogea natală, Puiu Hoza în Ardeal, îmi pare că la Avrig. O vreme i-am pierdut urma lui Mihai, scufundat în cercetări erudite (*Bibliografia analitică a literaturii române vechi, Cărțile populare laice*), dar în primăvara lui '73 ne-a readus împreună armata. Țara ne voia ofițeri de rezervă și de nevoie ne-am supus, el la Grădiște, eu la „Apaca”, într-o cazarmă din vremea lui Cuza. La mijlocul lui septembrie eram sublocotenenți sensibili la magia muntelui. Trei băieți și trei fete – ne însoțea minusculul Cornelii Merlău (prozator lăudat și publicat în *Luceafărul* de Fănuș Neagu) și sora lui, Minerva – am plecat cu trenul din Brașov și-am coborât la Brețcu (cândva cnezat românesc) în inima secuimii. Cu bocanci, rucsaci, am trepădat la început prin satul Ojduța, locul natal al domnului Tânczos Barna, singurul ministru maghiar care vorbește perfect românește. Erau niște noroaie istorice, în comuna învecinată, Mărtănuș, așijderi, dar locurile aveau o frumusețe sălbatică ce ne înviora. Din-

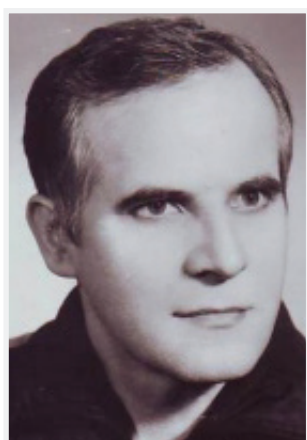
tr-un răuleț, Mărtănuș (?), cu apă străvezie, ne-am umplut bidonașele. Am luat-o pe coama muntelui. Ne temeam de o întâlnire inopinată cu urși. Dacă un urs trăiește cam 20, 30 de ani, înseamnă că pe atunci era în plină vigoare bunicul lui Arthur, care cred că avea un nume neaoș. Pădurea era deasă (am auzit că acum s-a mai rărit și nu înțeleg de ce ministrul Mediului se opune împăduririlor decise de Uniunea Europeană), cu poiene largi și tufe de zmeură și afine. Într-una din ele doi tineri meteorologi ne-au tratat cu ghebe murate și apă de izvor, bun prilej de a visa la o viață romantică în inima munților... Voiam să ajungem în sud, la Întorsura Buzăului, dar ne-am pomenit în est, la Tulnici, pe valea Putnei, în județul Vrancea, unde un gospodar, domnul David, ne-a „cazat” în paie, în podul casei lui din bărne. Reumatismul, până atunci necunoscut, ne-a dat târcoale. Dimineața, luând ca reper cursul Putnei, am ajuns în Vidra. Era duminică, lumea venea la biserică. Îmbrăcate în costume populare, femeile erau superbe. După slujbă, bărbații și femeile s-au dus, fără discriminare, la cârciumă. Pe la 3, 4 după-masa, când trebuia să vină autobuzul de Focșani, am văzut și reversul. Mai întâi bărbații, apoi femeile, erau extrași(e) și rezemați(e) de zidul lăcașului bahic. „România profundă”...

Cu Mihai m-am văzut apoi tot mai des. Era un nomad locativ, ca și mine. L-am vizitat cândva pe Macaralei. Apoi pe lângă Obor. De-acolo, pe Turda. În fine, în Mogoșoaia, unde părinții lui amenajaseră o grădină și o casuță de vis. Încet, l-am cunoscut și refăcut biografia: Mihai e avar cu vorbele. Scrie puțin, dens, riguros, informat fără ostentație. „Moldoveanul” are rădăcini basarabene. Înainte de vara lui '40, vara ultimatumului rusesc, părinții lui erau învățători peste Prut. Mai bine plătiți decât cei din dreapta râului. Tot felul de nepricopsiți critică administrația românească din Basarabia. Le-aș aminti românofobilor că în numai 22 de ani „ocupanții români” (Vladimir Putin *dixit!*) au făcut minuni. Economice, culturale, politice. Au construit școli, licee, universități, pinacoteci, teatre, biblioteci, căi ferate, șosele, poduri, tuneluri, bănci, dispensare, spitale. Le-am prezentat pe larg în studiul *Ce nu știu românofobii*, inclus în cartea mea *Bat clopotele pentru Basarabia* (1995). Voi menționa aici doar miracolul școlar. În 1897, recensământul rusesc înregistra în „gubernie” doar 301.174 ștutori de carte. Cei mai mulți nu erau moldoveni, ci alogeni de pripas. În 1940, numai populația școlară număra 347.747 elevi. Erau 2628 școli primare, cu 4693 săli de clasă și 7581 învățători. Printre ei, și părinții lui Mihai. Erau și 17 licee de băieți, 9 licee de fete, 24 de gimnazii și școli medii frecventate de 17.350 de elevi. Sub mână s-au pus în Basarabia bazele învățământului superior, prin înființarea facultăților de agronomie și teologie, a Școlii de Arte frumoase. Părinții lui Mihai au avut noroc. În cele trei zile fatidice din iunie 1940 au trecut Prutul în România, s-au stabilit în Banat, apoi la Craiova. Riguros, Moraru Senior a ținut urma mobilei expediate cu trenul și a găsit-o peste ani în casa unui impiegat din Giurgiu. Moraru Junior a avut de unde învăța. Mă gândesc că, polivalent cum este, ar putea scrie o proză pe tema asta. Dar mi-amintesc imediat cât de avar e în privința cuvintelor.

Născut la Uivar (jud. Timiș), Mihai Moraru, colegul și prietenul meu Mihai Moraru, a învățat la celebrul colegiu crioavean „Frații Buzești”. Finea moldoveanului și agerimea olteanului au dat acolo un aliaj intelectual fericit. N-o să scriu aici despre virtuțile literatului „erudit și exact” (Virgil Căndea). Mă mândresc că i-am publicat, în 2004, la Editura Adam, cartea *Vechi legende apocrife*, cu o iconografie de excepție. Mă mulțumesc să evoc omul pe care am avut prilejul să-l cunosc bine. Mihai e *homo faber* prin excelență, meșterul care se descurcă. Nu e un cărturar stângaci, munca manuală nu-l sperie. Spre anii părului alb și-a cumpărat o casă veche, din 1903, la Vama Veche, într-un timp în care limita sud-estică a țării mai era încăntătoare și nezgomotoasă. A meremetisit-o cu grijă. Olanele vechi, turcești, i-au trecut prin mână unul câte unul. Cele sparte au fost înlocuite cu altele căutate prin acoperișurile altor case vechi. L-am văzut cu șpaclul, mistria și drișca în mână netezind pereții nărași. „Încălzit” (are ceva din tehnicile sportivilor) dansa cu sacul de ciment în brațe. Ciocanul, șurubelnița, cânciocul, cleștele, rindeaua îl ascultă. Înmuiață în vopsea, pensula zburdă. Năpădită de ierburi, șerpi, mâl, casa a reînviat. Dacă țin bine minte, într-o încăpăre din Mogoșoaia, are un șemineu care imita un model din Spania. Mi l-a dat și mie, așa că am unul asemănător în casa mea din Ciolpani. Și tot după modelul iberic, casa din Vama Veche are un *patio*. În mijlocul lui, un vișin uriaș, mai înalt decât acoperișul, demonstrează că aici e un loc *viu*, cu energii revigorante, că trecutul nu poate fi rupt de prezent.

Când aștern aceste rânduri, Mihai e la Vama Veche, poate în *patio*, poate lângă niște smochini pe care i-a învățat să supraviețuiască și să dea rod bogat.

La mulți ani, Mihai! LXXV să-ți fie prielnic!

George BĂDĂRĂU

ecopoeme

Poesis

CHIBRITURI UMEDE

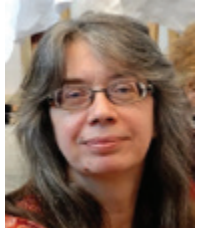
mă descalf de drumurile care duc spre tine
ascultând ce spui despre plecarea
noastră și a doua venire a ta
cu jumătate de gură
sfintii mihail și gavril ne sorcovesc
după cum cere ritualul cu câteva lanuri
de grâu și o cușcă cu porumbei
voiajori murmurând cuvinte cu
înțelesuri secrete
bla bla bla
un copil a colorat inima desenată
de dumnezeu în roșu galben și
albastru la fel ca fântâna de lângă
troiță
la fel ca farfuria de lut ars cu figuri
geometrice
în care toarnă bunica supă de pui
până când ni se inundă ochii
de bucurie
mă dezbrac de drumurile către tine
pe care le atârni în copaci la uscat
ca pe niște semne de întrebare
după-amiaza când trec haitele de câini
adulmecând
petele de pe întreaga piele
mentosanele mele
de la nordul capului la sudul
picioarelor
deși mie nu-mi plac tatuajele
vertebrele fac din fiecare om
o cușcă
din care poți evada atunci când
nu mai ai cu ce să-ți condimentezi
zilele care ți-au mai rămas
credeam că plouă
aiurea prin grădina mea
când au apărut sfintii mihail și gavril
cu buzunarele pline de grâu
și au aruncat zâmbind peste mine
sorcova vesela
și mi-au răsturnat creionul tocit
pe masa pătrată lângă ceașca de cafea
cu zațul uscat
și tu și tu m-am repezit la o viespe
care dansa dansul morții
mă descalf și mă dezbrac de drumurile
către tine
de pietrele kilometrice rostogolite
între cer și pământ
de mijloacele de transport în comun
care stau mai mult în service
fie că nu mă cunoașteți
fie că m-ați uitat
fie că nu știți cu cine să votați
la alegerile anticipate
fie că nu știți să completați trăsăturile
unor femei din jungla orașului
fie că nu știți să luați foc atunci
când acestea vă scapără la marginea
vieții
chibrituri umede
sau ce naiba sunteți

BULGĂREALA

am aruncat cu artificii în trecători
ca să-i luminez
am făcut bulgări din noapte și
i-am bulgărit –
până au sărit gardul dintre viață
și moarte
sărbătorind momentul cu șampanie
franțuzească
un inger bătrân voia să scape
de riduri întinerind
frunzarea biografiile altora
până îl apuca amețeala și vedea
luna în culoare albastră
nu știu cât era de târziu
când mi-a bătut în geam primul
om de zăpadă
cântând la trompetă
și sperietoarea din haine vechi și
tinichele
s-a grăbit să coboare din copac
trăgându-și fermoarul la pantaloni
am aruncat cu artificii în câini
să renunțe la împerechere și la
discursuri politice care promit
mai mult decât pot da
acum înaintea sărbătorilor
și i-am bulgărit cu ce mi-a mai rămas
din noapte
până începu a se crăpa de ziuă
de foame și de răs
doi necunoscuți mă trăgeau
de urechi obligându-mă să mă înscriu
într-un partid
care își schimba programul politic
din trei în trei zile
obligându-mă să cânt la flașnetă
să învăț papagalii
să vorbească despre o românie
normală
până o iau razna când trec strada
pe zebra antilopă girafă
șontac șontac
atât mi-a mai rămas din picioare
din creier
din buletinul de vot
după care cei mici îi conduc
pe cei mari
am aruncat cu artificii în papagalii
care nu luau foc
am aruncat cu ultimii bulgări
în aripile lor
cu care aplaudă ori de câte ori
se votează ceva împotriva poporului
ce iarnă doamne ce iarnă
acum când toate îngheață începând
cu apele tulburi frazele tulburi
salariu minim
ochii lui dumnezeu care refuză
să ne mai poarte de grijă
investițiile
toate îngheață în afară
de politică

IUBITELE MARINARILOR

după ce a vopsit marea neagră și
marea roșie
dumnezeu a constatat că i-au rămas
în geanta diplomat doar câteva tuburi
goale
a zâmbit cu amărăciune
și s-a dus la treburile sale în capitala euro-
peană
înotam pluteam până aproape de
geamandura care desparte lumea
aceasta de lumea cealaltă
lumina de întuneric
înotam ținând în mână legitimația
de marinar
tricoul meu spălat de valurile care
se rostogoleau în dorul lelii
de-atâtea secole înainte și înapoi
ei ei mi-am zis marinarule cu trupul
tatuat în dungi albastre
cu urme pe gât ca atunci când se înseninează
fericirea dă afară din tine și se revarsă
la primul canal fă pași tipule
zice dumnezeu care
după ce a vopsit marea neagră și marea
roșie
a făcut cosmetice pentru
iubitele marinarilor
cosmetice variate expresive
la fel ca versurile poezilor postmoderni
scoase din butoaie cu varză murată
cosmetice scuturate pe aripa unui
albatros
care supraviețuise
într-un desen în format A4 tempera
unde fetele sexy își aruncau sutienele
pe fereastra larg deschisă
dumnezeu a modelat corpurile
marinarilor cât mai frumos
le-a uns cu untdelemn ca să le ferească
de sirene de vorba rea
de traficul de persoane de metafore
de stâncile unde ar putea ajunge
în urma unui naufragiu
în timp ce fiecare își căuta iubita
asemănătoare unei expresii de esență tare
strecurând apa printre degete
se împiedica la geamandura dintre
existență și nonexistență și cădea
privind îndată din mare ca printr-un
gemuleț aburit
înotam ținând în mâna dreaptă tricoul
și în mâna stângă mai aproape de inimă
O șapcă pe care se așezase cu fundul
iubita mea ținând de fericire
călca aerul cu picioarele lungi
și văzând că sunt a cincea roată la căruță
mi-a sugerat să-mi dau demisia de onoare

În răscruce de veacuri, martor și mărturisitor

Parcurgând amplul inventar al genurilor, speciilor și subspeciilor literare, trebuie să recunosc faptul că m-au fascinat întotdeauna textele de graniță, precum jurnalele intime și de călătorie, memorialistica și volumele de interviuri, cele mai multe dintre acestea probând intense bătălii interioare ale autorilor pentru recuperarea sincerității și necesitând, pentru o receptare optimă, o *estetă specială, cu unică folosință* (Eugen Simion). De aceea, un interviu-fluviu, precum volumul lui Titus Vîjeu (*Un veac în față, un veac în spate: cu scriitorul Grigore Ilisei despre oameni, locuri și cuvinte*, București, eLiteratura, 2021), cu cele aproape 200 de pagini de întrebări și răspunsuri, incântă, la prima lectură, prin ferestrele deschise simultan, într-o retrospectivă polifacetată, cu o scriitură multiplicată, de certă valoare documentară și artistică.

Dintre principiile enunțate de Beatrice Didier asupra jurnalului, interviul păstrează sinceritatea și autenticitatea (sub imperiosul *dublu reflex etico-veridic* analizat de Adrian Marino), alături de funcția formativă și terapeutică, cea de comunicare a experiențelor revelatorii, de păstrător al memoriei eului profund, de instrument de cunoaștere a sinelui și a lumii, anulând, desigur, simultaneitatea și confidențialitatea. Opusă jurnalului prin însăși formula de lucru (asemenea unui *paso doble*), cartea-interviu transformă clauza confidențialității într-una a vizibilității asumate, într-un proces de permanentă selecție, adăugând acesteia un efort de structurare și reconfigurare a datelor, păstrând o profundă luciditate confesivă.

Titus Vîjeu, mereu provocator în numele prieteniei semicentenare, stăpânește abil, în întrebări atent formulate, acele utile *mecanisme tainice, menite să înlănească dialogul, să stimuleze confesiunea*, iar interviuevatul construiește, pe axele unei temporalități întortocheate, un act de recuperare identitară, nu doar a trecutului personal, ci, mai ales, a istoriei familiei și a macroistoriei, în meditații asupra evenimentelor, multe din ele cu consecințe directe, adesea traumatizante, precum izgonirea din Radioteleviziune, în 1983.

Răspunsurile cuprinzătoare sunt adesea modelate de practica narativă a scriitorului Grigore Ilisei, texte homodiegetice care pot fi oricând crochiuri pentru narațiuni de sine stătătoare. Spațiul narativ se extinde însă, înglobând analize lucide și amintiri stratificate, cum sunt cele despre anii de liceu de la Fălticeni, cu galeria de dascăli luminați, memorabile fiind destinele contorsionate ale lui Aurel G. Stino și Vasile Gh. Popa: *Oameni aleși, acești doi cărturari și dascăli de certă vocație, sortiți să fie de folos societății, au fost împiedicați să-și plinească chemarea. A fost o pierdere pentru ei în primul rând, o traumă psihică, dar cu o pagubă la fel de mare s-au ales societatea, semenii, comunitățile din care făceau parte. Cei care au resimțit cel mai mult absența acestor spirite înalte au fost noi, adolescenții de atunci, lipsiți, tocmai când era mai mare trebuința, de sfaturile unor mentori, de vorba lor înțeleaptă, cea care zidește.*

Nevoia de dialog (*semn al unei experiențe a înțelegerii*, după Al. O. Vintilă) este esențială și se datorează unei prietenii care a rezistat probei timpului. De fapt, întreg volumul este întretesut de portrete unor oameni cu afinități spirituale, care au contribuit hotărâtor la clarificări interioare și alegerea, la răspântii de drumuri, a căii celei bune, detașându-se, în această galerie, profesorii valoroși ai *anilor de ucenicie* de la Facultatea de Filologie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași: Alexandru Dima, Constantin Ciopraga, Alexandru Husar, Ștefan Cuciureanu, Liviu Leonte și Gheorghe Ivănescu.

Grigore Ilisei reușește să se distanțeze de *timpul trăirii*, pentru a alege acele experiențe ce oferă elemente revelatorii, care au rezistat până în acest *timp al mărturisirii*, așa cum sunt și amintirile despre Gavril Istrate, a cărui imagine va suferi o adevărată *metamorfoză de percepție*, de la o *finiță aridă*, care-și chinuia studenții cu *prelegeri insipide*, la un *interlocutor cu har de povestitor și carismă de făptură cu totul agreabilă*.

Prietenii apropiați, cei care au funcția unui spațiu reflector pentru experiențele personale și au acces la universul interior nedisimulat, sunt puțini, însă cu atât mai prețioși, portretizați prin câteva linii de forță: Florin Faifer (cel care a scris despre cărțile mele cu obiectivitate, însă și cu o nedisimulată afectivitate. A subliniat în exegezele sale ceea ce particulariza scrisul meu în diferite genuri, fără a trece cu vede-

rea anumite scăderi. Le semnală ca o sugestie elegantă a unei posibile îndreptări.), Nicolae Turtureanu (Ne uneau crezuri comune, ne înaripau visuri ce prindeau contur în făpturile noastre și ne înfrătea această dulce povară a cuvântului ce ni se sortise amândurora. Nicolae venea din lumea satului, lume ce-și avea cuibul ei și în sufletul meu. Părea a nu se fi născut într-o zodie bună, dar el o înfrunța și îmblânzea cu o dârzenie

Cronica literară

ce n-ai fi bănuit-o la un tânăr firav, bătut parcă de vânturile sorții maștere.) și Cătălin Ciolca (...purta o platoșă de apărare. Se închidea, zăvora în fața celor pe care nu-i știa, bănuind că nu au intenții bune. Ataca de se scotea în primejdie, ori de adevărul și dreptatea erau călcate în picioare din punctul lui de vedere, cel al unui om cu un accentuat simț al dreptății. Trăgea în agresori reali sau închipuiți cu săgețile ascuțite ale vorbelor lui de multe ori necruțătoare. Avea un set de valori pentru care era în stare să se bată până în pânzele albe.).

Confesiunile acoperă falii mari de timp, într-o cronologizare adesea aleatorie, păstrând, totuși, un fir conducător (cel al devenirii de sine), cu popasuri de necesară reamintire, de la copilăria având ca centru al lumii Tatăl, părintele Ilie Ilisei, și Biserica (zidire și duh în cărțile apărute și înainte, și după 1989: *Cuvintele sunt înmiresmate cu aromele cele vechi ale limbii Cazaniilor. E acea curgere psalmodică a scriiturii ce le cuprinde și care era mai greu de detectat de vigilenții cenzori.*), la anotimpul primăvărat al relativei liberalizări de după 1968, de la sinistrul deceniu opt al marilor noastre pătimiri din comunism până la încercările secolului al XXI-lea, nebaneute măcar în veacul din spate, pietre de poticnire în lipsa unui sistem de valori autentice: *E vorba de alienarea prin luarea ca ostateci de progresul tehnologic, ce cunoaște o spirală a unei creșteri demente. Nu mai puțin nocivă e distrugerea prin poluare masivă și necontrolată a mediului natural, precum și modificarea dramatică a climatului planetar. Se adaugă acestui șir de nenorociri otrăvirea hranei și pângărirea trupului prin patimi devastatoare, de la droguri la alcool și multe alte tentații păgubitoare, pierderea credinței și a încrederii în familie. Nici sufletele acestor generații nu sunt scutite de agresiuni mal formatoare, precum însingurarea, pierderea percepției adevăratelor valori, și efectele lui political corectness. Poate ar trebui menționată și dispariția plăcerii lecturii, cu consecințe negative de nebanuit asupra etosului, dar și a inteligenței.*

Percepția simultană a trecutului și prezentului, într-un efort de sublimare, conduce la o dezvrăjire a lumii, concomitent cu o înluminare a ei; nu e ocolită, de exemplu, discrepanța dintre satele actuale (adesea, *hărți ale paraginei*) și satul fabulos, mitic (precum Mălini ori Slatina, altădată), sau imaginea Iașilor de după război, într-un timp plin de răni, nedreptăți și erori, oraș ce reușește să renască, prin reinvierea unor instituții esențiale (Radio Iași, muzee, reviste, Conservatorul, Teatrul Național).

Construirea sinelui pe coordonatele unei libertăți interioare asumate, iată una din axele de forță ale cărții, care oferă lectorului o imagine integratoare a celui interviuevat: scriitor, publicist, om de radio și televiziune, călător, căutător și păstrător de valori și modele, ctitor de instituții culturale, critic și colecționar de artă, prieten, stâlp de familie.

Momentul debutului literar (*Năvod pentru scrumbii albastre*, 1972) e rememorat din perspectiva autorului învinovățit din mai multe părți, cartea stărnind dispute nonliterare, la Fălticeni și Iași, și având parte de un articol incriminatoriu în „Scânteia”: *Cartea mea era dată ca exemplu, evident negativ, de evaziune, de refugiu într-un trecut anacronic, ce se cerea înfierat cu mânie proletară. Mi se imputa că ignoram prezentul fremătător, al elanurilor stahanoviste, cum zici. Scriitura, valoarea literară, care comportau poate critici, nu contau. Zelul articlierului nu viza nici pe departe capacitatea autorului de a reflecta o realitate care, se putea observa la o privire oleacă mai atentă, exista, dar era deliberat trecută cu vederea.*

Bobul de talent al povestașului va fi crescut și nutrit din lecturi de factură diversă, însă mărturisite aici sunt filiațiile și corespondențele cu Mihail Sadoveanu (*L-am iubit și-l iubesc pe Sadoveanu aidoma celor de demult care-i sorbeau pe aei, iscusiți în a-i scoate din contingent și a-i transpune într-o*

lume a visării, a închipuirii, a nevăzutului, ce prin miracol exista, devenea reală.) și Geo Bogza (*Ca student și autor de reportaj am admirat scrierile lui Geo Bogza, cele care m-au inspirat și pe mine să abordez genul într-o manieră poematice. Scriam și mă trezeam incantând aidoma lui Bogza.*).

De aceea, și publicistica (policromă) ulterioară va sta mereu cu fața întoarsă spre beletristică (trăsătură care-i va contamina și transmisiunile sportive, inconfundabile), într-o simbioză reciproc potențitoare: *Între aceste două ramuri ale scrisului meu există un circuit de vase comunicante. Proza și-a tras substanța din lucrarea pescarului de fapte ale existenței diurne, care e jurnalistul. (...) La rândul ei, publicistica a încorporat elemente ce-s proprii ficțiunii, prozei, sporindu-și astfel, după părerea mea, forța de expresie. Proza cere germinare, elaborare mai îndelungată, dospiri, reveniri și aceea conviețuire imaginară cu personajele, cu povestea lor, pe când publicistica e transpunere mai rapidă a impresiilor despre realitate.*

Pagini valoroase cuprind și amintirile despre cei care au avut șansa de a mărturisi despre sine și vremile traversate în fața camerei de filmat, în interviuri, *divanuri, taifasuri* (prilej de bucurii ale spiritului, pentru că respiră o atmosferă de sfat cu cineva care are voluptatea vorbirii dedulcitoare), (Dimitrie Vatamaniuc, Ștefana Velisar Teodoreanu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Cella Delavrancea) sau în filmări-document (George Lesnea, Ștefan Bănuțescu, Grigore Vieru, Alexandru Zub, Dan Hăulică), cu toții, modele într-o epocă istorică nefastă: *Mi s-a hărăzit privilegiul de a fi în preajma unor figuri ilustre, bărbați și femei, cu toții mai în vârstă cu ani buni decât mine. Erau făpturi alese. Îi priveam pe acești semeni cu stea în frunte ca pe niște icoane și mă simțeam fericit să-i pot asculta și să mă împărtășesc din fabuloasa lor experiență, să aflu istorii pilduitoare de demult, să înțeleg cum au reușit în viață și cum s-a cristalizat personalitatea lor în timp. Alte file sunt închinete memoriei părinților și, implicit, unei moșteniri morale păstrate intactă peste ani: am deprins de la ei puterea de a suferi și a rămâne demni în prigoană și în torsiuni morale. Asta ne-au transmis. A intrat o asemenea atitudine în fibra cea mai intimă a ființei. O relație cu totul specială o are protagonistul cu lumea artelor plastice, scrierile despre artiști și operele lor nerespectând întru totul demersul tipic al unui critic și istoric al artelor frumoase, ci mai degrabă sunt reflecțiile unui scriitor asupra fenomenului, încorporate fie în mai lungi, sau mai scurte, cronici plastice, precum și în ample abordări monografice despre unii reprezentativi artiști ai Moldovei.*

Suport de comunicare cu posibilități multiple, dialogul se construiește ca un mozaic minuțios și armonios, în care ambii protagoniști sunt prezenți, concretul de ordin autobiografic fiind supus unui ascuțit spirit de observație. Asistăm la o continuă fragmentare și o refacere a universului interior, supus adesea unor presiuni exterioare, inerente vieții în cetate (*De bună seamă că am avut și am dușmani, mai bine zis semeni care mă invidiau. Nu i-am știut, sau mai exact n-am vrut să-i știu. Am stărnit unele invidii mai ales datorită ascensiunii profesionale rapide, fiind investit la o vârstă tânără în funcții de o oarecare importanță în angrenajul social. Promovările au venit de la sine și în pofida dosarului meu de cadre, cu pietrele lui de moară, aflate parcă la pândă.*), însă timpul, ca suprainstanță de validare, a dat dreptate alegerilor inițiale: *Am căutat permanent să-mi croiesc modest, însă statornic, poteca pe care să merg. Poți să semeni cu cineva în anumite privințe, dar te diferențiezi prin pecetea proprie. Altfel nu există.*

Dubla îndepărtare a privirii (față de sine și față de ceilalți) se regăsește într-o viziune convergentă, prin amplificarea memoriei individuale, care scoate la iveală portrete marcante ce se prefără în adâncime, ale unor oameni exemplari, cum sunt Mama Georgeta, Prezvitiera Nadejda și Doamna Ecaterina, reunite sub același nimb luminos: *Sacralitatea, grăunțele acela de sfințenie pe care femeia îl păzește ca lumina ochiului și se grijește de creșterea și pârguirea lui, m-a fascinat și am dorit să surprind aceste metamorfoze, precum și felul în care sfințenia lucrează în asemenea făpturi. Ele duc o cruce, urcă cel mai adesea Golgota într-o misiune asumată ca o datorie sacră, fără a se lamenta.*

Între Argumentum-ul inițial și Povestea unui om și a unei lumi, paginile despre trilogia *Palimpseste* regăsite ce încheie volumul, semnate de Titus Vîjeu, se derulează o sumă de întâmplări care te colindă o viață. Lectura cărții e necesară să se desfașoare între decodificare și contemplare, deoarece receptarea grăbită va conduce la ignorarea unor straturi de adâncime, la pierderea unor volute elegante ale discursului, la ratarea întâlnirii cu un martor al unor veacuri mult prea grăbite, mult prea înnegurate, mărturisitor care a avut răbdarea și puterea de a-și construi o heraldică personală, cruciformă și luminoasă, din visuri, idealuri, modele și încercări.

Alice din Țara Hazardului

(O întâlnire pe strada Hazard de Andrea H. Hedeș)

O esență de magie postmodernă în care realitatea frustă se întâlnește cu fantasticul și miraculosul, mitul cu basmul și legenda, sacrul cu profanul, misterul cu paradoxul, ne propune Andreea H. Hedeș în primul ei roman, *O întâlnire pe strada Hazard*, apărut în 2020 la editura clujeană, Neuma¹.

Startul cuminte al romanului, seducător prin poetica detaliului („Strada Hazard începea de la maiestuoasa clădire a gării și mergea până în inima orașului, trecând cu grație peste râul Axion. Mulți dintre cei ajunși în acest oraș cosmopolit nu îl păraseau înainte de a se fotografia pe Strada Hazard, cu una din clădirile atât de cunoscute în fundal sau pe Podul de Fier, nu înainte de a prinde de acesta un lacăt, ca semn al iubirii veșnice și de a arunca apoi cheia în apele Axionului” (p. 11)) nu anunță prin nimic parabola densă, scindată între oniric și fantastic și plină de semnificații simbolice. Prin *Precizarea* protocolară din escorta paratextuală suntem avertizați că vom avea de a face cu o operă de ficțiune:

„Aceasta este o operă de ficțiune. Toate numele, personajele, evenimentele și locurile din această creație literară sunt fictive. Asemănarea cu orice persoană, eveniment sau loc este o pură coincidență” (p. 7).

Mantia postmodernă se va așterne extrem de inspirat peste această ficțiune mai puțin obișnuită, în care își dau mâna Lewis Carroll (*Alice în Țara Minunilor*), Lyman Franc Baum (*Vrăjitorul din Oz*), Mateiu Caragiale (*Craii de Curtea-Veche*), Simona Popescu (*Exuvii*), Constantin Abăluță (*Garsoniera solară a mătușii mele Heraldă*). Transgresiile postmoderne sunt susținute de existența adjuvanților descinși din lumea basmului (cerbul Cassian, pisica Rândunica), dar mai ales de prezența unor personaje livrești.

Autorul pseudodemiurgic parodiază gestionarea narativă a la Balzac, făcând loc personajelor în avanscenă („Dacă mergi tot înainte pe Strada Hazard, la o anumită oră din zi, poți vedea o femeie tânără, minionă, într-un pardesiou ușor cambrat, verde smarald, cu o eșarfă galbenă din mătase în jurul gâtului ivoriu, cu pantaloni la dungă până deasupra gleznelor, tropăind mărunț în botine de lac negru, cu o poșetă la fel și cu un rucsac bleumarin pe umărul stâng” (p. 9)) și stabilind imediat un pact cu cititorul: „Părul negru, lucios, îl poartă în stil Cleopatra, de aceea așa îi vom spune de aici înainte” (p. 9). Orhestrată simfonic, narațiunea va prelua periodic paragraful de mai sus ca pe un refren („o femeie tânără, minionă, într-un pardesiou ușor cambrat...”), secvențele unindu-se contrapunctiv în acest regim diurn al protagonistei.

Cele două personaje, mamă și fiică, parcurg în fiecare zi același drum, dinspre casă spre școală, cu escale la cofetării, florării sau tarabe („Cleopatra se opri la taraba cu turtă dulce și cumpără două inimioare ornate bogat cu glazură în alb și roșu. Intră pe urmă în magazinul cu bețișoare parfumate, cumpără mirt alb și opiu, tămâie și palo santo și un Buddha mic, din ceramică albă” (p. 16). Avem o întreagă poetică a consemnării ritualului urban și credința în puterea unei zile altfel, dincolo de care s-ar deschide porți nevăzute.

Înariparea Cleopatrei vine din micile miracole cotidiene, întâlnirea cu un necunoscut, primirea unei scrisori, de unde urgența imperativă a fotografierii amănuntului: „Abia după ce termină toate acestea se așază la masă cu plicul în față. De multe ori făcea asta. Amâna cât de mult putea un moment pe care îl bănuia extraordinar. Se gândea la el, îl savura așa cum savura așteptarea, plăcerea așteptării, emoția și bucuria momentului împlinit. Drumul până la acel moment însă îl găsea aproape la fel de plăcut și minunat ca momentul însuși, mai cu seamă că asemenea prilejuri erau foarte rare” (p. 18). O asemenea scrisoare, conținând o invitație la un bal la miezul nopții coboară protagonista într-o altă lume, aidoma personajului lui Lewis Carroll. Așa se face că trama tradițională rapid se va converti într-o fascinantă feerie cu iz suprarrealist. De aici încolo viața Cleopatrei se va scinda între *regimul diurn*, în care ea își însoțește zilnic copil la școală, fac împreună temele, iau masa, fac cumpărături și cel *nocturn*, în care ea, la miez de noapte este îmbrăcată într-o ținută de gală („într-o vaporosă rochie de organza, de o delicată nuanță

argintie, iar piciorul, înainte desculț, acum purta un pantof de cristal” (p. 23)) și condusă la bal de un cerb „maiestuos, în întregime din diamant, cu coarne mărețe împodobite cu safire, smaralde și rubine” (p. 21), care deschide cadrul narațiunii spre feeric. Avem de a face cu o intermediere a miracolului, de unde imaginea artistică a spațiului oniric, ca și cum, în plasa realității n-are cum rămâne prizonieră o atare supra-prezență. În fapt, este provocarea lui Basil, maestrul de ceremonii, care îi lansează consecutiv, patru invitații de a călători în regim oniric în patru regate distincte: *Palatul Măcelarului*, *Palatul Farmacistului*, *Palatul Neguțătorului de vinuri*, *Palatul Artelelor*.

Bulversată de cotidianul previzibil, Cleopatra acceptă pactul cu Basil, în dorința de a schimba realitatea, ce poartă însemnele eșecului: un bloc cenușiu în care stă cu chirie, cu un lift defect, vecini seci care o detestă pentru întârzierea plății pentru chirie, într-un regim de supraviețuire forțată a cărei unică rază de lumină este lucrul la simfonia „O altă oră albastră”.

Aceasta e semnul profetic care o aruncă în dimensiunea unui alt spațiu și a unui alt „timp albastru”. De altfel, culoarea albastră e o prezență ce recrează atmosfera din întregul roman, fiind nuanța dominantă: „De jur împrejur Cleopatra văzu valurile mărunte ale unei mări calme. Acum erau turcoaz, acum albastru adânc, acum deveneau de antracit” (p. 77). Mai mult, șaua de catifea a lui Cassian e albastră, rochița Sarei este „de catifea albastru cerneală”, unghiile lui Basil sunt „de un albastru marin, simfonia Cleopatrei se numește *O altă oră albastră* etc.

Acceptând regulile jocului, Cleopatra va glisa stupefiată între cele două dimensiuni, ale realității unui oraș cosmopolit, cu o existență de două mii de ani și ale unei „țări a nimănu”, în care trandafirii se dezvelesc la comandă, în care sirenele se ridică din adâncurile strălucitoare mări și cântă, și în care toată lumea „era fericită, toți râdeau, vorbeau și patinau pe sunete de vals” (p. 93). Liantul dintre cele două realități este asigurat de cerbul Cassian și de gondolierul ce o ajută să străbată râul Axionului. E o linie de demarcație extrem de subtilă între viața reală și cea din vis. Mai mult, pierdută între cele două spații, protagonista face loc motivului *visului în vis*: „Visul își trimisese semnele în lumea ei, în lumea reală? Că totul fusese un vis, nu încăpea îndoială, era singura explicație logică. Că se terminase, era sigur. Sau...? Oare visul continua? Se uită în jur: Rândunica, pianul, stomacul ei care se revolta din cauza foamei, toate erau reale. Drumul până la școală și înapoi. Scările. Era posibil să fie un vis în alt vis? Auzise, citise despre asta. Un vis în interiorul altui vis, așa, ca păpușile rusești” (p.25). Ea admite ideea visului lucid de care sunt capabili oamenii de artă care nu duc lipsă de imaginație: „Azi a fost o zi lungă, obositoare, oboseala aduce somnul, somnul aduce visul, un vis în care știi că visezi, nu-i așa, un fel de vis lucid. Nu e plină istoria muzicii de artiști care încercau să își provoace visarea inspirată, creativă? Câte opere nu s-au scris așa? Mai mult, câte opere literare, de artă sau chiar științifice nu s-au inventat pornind de la faptul că au fost mai întâi visate?” (p. 21).

Călătoria din visul nocturn presupune evaziunea din spațiul claustant al unui regim de viață anost. E o excelentă evadare din cotidianul tern în sacrul etern, e soluția omului modern de a se sustrage unei realități monotone pentru a descinde într-o altă existență, una feerică, care poate servi drept un nou început: „Promisiunea unui nou început, amăgirea speranței, credința în salvarea ivită odată cu zorii o învăluiră ca o îmbrățișare maternă” (p. 81). E refuzul limitelor impuse libertății interioare și dorința trăirii plene, dincolo de cotidianul coroziv.

Lumea feerică din vis e populată de sfîncși, zâne, sirene, de suita lui Basil, alcătuită din Chițibuș, Monstrul Colombră, Baltazar, Abbadon, Hamlet, Serenissima, Isidor ș. a., toate amestecându-se într-un halucinant joc compen-

sativ, care facilitează uitarea de sine. Acestea poartă discuții filosofice pe teme existențiale („Monstrul Colombră și Hamlet erau angajați într-o discuție pe tema existenței și abia catadicsiră să schițeze un gest de salut, iar Magister era prins într-un dialog captivant despre studiu și intelect, credință și demonstrație riguroasă, cu Baltazar și Abbadon” (p. 59)). Este abordată importanța dragostei care mișcă lumea, existența unui timp în care zeii păseau alături de oameni pe pământ, e discutată reacția creierului la evenimentele impresionante, cuvântul ca semn deplin al împlinirii divine etc. Sunt tot atâtea micro-alegorii despre timp, transcendere, iubire, memorie, uitare. Ideea memoriei exfoliate respiră pretutindeni, trimițând la un spațiu primordial. Forțând limitele realului, autoarea umple spațiile cotidianului comun cu animale magice și cărări luminate, cu râuri transcendente și poduri misterioase ca o compensație pentru viața diurnă monotonă.

Personajele Andreei H. Hedeș par desprinse dintr-un film mut („Fără a o privi sau a schița vreun gest, gondolierul întoarse gondola spre ea și trase la mal. Cleopatra pufni cu năduf și urcă. Gondolierul, îmbrăcat în negru, purtând coif, cămașă de zale și pelerină, vâslea muștește, părând să nu vadă și să nu audă nimic, să nu simtă și să nu caute nimic” (p. 25)), iar rolul naratorului este să creeze scenografii din orice fapt, mai ales că viața lumii de dincolo e surprinzătoare: „Acolo, într-un crâng înflorit, un grup de ființe nepământene se jucau și se hărjoneau în ciripitul vesel al păsărilor și în parfumul suav ce se revărsa din florile de o nemaivăzută frumusețe. Două râuri curgeau prin mijlocul aceluia crâng încântător, unul de lapte și altul de miere” (p. 53).

Naratorul e un idealist empatic, care fuge de uniformitatea vieții zilnice, ce poate fi amendată de nonșalanța unei deconectări simbolice cu potențial detonator. De altminteri, un fantast capabil să reconvertească cafeneaua urbană într-un „palat maiestuos, cu linii curbe, de aur, cu pereți albi ca laptele, cu ferestre de cristal prin care se vedeau candelabre în care ardeau nenumărate lumânări, interioare tapetate cu brocarturi și o muzică de viori ce se înălța subțire și curată, bucurând auzul” (p. 25), speriat de lipsa speranței mai mult decât de moarte.

Regimul nocturn facilitează reactivarea tuturor simțurilor, în fapt, *reveria* tuturor simțurilor. Astfel vom identifica veritabile pledoarii ale *sunetului* („Oile erau parcă în transă, era un cântec vechi, pe care îl auziseră de când abia se țineau pe picioarele firave. Familiaritatea sunetelor le îmblânzea, le liniștea. Era ca un medicament pentru suflet. Nu era un cântec, era o poveste. Despre echilibru, despre echitate, despre armonie, sublimată sub forma unor emoții care puteau trece dincolo de cuvinte, de specii, direct în inima și mintea cui le auzea, animal, zeu sau om...” (p. 65)), ale *culorii* („Basil, cu chipul de portelan, cu ochii mari, de un negru catifelat, adânc, genele lungi, rimelate și întoarse cu grijă, ce clipeau rar sub sprâncenele frumos arcuite. Mâna stângă, cu unghiile de un albastru marin, răsucea alene o șuviță, descoperind un cercel de diamant, în formă de lacrimă” (p. 25)), ale *mirosului* („Flori albe, cerate, de hyacin, de lăcrămioare, de tuberoze și de iasomie, laolaltă cu esența cerbului-de-mosc” (p. 80)), toate însumate în catalogul unui acribios colecționar de simțuri cu potențial revelator. Sunt sinestezii paradoxale și transpuneri metaforice de înaltă ținută literară, așa cum putem deduce din următorul fragment care descrie vinul „Cântecul mării”: „Dar nu e nevoie decât de o singură lacrimă de sirenă și o sigură picătură de apă de mare. Forța lor nu se diluează ci, în armonie cu sângele viei, creează o simfonie a gustului ce aduce vindecarea de melancolie, dor, tristețe și alte dureri ale sufletelor dintotdeauna” (p. 79).

Scriitoarea nutrește convingerea că labirintul realității ascunde magia care-l ține în viață: paradoxul. Acesta anulează reperele temporale și spațiale comune, alimentând reveria și dorința de a trăi „minunea” cu ochii deschiși, ca pe un vis diurn. Simbol al aspirațiilor spirituale și al libertății interioare, *O întâlnire pe strada Hazard* relevă o sublimare miraculoasă a unui alt regat Oz, reprezentând plăcuta contra-partidă a unui real anemic.

Cristina CHIPRIAN

cărți de poezie

Poți admira globalismul romantic

Volumul liric al lui **Val Mănescu*** reconfirmă faptul că lumea este așa cum este pentru a fi contestată, iar contestatarii au rol în reconstrucția ei, sau, cel puțin, în reevaluarea esențelor. Poetul demonstrează poetic faptul că revoluția continuă, chiar dacă mulți dintre combatanți au obținut deja ceea ce și-au dorit. Pentru că schimbarea nu aduce întotdeauna binele în lume.

Poetul contestă complezența majorității față de imaginea falsificată, iar imaginarul poetic, conectat la o realitate degradată, produce versuri bune de aruncat (o zi întreagă am adunat formule de stil și chiștoace/ răspândite pe alee). Vechiul protestatarul reiterează demersul, continuând să scrie cu creion chimic direct pe drapel. Ironia se actualizează prin aplicarea unor formule revoluate unei actualități disfuncționale. „Ce vrea să spună poetul în aceste rânduri?” Răspundem: nu are talent de tovarăș, e ochi de vultur potrivit în orbită de vultur.

Vocea lirică reiterează revărsarea fluxului bacovian în „pluvialul distopicul oraș bacău”. În ipostază postmodernistă, eul poetic precizează: locul unde poți fi putred de bogat și de singur/ Dar și pur și simplu putred de singur. Sunt alte coordonate, dar aceeași deznădejde: orașul alcătuit din mai multe sate Pe verticală/ unde sătenii...n-au nevoie de adevăr/...(fiecare) crescându-ți realitatea cum îi place. Prea liniștitul infern provincial nu permite acțiunea, dar hrănește neantul: rigoaara arhitecturală a stivelor de suflete.../ e un oraș șmecher.../ aici voi fi fericit.

De fapt, pătrundem în purgatoriul în care „păcatul personal devine păcat colectiv”. Acest păcat este însăși speranța, „un câine sălbatic care atât de frumos te mușcă de inimă”. Aici primăvara și victoria nu vor să vină, iar visătorul aduce poezia pentru a salva omenirea, luptând cu teama zilei de mâine. Dar fericirea națiunii rămâne în fază de proiect.

Ironia iubirii configurează decorul interior și atitudinea lirică, repercutând către poncifice realități contemporane. Nu mai este timp să schimbi lumea, pentru că lumea se schimbă singură, atunci când vrea ea. Ritmul vieții se intersectează cu pauzele pentru publicitate. Îndrăgostiții se află „în pușcăria de primăvară”, unde visurile îi asaltează, tăindu-le elanul vital. De asemenea, îi asaltează conformismul datelor înregistrate și generalizarea procedurilor UE, care împiedică răspândirea în univers a „moleculi unei mari iubiri”. Și n-ai ce să faci.

Povestea de iubire se proiectează în context cotidian apocaliptic, încercând să stopeze aneantizarea. Ea era „căzută în zăpada secolului trecut”, el dona „sânge infectat cu vorbe”. Cei doi se izolează în zona limitrofă a șoselei, „unde se inventează ura și dragostea”, către patria noastră a nimănui”. Erau foarte aproape de intersecția finală, iar întâlnirea nu le-a ameliorat cu nimic destinul. Însă singurătatea este acum receptată altfel, ca o valoare în sine. De fapt, este un dezastru superb, o ironie care nu e luată ca ironie, un fel de re-creare neasumată a lumii, ca niște *nostalgii pe lista de așteptare*.

Un minunat poem redefinesc iubirea, adică exercită un șir de reflecții asupra esenței

divine și a sentimentului de apartenență la patrie. Divinitatea își exercită iubirea asupra națiunii, asupra căreia veghează anume pentru ca aceasta să-și îndeplinească menirea – menire care nu se confundă cu perfecțiunea sau bogăția. Acest Dumnezeu empatic are o explicație ascunsă pentru faptul că, atunci când a creat România, i-a dăruit un destin de victimă, iar locuitorilor le-a acordat șansa de a fi „români în românia”.

Preocuparea pentru a defini sentimentul de apartenență la realitatea interioară numită România traversează mai multe poeme, deoarece individul poate fi expatriat, dar patria rămâne ca element structural al spiritului, o „comoară ce se ascunde în labirint” și ca o strategie directă de comunicare (Mestecam pământul patriei/ și Veneam și tot veneam purtând/ poezia fără drapel fără stemă fără cuvinte”). În cele din urmă, România este „țara care îmi fuge de sub picioare”.

Dincolo de ironie și cinism, patria devine acel loc de totdeauna, ce acumulează esențe din care se poate face poezie. Chiar dacă tricolorul își estompează nuanțele, iar România este „o țărișoară acolo și ea în marginile Europei”, acest areal spiritual constituie „rezerva de paradis a cosmosului personal”, o expresie a valorii supreme – fie ea și fanată pentru moment. Așa cum valoare supremă asociată iubirii era și imaginea caprelor din vârful României. În aceasta constă, de fapt, originalitatea universului poetic al lui **Val Mănescu**.

Arta poetică se configurează din ironice referiri culinare. Există o măcelărie care furnizează „carne de carte”, adică fragmente pentru a pregăti cărți „cu gânduri postmoderniste”. Există și genuri preferate. Poezie cu miros de alcool și iubire, fleici de roman mustoase de dragoste, pipote aburinde de navelă virgină. Doar mușchiulețul de eseu filosofic se vinde mai greu. Însă

căinele vagabond adulmecă în fața vitrinei, intuind ceea ce este mai bun – acel câine care îl însoțește, în fapt, pe căutătorul de poezie.

Căci creatorul de poezie își procură el însuși materialul necesar pentru sine: prind poemul de coadă ca pe un păun/ îl jumulesc...prăjesc poemul sau ce-o fi acest text. Este necesar și ajutorul muzei, care va adăuga sonoritatea de explozie nucleară a poemului („cum se-aude destinul/ la începutul simfoniei A cincea/ când demonul bate la ușă”). Tot în context culinar, creatorul adună poemele în oala creației și le amestecă „să nu se prindă”. Adaugă „mixul final din Ceva metafore trăsnet cu/ mirodenii afrodisiace...o lingură de postmodernism traumatic”. Această fiertură se adresează „romanticilor neînțeleși/ amatorilor de credite Nerambursabile”. Apoi bucătăria devine locul unde dă în clocot tristețea.

În acest univers compensatoriu al Menghini cu elice valorile se depreciază pentru a se reevalua, unele dintre acestea ieșind din procesul creator cu o față nepământească. Așa ca și cum s-ar returnat în formele lor cele adevărate, chiar dacă nu eterne.

*Val Mănescu, *Menghina cu elice*, Iași, Editura Timpul, 2020

Când știi totul despre tine...

Acesta* este al optulea volum de poezie al autoarei. Un volum al esențelor turnate în recipiente mici. Micropoezele sunt sculptate în formele rafinate ale limbii. Textele se asociază cu picturile lui Theo van Doesburg, ocazionând o inedită experiență de percepție. „Colonia fericitorilor” este un spațiu de elecție pentru acei care se află undeva, pe traseul cunoașterii.

Primul poem evocă o experiență de delimitare între Sine și Eu, în contextul unui peisaj selectiv: copacul și scorbura sa, gutuile și adâncă imensitate a cerului. Este un crochiu prin care se relevă discontinuitatea ființei și rotirea cosmosului. Copacul își asumă singurătatea, iar omul își asumă profunzimea, pe care o vizualizează ca loc necesar luminii pentru a se ascunde (se-mpuia-se luna) și crivățului pentru a se liniști (crivățul se cuibărea). Doar sentimentul nu mai are loc nicăieri, sufletele se recunosc prin suferință și resping gesturile inoportune (urmele altei mâini – o cătușă sau o brățară). Fructele se înalță prea sus și se grupează, creând un ochi al rațiunii/al conștiinței de sine ce definește îndepărtarea.

Atmosfera hibernală devine emblematică pentru comunitatea dezarticulată, în care se acumulează înstrăinarea de ani-lumină, răceala devenită palpabilă (zăpada) anulează orice șansă. Impresia de a fi aflat prea multe despre sine conduce la reacția de auto-respingere (ți-ai devenit străin). Aceasta se asociază unui surplus de lumină, cu unei supra-generări de sori, provocând declinul lumii interioare – prin ieșirea di uman. Păsările îi lovesc pe acei care, mult prea cutezători, urcă spre cer.

Iarna aduce indiferența, împiedică bucuria empatiei (ce îmbolnăvește și vindecă), suspendă durerea care încheie o lume și o reface. Suferința se subțiază precum o umbră proiectată cu o lumină prea îndepărtată (lumina înghețată a lunii/ care se prelungea...).

Conștiința care dă seamă de tot ceea ce a simțit se scindează și se pierde în concret, rumegată de turmele comunitare (nebulun satului). Conștiința implică ideea de vină, de pedeapsă și de mântuire – ca și cum oamenii ar merge împovărați de nostalgia crucii. Imaginea Tatălui se caută pe sine, cu tristețea nedeșăvârșirii (demult coborât din ceruri).

O roată de car se-nvârtă precum o altă planetă, „un alt Pământ, ignorându-l pe celălalt”. Acest micro-cosmos pare populat de păpuși, care țin locul oamenilor și emoțiilor. „Nu oricine are dreptul de a se naște oricum.” Omul poate îndeplini cele câteva îndatoriri ce-i revin, printre care și aceea de a împărți milostenia, ar putea oferi chiar prea mult, fără ca primitorul să solicite (aș fi-mpărțit numai duminici). În acest fel s-ar putea năruie perfecțiunea creației divine, care conține în egală măsură binele și răul.

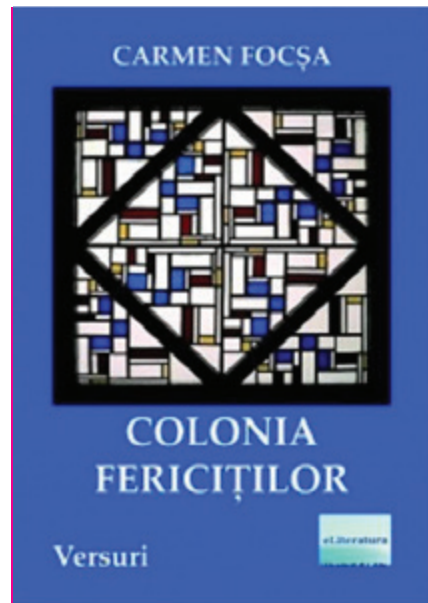
Iubirea se exprimă prin gesturi mărunte, cu semnificații fenomenale: crivățul geruiește luna din căușul palmelor tale. Forța stelară a iernii se risipește pe pământ, schimbând înfățișarea împrejurimilor (mă răvășeam...alături creștea iarba păscută de oi). Pentru scurt timp se anulează lupta eternă dintre pradă și prădător, deoarece cuplul este mereu separat, nesincronizat (întotdeauna rămâneam cu un pas mai în urmă).

O emblemă a nostalgiei este și senzuala Lily Marlen, proiectată pe fundalul lumii-cazarmă, cu gesturi puține și fără rost – sau cu prea mult rost – așa cum este plimbarea capătului de țigară, sau deschiderea în sentiment prin descheierea veșmintelor.

Colonia fericitorilor – spațiu în care totul are ecou, mai ales durerea – aparține poezilor (singurele timpane care vibrează într-o lume surdă). Poetul resimte minus-cunoașterea ca pe o durere. Lumea i-a aparținut – în timpurile genezei – dar acum nu o mai poate controla, redenumind-o prin cuvânt. Totuși, ziua creației este ziua în care a știut totul și lumea i s-a părut prea mică.

Asemeni calului alb, creatorul a plecat, ca întotdeauna, să moară. Pentru această creație, pentru acest volum, pentru acest timp. Dar auzul său suprarealist continuă să perceapă.

*Carmen Focșa, *Colonia fericitorilor*, București, eLiteratura, 2019

Gellu DORIAN

Un risc asumat

Izolarea de restul lumii, care a înțeles să-și schimbe mentalitățile din momentul în care nicio îngrădire nu mai exista pentru aceasta, este marca negativă a unei comunități. Și mai ales atunci când acea comunitate are toate pîrghiile necesare urnirii din loc a creierelor dospite de lenea trupească și spiritală a celor care s-au învățat să trăiască mai mult decît comod, miser, în sintagma „e bine și așa”, pînă cînd ignoranța le-a creat bariera de netrecut în spațiul lumii civilizate, evaluate. De la reticențe de tot felul pînă la idiosincrazii severe, cei care îmbrățișează un astfel de comportament social, de la șefii sau liderii acelor comunități pînă la ultimul reprezentant al acesteia, sunt marcați de această tară pentru generații în șir chiar și în structura genetică, formă evidentă de involuție, nu de stagnare. Stagnarea o poți mișca din loc, dar involuția odată pornită este ca un cuptor cu inducție sau un crematoriu din care pînă la urmă doar cenușa o poți scoate, cenușă care nu este deloc a păsării Phoenix, ci a unui morman de vreascuri din care nu va mai înmuguri nimic, ci doar, împrăștiată pe cîmp, să îngrășe pămîntul din care vor crește ierburi sau culturi de diverse nevoi.

Această izolare dobîndită în timp, mai ales în comunitățile mărginașe, dă caracteristica provincialismului neproductiv, necooperant, închistat și născător de populație veleitară, amatoare, care-și aruncă flagelul și asupra celor care vin din alte civilizații să-și practice aici o meserie sau alta. Să privești doar două sfere de activitate – medicina și arta – și veți vedea că nu medicul influențează evoluția pacientului ivit din această societate, ci pacientul, cu consecvență, indolență și tenacitate, va impune în timp involuția medicului, nu neapărat profesional, ci la nivelul comportamentului social, al gradului acestuia de asimilare a noilor valori ale civilizației în schimbare rapidă, în fond a mentalității. Sau actorul, să luăm o profesie care are, din tradiția încetă-țenită, menirea să educe și să schimbe mentalitatea unei comunități, profesional, în timp, se va plafona, deși poate că reprezentările lui sunt și ele bune și în funcție de regizorul care îndrăznește să vină într-un teatru de provincie, nu însă și comportamentul lui social, care se va alinia la cel al mentalității comunității respective din care face parte și medicul, și profesorul, și preotul, inginerul, omul politic, o întreagă lume cangrenată, care iese în evidență cînd intră în contact cu lumea care a scăpat de provincialism și privește viața prin prisma civilizației vii, evaluate.

Din interiorul acelei comunități, aceste plăgi nu se văd, nu se simt, și deci, ca un cancer care nu doare, nu se tratează decît în faza terminală, cînd pacientului i se pune cruce. Și evident și acelei comunități i se pune cruce, la capul mort la care nu plînge nimeni, ci toți trăiesc fericiti în continuare, mulțumiți că lumea lor e vie și arată atît de bine și așa.

Din afară, în schimb, totul pare monstruos, devastator, ca un cîmp de luptă din care învingătorii au luat armurile, armele, iar învinșii își îngroapă leșurile pe care, din cauza rănilor și plăgilor multiple, desfigurărilor, nu le mai recunosc și le aruncă într-o groapă comună. Așa arată și o comunitate în care provincialismul și-a pus pecetea și își devorează, ca o boală degenerativă, victimele, lăsînd în locul lor progenituri în a căror spirit nu va mai încăpea nimic din ceea ce ar putea modifica mentalitatea care să-i scoată din arealul devastator al acestuia, adică al provincialismului.

Cel mai evident lucru din acest punct de vedere se poate observa în instituțiile de cultură și învățămînt din orașele care, prin așezarea lor, îndepărtată de anumite centre de cultură și civilizație, „prosperă” în astfel de atitudini provinciale. Menirea lor fiind una de educație și de implementare a normelor de civilitate și civilizație, aceasta, fiind una retrogradă, anchilozată în izul insalubru al provincialismului comod și puturos, nu are cum să schimbe, prin educație, ceva, pentru că discernămintul fiind unul deformat dă la iveală ceea ce are în proiect. Unele instituții au caractere naționale, au un fond de cercetare statutară conform standardelor impuse de menirea lor, dar din cauza anchilozei provinciale, în timp, acestea au căpătat caracter local, fără deschidere spre formatele în care s-au aliniat adevăratele instituții surori din țară.

Pentru a le alinia, ar trebui să schimbi totul, să o iei de la zero, să izolezi locul de boala comunității

în care se află, să-l bagi cîțiva ani în carantină, să aduci oameni noi, care, prin vaccinurile pe care le au făcute, nu se vor molipsi de la cei care diriguiesc comunitățile din rîndul cărora au fost aleși, infestați pînă la măduvă de provincialism. Și știm, tot din popor, dar popor care a învățat din greșeli, nu și le-a consolidat și repetat pînă la epidemie, că, nu-i așa, cum e sacul așa e și peticul sau cum e turcul așa este și pistolul. Iar în tradiția noastră românească, avem exemple concludente că românii prin forța lor proprie, stat tînăr fiind, n-au putut să-și țină în tron un domn din rîndul lor, ci au adus o ramură dinastică străină, care, prin abilități sau strategii ce nu au ținut neapărat de tradiția milenară a locului, au schimbat bună parte din mentalitățile comunităților care formau o țară ce merita să existe ca toate națiunile din jurul ei. Și a mers un timp, pînă ce flagelul „romănesc” de sorginte alogeno-bolșevică a tîrît în mizerie tot ce în mai puțin de un secol experimentul administrativ străin a reușit să facă. Iar acum, emanații care s-au ivit din „meandrele concretului” prin „sinergia faptelor”, au creat un bulion social din care s-a iscat la vîrf mucegaiul pe care nu-l mai poate șterge nici un detergent, fie el și de import.

Cine locuiește într-un astfel de oraș, în care mentalitatea provincială a făcut de-a lungul timpului ravagii și mai face și acum, cunoaște foarte bine situația. Poate avea orașul infestat de provincialism toate instituțiile de cultură, ca un adevărat mare oraș – teatre, o filarmonică, muzeu, bibliotecă, galerii de artă, alte instituții de administrare a patrimoniului mobil și imobil, tradițional sau contemporan – viața culturală, cea de la nivel instituțional, deși existentă devine, din cauza flagelului, una ce cantonează la limita amatorismului, geamăn cu provincialismul, abia vizibilă, fără ecou, anodină, de rutină mai curînd decît marcată de un profesionalism căpătat prin aptitudini profesionale care au avut menirea să ridice și acolo, la marginea țării, cota la standarde naționale. Dar de unde așa ceva? Deși există vîlvătăi și încercări de evadare din provincialism, reculul este unul care i-a așezat pe „artiști” în mentalitatea „e bine și așa!”.

Cînd ai un oraș care numără peste o sută cincizeci de ani de teatru, cu prezențe actoricești și manageriale de marcă, să nu reușești în cele douăzeci și cinci de gale UNITER să fii măcar amintit cu un rol episodic în nominalizări, asta spune enorm despre valoarea echipei și mai ales despre mentalitatea despre care vorbeam mai sus. Pot exista sute de angajați, unii profesioniști, alții auxiliari, întreținuți cu salarii de la bugetele locale și asta fără să lase în urmă ceva, care să fie gestul lor de mulțumire că au fost subvenționați o viață fără să facă nimic demn de remunerat, că nu se mișcă nimic din mentalitatea cronicizată a locului. Nimic din „aura” acestor instituții nu se cunoaște în țară. Totul se stinge aici, între limitele orașului, semn al provincialismului devastator.

Poți pune pe picioare acolo în acele orașe proiecte de rezonanță națională, cu timpul ele vor căpăta patina aceea a mentalității perdante, chiar cunoscute și apreciate la nivel național, își vor pierde din interesul și scopul pentru care au fost create, devenind „valori locale, provinciale”.

Dacă vei reuși să evadezi din provincialismul zonei, trăind totuși acolo, izolat de cele mai multe ori, în mijlocul unor prejudecăți, venite din toate părțile, fără excepție, impunînd cîteva proiecte, care au scos locul de pe lista celor de uitat și să-l aduci an de an, trimestru de trimestru în atenția lumii dornice de cultură autentică, perenă, deloc provincială, nu vei schimba mare lucru din ceea ce izolarei locului a așezat în timp – limita pe care nimeni nu ți-o impune, dar se așază în tine ca o boală care te scoate din circuit.

Și te întrebi, oare ce-ai reușit, dacă acolo unde ai ales să trăiești, depărtate de lumea cu adevărat civilizată, doar provincialismul își aureolează victoriile devastatoare de la o zi la alta?

prefetele lui Cioran

Daniel Ștefan POCOVNICU

Darul grecesc al îndoielii

Să revenim la ideea că genul isagogic al prefetei și-ar datora apariția „slăbiciunii” pe care Platon o „moștenise” de la Socrate. Gheorghe Pașcalău așa crede, accentuând dezacordul constitutiv dintre conținut și formă. *O gândire preocupată de viziunea adevărului și euforia certitudinii folosește modul de expresie fluid, echivoc și provocator al dialogului socratic:*

„Tocmai contrastul dintre conținutul gândirii lui Platon și forma în care ea a ales să ni se adreseze este ceea ce, deja în perioada Antichității, a prilejuit apariția genurilor literare numite „prolog”, „introducere” ori „comentariu”. Nu întâmplător, cel dintâi comentariu în adevăratul sens al cuvîntului la un text filozofic este comentariul la Timaios al lui Crantor din Soloi, un membru al Academiei din a doua generație a acestei școli.” (Cine este adevăratul discipol al lui Socrate?, prefață la Platon, *Dialoguri socratice*, Humanitas, București, 2019, p. 8)

Așa se face că Thrasyllus, unul din primii comentatori ai lui Platon, din întăiul secol creștin, care ar fi elaborat o introducere la viața și opera filosofului, îi atribuia intenția aducerii dialogurilor socratice în atenția cetății grecești prin spectacol. Acestea vor fi fost destinate lecturii publice, asemenea reprezentațiilor dramatice din epocă, fiind organizate, prin urmare, în tetralogii, după modelul tragediilor (Jaap Mansfeld, *Prolego-*

Apologie, el nu se împotmolește în neputințe de sceptic, pe care nicidecum nu se pune problema a le folosi cu sofistic meșteșug. Mișuinea pe care și-o asumă cu entuziasm pios nu anchilozază defel în idolatria cunoașterii: „... dacă nu știi ceva, măcar nu-mi închipui că știi.” (Platon, *Apărarea lui Socrate*, în *Dialoguri socratice*, Humanitas, București, 2019, p. 246).

Drumul distinct al gândirii sale se îndepărtează de fundătura scepticismului prin extraordinarul elan ce-l împinge spre oameni, de toate categoriile sociale și orice înzestrare intelectuală. E sublima formă a respectului ce poziționează ființa umană mai presus de opinie, idee, cunoaștere, subliniind o profundă echivalență propusă a in-

augura exercițiul spiritual: „Această intimă legătură între dialogul cu celălalt și dialogul cu sine are o semnificație profundă. Doar cel care este capabil de o adevărată întâlnire cu celălalt este capabil de o întâlnire autentică cu el însuși și invers e la fel de adevărat. Dialogul nu e cu adevărat dialog decît în prezența celuiilalt și a sinelui însuși.” (Pierre Hadot, *Exercices spirituels et philosophie antique*, Albin Michel, Paris, 2002, p. 22)

Peste timp, am regăsit tocmai la Cioran ipostaza actualizată a dialogului cu celălalt. E de notorietate obișnuința românului naturalizat la Paris de a intra în vorbă cu necunoscuți întâlniți pe străzile capitalei europene. Dar poate mai importantă a fost propensiunea sa declarată pentru marginali și eșuați. Ca și cum același leac i-ar fi rămas potrivit și pentru scepticismul său modern.

Doctrina rememorării contribuie la această întreprindere nu foarte simplă nici măcar pentru Socrate. Cel încredințat că adevărata înțelepciune se ascunde sub un vâl de uitare, așezat peste primordiala inocență a desăvârșirii:

„Lar cînd vă văd, pe tine și pe Lysis, sunt uimit și vă fericesc că atît de tineri fiind, sunteți în stare să dobîndiți lucrurile atît de iute și de ușor, că tu te-ai împrietenit atît de repede și de bine cu Lysis, și la fel el cu tine. În ce mă privește, sunt într-atît de departe de așa ceva, încât nu știu nici măcar în ce chip ajunge cineva drag altcuiva, ceea ce tocmai vreau să afl de la tine, care ești un știutor.” (Platon, *Lysis*, în *Dialoguri socratice*, Humanitas, București, 2019, p. 85) Într-o interpretare anterioară ce prefața acest dialog, Constantin Noica contura o nuanță, importantă pentru distincția propusă aici unei înțelegeri de adâncime. În loc să facă referire la „uimire”, el utilizează termenul „admirație”, pe care îl opune, măcar și numai parțial, legendarei ironii socratice:

„Sunt mut de admirație” - spune Socrate celor doi tineri, și nu doar în ironie - cînd vede ce lesne, ce firesc, ce neproblematic obțin ei prietenia. Pentru el e o problemă.” (Interpretare la *Lysis*, în Platon, *Opere II*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 176)

Perspectiva teologică a gândirii lui Socrate ar părea că rezervă privilegiul admirației, asemenea celui al înțelepciunii, doar pentru Zeu. Doar el este demn, în primul rînd prin înțelepciune, a reprezenta incontestabil obiect de admirație. În timp ce înțelepciunii fragmentare, lacunare, aleatorii a oricărui om i se cuvine tot atîta ironie pe cîtă admirație. Arătînd astfel că unica șansă a constituirii unei filosofii a umanului, care să nu se prăbușească în sine, adică în absurd, rămîne mai mult sau mai puțin o formă subtilă de teologie.

Poate că departajarea aceasta justifică, măcar parțial, de ce filosofia s-a îndepărtat de calea admirației, privilegiind-o mai curînd pe cea a mirării. O perspectivă concentrată preponderent asupra creației, spre a ignora cu metodă creatorul, exilat în irelevanța tehnice a argumentului „autoorganizării”.

mena: *Questions to Be Settled Before the Study of an Author, or a Text*, Brill, Leiden, New York, Koln, 1994, p. 61).

Posibila intenție platoniciană de reabilitare spectaculară a maestrului îi va fi oferit o eliberare. Dialogurile vor fi răspuns deopotrivă creator și compensator fascinației socratice. Diogene Laertios arăta cum întâlnirea cu Socrate îl determinase pe tînărul ucenic să renunțe la preocupările literare. Să-și ardă tragediile și poemele la care lucra. Să adopte tăcerea specifică tradiției și normelor respectate în școlile filosofice grecești. Varianta „poetică” aleasă conciliază preocupările literare ale tinereții cu datoria morală față de maestru, al cărui portret nuanțat adapta doctrina socratică la formula expresiei personale. O despărțire de Socrate îndatorată metodei dialectice.

Platon surprinde astfel nota esențială ce-l distinge pe Socrate de mulțimea sofistilor: felul cum evită capcana scepticismului. Unica sa viclenie retorică acceptabilă constă în seducția exercitată de neîmplinirea dezbaterei, eșuată magistral în aporie. Majoritatea dialogurilor se încheie sub semnul aspirației, explicită sau mascată, de revenire la frământarea dialectică a subiectului.

Iscoadă a înțelepciunii, ce pune la îndoială până și verdictul Zeului transmis prin oracol, după cum explică pe îndelete în a sa

Nicolae MECU

Un mare caracter: Dinu Pillat

*Sunt eu acel din față? E el cel din perete?
Cum? Glasul meu de-atuncea, îmi spune astăzi: tată [...]
Cu păr bălai în fața-mi, copil, citea sub lampă.
În poza din perete, cu păr bălai, citește
De-atâția ani băiatul meu mic.*

Fragmentul citat este din Ion Pillat, *A doua Elegie* (aceea din volumul *Caietul verde*, 1932). Tensiunea dintre perenitatea cadrului natural și tranzitoriul celor ce-l populează, împinsă la capodoperă în mai vechea poemă *Acı sosti pe vremuri*, e acum transpusă, dar tot la superlativul valoric, într-o inextricabilă dramă a solitudinii, înscrisă, în finalul poemului, în ceea ce am putea numi „sindromul Robinson”. Niciodată până în toamna lui 1972, când l-am cunoscut pe Dinu Pillat, versurile de mai sus nu mi-au apărut atât de tulburător-adevărate. Fiul poetului nu-și lăsase încă barbă, iar absența mustății nu prejudicia în vreun fel izbitoarea coincidență facială, după cum nici statura nu contrazicea potrivirea până la identificare cu părintele. Mă găseam transpus brusc într-o stare cu totul inedită și insolită mie: pentru întâia oară constatam, pe viu, cum un fapt iese din transcendența textului – fie acesta și unul cu bază biografică – și ia loc în imanență, în plin real.

Conștiința mea culturală și morală a fost însă și mai fascinată de un alt aspect. Cunoscușem și până atunci, după cum aveam să o fac și apoi, oameni descinzând din înalta societate a vremurilor trecute. Întâlnirea cu coexistența în aceeași instituție cu urmașul Pil(l)ateștilor și al Brătienilor mi-a dezvăluit un aspect ce nu-mi scăpase nici până atunci, însă nu-l valorizasem în vreun fel, rămânând doar la simpla „judecată de existență”: Dinu Pillat nu avea nimic din felul altor descendenți de a-și etala apartenența la stirpe, fie uzând de retorica litotei și a subînțelesului, fie ostentându-și arborele genealogic (care uneori se întâmpla a fi doar un biet arbust), fie scurtcircuitându-le pe toate acestea prin modul în care te priveau, și anume dintr-un fel de foarte departe situat foarte sus; prin uitătura aceea oblică, cu atât mai umiltoare cu cât era filtrată prin lentilele măritoare ale ochelarilor sau prin cele ale unei subtil-căznite modestii jucate. Scurtcircuitând și eu, voi spune că am avut atunci revelația boieriei adevărate, a boieriei așa-zicând ne(auto)reflectate. Căci de vreme ce ea *există* în chip natural impregnată în întreaga ei ființă, persoana purtătoare nu mai simte nevoia de a și-o recomanda și a-i găsi determinări. Am înțeles atunci că prima condiție a boieriei constă în *a nu face caz de ea* și că adevărata ei recomandare, ca și în cazul muritorilor neilustruți prin sânge, o dă comportamentul, suma actelor existenței sale în lume. Voi menționa aici doar câteva din actele vieții lui Dinu Pillat. Pe unele le-am descoperit singur, pe altele le-am preluat din evocările altora, confirmate fiind pe baza axiomei că în materie de realități imponderabile, necuantificabile științific, consensul interpersonal este unul din izvoarele adevărului.

Omul acesta mai degrabă scund și firav se distingea printr-o tărie de caracter greu de egalat; greu și de închipuit. În cuvântul rostit după slujba religioasă de înmormântare, oficiată în biserica Mănăstirii Cașin, la un moment dat cambrându-și subit glasul și recalibrându-și dicțiunea, Ion Negoîtescu a ținut să afirme un adevăr categoric pentru el, care știa prea bine ce spune: „Dinu Pillat *n-a trădat!*”. Am înțeles mai târziu toate argumentele criticului, pe unele descoperindu-le pe cont propriu. Nu trădase în procesul lotului Noica - Pillat, nu trădase nici după ieșirea din temniță, refuzând să pactizeze în vreun fel sau altul cu regimul comunist: fie în modul direct și radical, al colaborării cu Securitatea, fie în acela mai lateral și mai „soft”, de a urma „politica Partidului” în activitatea lui profesională. În tot ce a scris Dinu Pillat nu se va găsi o singură propoziție, o sintagmă sau un simplu cuvânt care să denote vreun semn, fie el și imponderabil sau criptic-ambiguu, de aprobare și sprijinire a regimului.

Nu i-a trădat pe alții și nu s-a trădat nici pe sine, chiar în condițiile-limită de ispășire a unei pedepse grele în pușcăriile exterminatoare de deținuți politici. George Muntean – apropiat scriitorului și familiei, iar apoi devotat, onest și temeinic editor al *Mozaicului istorico-literar* – mi-a descris o secvență elocventă, pe care o va fi auzit din gura celui în cauză sau, poate, a lui Alexandru Paleologu, o vreme coleg de celulă cu marele său prieten („Drum bun, prietene Enghidul!”, astfel și-a încheiat el cuvântul de adio rostit la înmormântare). În închisoare, Dinu Pillat obișnuia să riposteze – pe loc și fără pic de frică ori de menajamente – grosolanelor jigniri și înjurături proferate la adresa lui de caralii. Cutezanța sa, rară mai ales date

fiindu-i consecințele, nu rămânea fără răspuns, iar acesta însemna o brutală „corecție” fizică. Ieșit din mașina ei, deținutul se ruga, potrivit preceptului creștinesc, să-i ierte Dumnezeu pe făptași, căci nu știu ce fac. Bănuind că printr-un asemenea gest își bate joc de ei, temnicherii îl băgau pe recalcitrant într-un sac în care, legat apoi la gură, loveau cu ranga pe unde se nimerea. (Din asemenea tratamente, adăugate celor din timpul anchetei, i-ar fi provenit tumoarea canceroasă, depistată în toamna lui 1975 și care avea să-i fie fatală.)

Mutatis mutandis, nu altfel se comporta Dinu Pillat în libertate atunci când erau încălcate adevărul și dreptatea, fie și de oameni de care era legat afectiv (și) sau îi admira profesional, uneori până la cult, cum a fost cazul raportării lui la G. Călinescu. Editând în urmă cu decenii corespondența primită de acesta, în pachetul de scrisori provenind de la Dinu Pillat am dat și de una din 1946 sau, într-o încadrare temporală mai laxă, din epoca în care marele critic începuse să activeze cu zel în tabăra politică condusă și manevrată de partidul comunist. Dinu Pillat (care pe atunci se număra printre asistenții lui Călinescu la catedra de istoria literaturii române a Universității din București) se referă la un moment dat la articolele politice publicate de profesor în ziarului-satelit *Națiunea*. Modul

în care tânărul colaborator de la catedra magistrului o face arată limpede două lucruri: 1) capacitatea și voința lui de disociere a planurilor și 2) puterea morală de a-și exprima, în termeni civilizați însă tranșanți, dezacordul cu opiniile autorului: „Adoptând un criteriu de judecată strict estetic, găsesc articolele dumneavoastră despre Brătieni și Maniu cu totul remarcabile în expresivitatea lor sugestivă, adevărate pagini de antologie pe plan artistic. Totuși, cu aceeași sinceritate, trebuie să vă mărturisesc că oportunitatea publicării acestor articole satirico-detractive tocmai în momentul actual, când Maniu și Brătienii sânt singurii apărători ai ființei noastre naționale, mi se pare îndoielnică și ca atare reprobabilă”. (Scena de pe hârtie a avut și o variantă așa-zicând fizică, petrecută în biroul catedrei și pe care o știu de la Al. Piru, pe atunci coleg cu Dinu Pillat. În urma discuției în contradictoriu, asistentul s-a ridicat brusc și a ieșit izbind cu semnificație ușa camerei. „Uite ciocoiul!”, ar fi exclamat magistrul. Numai că expertul în caracterologii uita atunci un lucru esențial: un ciocoi, cunoscându-și interesul, nu ar fi riscat ruptura – și violență - cu mai-marele său, ci, repliindu-se oportunist, și-ar fi mutat revolta în gudurat. Aristocratul autentic n-a putut-o face.) Exemplar în ordinea forței de caracter rămâne comportamentul lui Dinu Pillat în fața comisiei descinse prin aprilie 1975 pentru a pune pe tapet așa-zisele „restructurări” (o vorbă eufemistică pentru „excludere”). Ajuns în fața ei și aflându-și noua „sentință”, Dinu Pillat a replicat ferm că în această măsură el vede reîntoarcerea la prigoana din anii ‘50. Acuzație gravă. Replica imediată – după care, ce-i drept, au urmat eufemismele și consolările de rigoare: membrii înaltei comisii restructuratoare, în frunte cu directoarea Institutului, au lăsat capul în jos.

Schimbând, din nou, ce e de schimbat, același era Dinu Pillat în relația cu oricine, și trebuie subliniat că acest

comportament îi ilustra caracterul într-un sens ambivalent, cum găsim în exemplul cu G. Călinescu, în care el vedea un artist de geniu. Primind de la un coleg sau prieten o carte, un articol de revistă sau un manuscris, era de o promptitudine uimitoare în comunicarea impresiilor, acestea fiind expuse neted, fără ocolișuri, în aprobare ca și în dezacord. Laudele sale, ca și negațiile, erau însoțite de un patos special, care-i venea dintr-o paradoxală uniune: afecțiunea pentru autor și cea pentru adevăr. Acest... *complexio oppositorum* s-a amplificat după experiența dostoevskiană a închisorii, care i-a întărit credința în Dumnezeu, adică în iubirea aceasta duală. (O altă secvență din episodul înmormântării: Ov. S. Crohmălniceanu, bun prieten al celui dispărut, a ținut să spună că Dinu Pillat a fost un om credincios, un creștin ortodox adevărat, dar acest lucru nu l-a împiedicat să rămână un spirit ecumenic de cea mai evidentă și nobilă autenticitate.) A rămas proverbial un alt gest-reper al exemplarității lui de caracter. La puțin timp după ieșirea din închisoare, își întâlnește în plină stradă pe unul dintre torționari. Ajuns în preajmă, acesta dă să-l evite. Spre stupefacția aceluia, fosta victimă i se postează drept în față și-i adresează cel mai scurt enunț dintre cele esențiale ale moralei creștine: „Te-am iertat!”

Felul de a fi al omului a trecut și în paginile istoricului și criticului literar. Din cauza destinului său frânt tocmai în epoca maturității creatoare, dar și prin natura unei personalități intelectuale formate după principiul *non multa sed multum / multum in parvo*, opera lăsată de Dinu Pillat e restrânsă. Suficientă totuși pentru a ne putea face o idee despre „temele” autorului, precum și despre incidența unor coordonate caracteriale, care interesează special evocarea de față. Unul dintre ele este acel „*a nu face caz*” de propria apartenență și a nu o exalta subiectiv. Ilustrativă în cel mai înalt grad este în această privință lucrarea de oarecare extindere *Contribuțiuni la biografia lui Ion Pillat*, prima parte a tezei de doctorat din 1947 elaborată sub îndrumarea științifică a lui G. Călinescu. *Voința de obiectivare* a autorului, în lucrările exegetice ajutat și de apelul la bibliografia referințelor critice, își alege aici ca bază respectarea documentului, evitând excesul de sentimentalism pios. Detașare de ofițer al stării civile, am spune dacă, subiacent, n-am simți totuși un fluid de căldură participativă, extrem de discret. Pe urmă: principiul amintit mai sus în cele două precepte latinești domină și felul de a gândi și de a scrie al lui Dinu Pillat, care era un adept al enunțului *esențializat* și – condiție obligatorie – de maximă *claritate*. Asociate simbiotic cu voința de obiectivare, aceste deziderate sunt ilustrate exemplar de lucrări mai ample, cum sunt cele două micromonografii, *Gala Galaction* și *G. Topîrceanu*, și mai ales de subcapitolele lor sintetice privind evoluția unui gen, forme sau curent literar.

Limitată la atât, imaginea comentatorului de literatură ar putea lăsa impresia unui istoric literar didactic, onest, solid și acribios documentat, corect în gândire și în expresie, dar până la urmă cam cuminte. Realitatea e însă alta. Preocuparea cea mai constantă și mai puternică a lui Dinu Pillat, rezultând exclusiv din propria, liberă lui opțiune (și nu din planul unui institut de specialitate, cum e cazul celor două monografii), o reprezintă *conștiințele frământate și abisale, major novatoare*; mai mult: *revoluționare* și „*insolite*” (cuvântul e al lui), atât ca viziune cât și ca limbaj. Ca un corolar și în subsidiar, criticul de amplă claviatură a gustului e interesat și să găsească ceea ce încă rezistă din operele unor scriitori uzați, ca Brătescu-Voinești ori Ionel Teodoreanu. Prin aceasta, ne reîntâlnim cu una dintre trăsăturile cardinale de caracter ale lui Dinu Pillat, și anume curajul; în cazul de față, *curajul exegetic*. Din el au ieșit monografia *Ion Barbu* (1968) și ediția de *Versuri și proză* (1970) din opera aceluiași, prima ediție postbelică din proza lui M. Blecher (*Întîmplări... și Inimi...*, 1970), antologia de versuri (*Ani*, 1973) din Ștefan Nenițescu, un poet de nișă, însă important în ansamblul mișcării noastre interbelice de înnoire a lirismului, proiectul neîncheiat privind destinul operei lui *Dostoievski în conștiința literară românească* (ediție postumă, 1976) și nu în ultimul rând antologia *O constelație a poeziei române moderne* (1974). Acesta din urmă a prilejuit și o „*petite histoire*” din marea istorie a curajului dovedit de acest om. Ofensat că nu a fost inclus și el, egoul supraponderal al lui Mihai Beniuc a protestat, fără însă ca prin aceasta antologatorul să admită cuprinderea lui în sumar. Dinu Pillat a preferat să-l elimine pe Al. Philippide, pretextând că sumarul cărții îi vizează numai pe marii poeți interbelici defuncți și totodată modificând titlul antologiei, care din definit-exhaustiva *Constelația* a devenit mai incerta (dar și mai deschisă) *O constelație...*

Monica Pillat: „Tatăl meu a fost un inspirat slujitor și apărător al valorilor culturii noastre creștine”

~ în dialog cu Adina Barțaș ~

Parcurgând o bună parte dintre interviurile pe care le-ați acordat, m-am gândit să vă provoc la un joc în oglinzi pornind de la anumite răspunsuri ale dumneavoastră care stăruie în minte prin forța lor sugestivă, prin aura adevărului lor. Despre tatăl dumneavoastră, Dinu Pillat, spuneți anul acesta într-un interviu publicat în revista „Dilema veche”: „El și-a dorit să fie altfel decât părintele său, poetul, și de aceea s-a îndreptat spre roman și spre istoria literară, dar în esență i-a dus mai departe, «pe căi oculte», amplitudinea muzicală și i-a diversificat registrul emoțional. Rigoarea observației, cadența frazelor, spectrul culorilor sufletești, căldura imploziei sunt calitățile unui liric introvertit.” Acest fir al poeziei, care-și găsește drumuri în plină lumină sau subtile făgașuri mai puțin vizibile, leagă strâns destinele unei dinastii literare. V-ați simțit îmbiată de intuiții poetice din vremea copilăriei. S-ar putea spune că poezia a fost o cale de a vă înțelege mai bine familia, timpul, rosturile?

Am venit pe lume cu o coardă lirică pe care, la începuturile scrisului meu, mi se părea că ar cânta altcineva. Cu timpul, m-am gândit că poate bunicul meu, Ion Pillat, își continuă existența poetică prin mine, nu numai pentru că i-aș fi moștenit înclinația, ci și pentru că el nu își aflase liniștea de suflet în fața timpului ireversibil. Natura solară a mamei, ca și spiritualizarea la care ajunsese tatăl meu, prin credință, m-au făcut să percep condiția noastră efemeră cu mai puțină strângere de inimă. Nu am trăit drama însingurării și nici nu m-am întristat de cele pierdute în ani, deoarece am știut întotdeauna că sunt vegheată, iar amintirile nu mi-au sfâșiat de regrete mintea, fiindu-mi alinate de presimțirea divinului. Scrisul pentru mine este un dar din dar. Compunând, încerc să fac din departe un aproape, să umplu de belșug golul absenței, să împlânzesc spaimile, să țin punți între viață și moarte, să urc treptele iubirii. Aș vrea, retrospectiv, să le aduc alor mei împăcarea și seninătatea de care nu au avut parte, iar cititorilor de azi să le aprind speranța în bunătate, imaginație și miracol.

A face parte dintr-o dinastie literară este o șansă, dar aduce și povara unor imense responsabilități. Cât de mare e această provocare a destinului și ce v-a devoalat în timp despre dumneavoastră înșivă?

La început, am fost preocupată să îmi găsesc unicitatea în ceea ce scriam, să fiu „aparte”, să fiu „eu”. Dar după ce tata a fost arestat, poeziile pe care le compuneam au venit din dorul crâncen de a fi „împreună” cu el, în ciuda cumplitei distanțe impuse. Cumva, această timpurie suferință mi-a temperat egocentrismul și m-a golit de orice ambiție, inițiindu-mă benefic în tainele altruismului. De aceea, eu nu am trăit „conflictul între generații” pe care, de pildă, tatăl meu l-a resimțit întrucâtva față de părintele său. Apoi, crescând într-o familie în care bunica mea paternă, pictorița Maria Pillat-Brateș, adunase materiale și copiasse scrierile inedite ale soțului ei pentru îndepărtatul proiect al restituirii operelor complete, în care fiul alcătuiuse ulterior o antologie din lirica tatălui său, în care mama mea continuase să păstreze vie flacăra memoriei atât prin propriile amintiri cât și prin reeditările și îngrijirile de ediții ale scrierilor soțului și socrului ei, am descoperit bucuria incomparabilă a slujirii „celuilalt” și am rămas în duh cu părinții și cu bunicii mei, având grijă de operele lor. Mă aflu într-un acasă de nepierdut. Ce aș fi eu fără ei?

„Azul meu e cuibul/ Azurilor de demult”, spuneți în „Imaginația ecoului”. E o metaforă care duce

cu gândul, delicat, la un gest care protejează sunetul unor alte vremi, îl adăpostește ferindu-l de estompere. Ați știut mereu să vă îmbrăcați dârzenia și perseverența într-o anume seninătate. Chestiune de temperament sau alegere care a avut un preț al ei?

Poate că ține de temperament, dar nu în totalitate. Seninătatea provine din certitudini, iar cea mai puternică dintre ele, iubirea, este un izvor de energie, curaj și lumină. Am avut privilegiul să cunosc forța acestui sentiment și de aceea am invocat-o în scris, ca și în legăturile mele cu lumea. Apoi am avut în familie, dar și în prieteni modele care mi-au arătat cum să perpetuez iubirea cu ajutorul memoriei, cum să îi fac să dăinuie în lume pe cei dragi ai mei, trecuți dincolo. Trăiesc altfel, cu mai multă grijă, când știu că îi port cu mine...

Într-o scrisoare din 6 iulie 1944, adresată viitoarei sale soții, Cornelia, Dinu Pillat nota: „Simt în mine, larvar, un elan altruist, o nevoie de dăruire față de suferința atătora, o credință în cuvântul izbăvitor al lui Iisus. Dar,

pentru moment, toate sunt doar virtualități... Doamne, de aș putea ajunge în viață nici un Zola și nici un Dostoievski, ci doar un om ca prințul Mișkin [...]! Ar fi de ajuns, ca să-mi justific existența.” Care este moștenirea lui Dinu Pillat ca o sumă a cărților scrise, a celor nescrise, dar care-l ispoteau, a trăirilor și încercărilor lui, care este semnul prin care personalitatea lui transcende vremurile?

Toți cei care l-au întâlnit pe tatăl meu nu i-au putut uita bunătatea, căldura inteligenței, rafinatul spirit critic, rigoarea și lumina sufletească. Colegii lui de Institut, camarazii de suferință din închisoare, ca să nu mai vorbim de prieteni și de familie, i-au păstrat nu doar o pioasă amintire, ci au văzut în el un model de rarismă umanitate. Ceea ce mă impresionează adânc este că oameni care nu l-au cunoscut decât din ceea ce a scris se simt călăuziți de memoria felului său de a fi. Mă gândesc la personalități culturale precum Carmen Brăgaru, Ion Vianu, Horia Roman-Patapievici, George Ardeleanu, Mihai Neamțu, Nicoleta Brătescu, Roxana Chiriță, Alexandru Munteanu (realizatori TVR), Corneliu Lupeș (muzeograf), Ștefan Câlția (pictor) și mulți alții pentru care Dinu Pillat a devenit un reper spiritual important. Romanele din prima parte a vieții, *Tinerețe ciudată*, *Moartea cotidiană* și *Așteptând ceasul de apoi*, dar și evocările și scrierile de istorie literară de mai târziu l-au făcut pe tatăl meu să fie un inspirat slujitor și apărător al valorilor culturii noastre creștine.

„Puțini știu ce înseamnă disperarea pe care o ai când ești fericit”. Această frază ce revine în mărturisiri și care se referă la momentul când ați aflat că tatăl dumneavoastră s-a întors din închisoare arde pagina prin intensitatea ei și lasă ca umbra unui gol să dea o anume tonalitate prea-plinului. Redescoperirea romanului „Așteptând ceasul de apoi” să fi fost o altă fericire în care s-a insinuat acea nuanță a disperării?

Este adevărat că ani și ani de zile m-am întrebat când se va îndura Dumnezeu de acea scriere a tatălui meu și o va scoate la lumină. Părea iremediabil pierdută, însă, de fapt, nu îi venise „ceasul”. Iată o înțelegere diferită a timpului care se coace, până când ni se revelează într-un sens providențial. Descoperirea acestei cărți condamnate în 2010, după 50 de ani de la Procesul Noica-Pillat și la 35 de ani după moartea autorului, a echivalat pentru mine cu o înviere. Nu doar romanul, socotit de tata ca fiind cel mai izbutit din câte scrisese în tinerețea sa, ci însuși sufletul lui de demult se întorcea

din nou în lume. M-au cuprins sfiala și recunoștința că mi s-a hărăzit mie șansa de a fi martora divinului deznodământ. Am avut, după aceea, onoarea de a îngriji scrierea care a fost publicată de Editura Humanitas, în luna mai a aceluiași an.

Timpul apare mereu în scrisul dumneavoastră. Fiecare vârstă, fiecare încercare schimbă lentila prin care-l privim. Ce aduce acum în rotirile lui, ce lasă să se îndepărteze?

Ai spus bine „rotiri”, deoarece timpul, în viziunea mea, nu se deplasează liniar, de la un capăt al vieții la celălalt, ci aduce și adaugă mereu noi înțelesuri trăirii. O reprezentare vizuală a acestei percepții o găsim în cercurile concentrice ale trunchiului de copac în creștere. Am convingerea că nu ne schimbăm fundamental modul de a fi și de a gândi în timp, ci ne îmbogățim mintea și ni se largesc orizonturile sufletului cu fiecare an. Pe măsura înaintării în vârstă, omul intră într-o binecuvântată surdina, partea începe să se armonizeze cu întregul, discrepanțele se șterg, ființa se muzicalizează într-o împăcare cu sine și cu lumea.

Bunicul dumneavoastră s-a stins la 54 de ani și nu ați apucat să-l cunoașteți. Tot la 54 de ani se stingea tatăl dumneavoastră, prea tânăr pentru a se devoala în bogăția vârstelor ce vor fi urmat. Acum câteva luni spuneți: „Memoria iubitoare este ca răspândirea luminii din lumină în Noaptea Învierii. Ea ne ține împreună dincolo de viață și de moarte”. Ce ați descoperit dizolvând acest aparent hotar, ce vi s-a revelat în osmoza unor lumi aparent ireconciliabile? E această râvnă a iubirii veghetoare o cheie magică ce deschide orizonturi lăsate altfel în indefinite suspensii?

[Ștefan Câlția] mi-a întins pe rând, cu gestul recules al celui ce-aduce o ofrandă, tablourile rezemate de zid, în imediata lui vecinătate. Erau grădini de păsări și de pești, grădini de îngeri, grădini din care mă priveau, de după frunze și corole, ochi plutitori, liberi de orice-nfățisare...[...]

În toate cele șaisprezece mici tablouri se deslușea conturul caligrafic al unui drum mai larg, când șerpuit, când labirintic, ori adunat într-o mandala, deschis la cele două capete întotdeauna.

– Pe calea asta ne-ntâlnim, a spus el tainic, eu și cu tatăl dumitale... Umplu golul dintre mine și el cu grădini. Acum am să vă duc și-n niște locuri mai reale.

S-a îndreptat către peretele din față și, potrivit tablourile mari pe șevaletele uriașe, ne-a arătat pe îndelete șase pânze pictate în ulei.

– Aici sunt grădinile mele în care îl invit pe Dinu Pillat să ne plimbăm.

Ne-am apropiat, iar mie îmi venea să-ngenuchez în atelierul lui, în care coborâse harul.

Erau grădini cu pomii fără frunze, învăluite-n nimburii ca de ceață, grădini deschise larg pe mare, grădini lucind de roua sfântă, și-n toate lămurai o cale care ducea spre o lumină crescătoare, ori se-ntorcea de-acolo scăpătând. Erau pictate nu doar locuri, ci chemări atât de vii, încât mi-aș fi dorit să le răspund numaidecât, intrând pe de-a întregul în tablouri.

– Drumul e personajul meu dintotdeauna, a zâmbit el. Iar cei care nu știu să fie călători prin tot ceea ce fac în lumea asta nu vor cunoaște niciodată fericirea.

(Din volumul *Ceasuri de demult* de Monica Pillat, în curs de apariție la Editura Humanitas)

Dinu Pillat la Miorcani, 1942

Am descoperit ceea ce aş numi „iubirea de apoi”. Moartea fiinţelor apropiate poate produce o spargere de orizonturi. Ruptura fizică suferită în această despărţire teribilă a fost, în cazul meu, vindecată treptat de reîntregirea sufletească pe care am simţit-o, înţelegând până la urmă că, atâta vreme cât eu exist, cei dragi ai mei nu pot dispărea. Pe de altă parte, trăiesc frumuseţea acelui sentiment infinit, eliberat din limitele pamânteşti, frumuseţe care mi s-a revelat după moartea tatălui meu. Atunci, într-un vis de noapte, el mi-a spus că, fiind pretutindeni, poate veni de oriunde ca să fim împreună, că nu mai suntem condiţionaţi de un timp anume, regăsindu-ne totdeauna, în orice moment. De aceea nu ar trebui să ne lamentăm când ne este dor de cei plecaţi, deoarece dorul este calea de a fi şi de a rămâne împreună cu ei. Pentru mine rugăciunea şi scrisul sunt la fel de alinătoare.

La 150 de kilometri de Iaşi se află Miorcani, un loc al culturii române care are rezonanţe profunde. Pia Pillat nota într-o scrisoare adresată mamei dumneavoastră, Cornelia Pillat: „Miorcanii, pe care Dinu şi cu mine i-am cunoscut şi care ne-au posedat (sau cel puţin pe mine m-au posedat), ţineau loc într-un fel universului tolstoian şi cred că toate acele moşii sau conacuri nord-moldoveneşti se situau într-un timp, într-o eră, într-un spaţiu scos din orice dimensiune contemporană.[...] casa era vrăjită şi adormită în somnul – pe jumătate coşmar, pe jumătate uitare – care încremenise anumite locuri peste care se rostogolise istoria cu tot tragismul ei”. Au existat speranţe legate de generoasa donaţie făcută de familia Pillat Arhiepiscopiei Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei cu aproape douăzeci de ani în urmă, speranţe care au amorţit în lipsa acţiunii. Anul trecut s-au ivit semne încurajatoare care prevesteau că acest loc emblematic va fi scos din somnul-uitare, reabilitat şi readus la viaţă, dar ele, pare-se, nu s-au materializat încă. Într-o proiecţie ideală, care poate ar da un impuls unei viziuni pe cale să prindă contur, cum aţi vedea acest loc din perspectiva unui arhitect spiritual, ce l-ar face să îşi regăsească forţa de simbol şi cum aţi defini această forţă?

O casă părăsită, cum e acel conac de la Miorcani, e ca o scoică golită de valuri şi, când mă uit cum e lăsată în continuare de Mitropolia Moldovei şi a Bucovinei să se deterioreze şi să se macine în timp, mă cuprinde jalea. Atunci, în anii 80, când mama şi cu mine am adus cărţi, tablouri, mobile, covoare şi fotografii de familie pentru înjghebarea unui muzeu Ion Pillat în casa administraţiei, camerele s-au încălzit, au prins culoare şi personalitate, dar lipsa unui custode acolo şi a unui paznic a avut drept consecinţă vandalizarea acelui loc la începutul anilor 2000. Fără respectul pentru cultura şi tradiţia aşezământului şi în absenţa memoriei veghetoare, asemenea hoţii sunt inevitabile. Din acest motiv, mama şi cu mine am donat casa şi parcul Mitropoliei care s-a angajat să înfiinţeze acolo un Centru Pastoral şi Cultural Ion Pillat. Au trecut de atunci aproape 20 de ani şi

conacul se află într-o avansată ruină. Nu există scuze pentru aşa ceva. Eu nu mai am puterea şi nici mijloacele să lupt, dar mulţi distinşi intelectuali din Botoşani şi din Iaşi şi-au manifestat în scris şi public indignarea faţă de atitudinea Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei care lasă în paragină o astfel de moştenire. Se pare că demersurile lor nu au găsit nici acum mult aşteptatul ecou. Ca arhitect spiritual aş încerca să adun între pereţii casei de altădată oameni cu dragoste pentru istoria şi valorile noastre creştine şi literare, aş propune lecturi din scrierile celor de azi şi de ieri, prelegeri şi şezători, aş crea o atmosferă prielnică meditaţiei şi reculegerii, convinsă fiind că, fără temelia trecutului, prezentul se prăbuşeşte. Locul însufleţit astfel ar deveni o oază, un refugiu, dar şi un prilej de mândrie pentru miorcăneni şi nu numai.

Mărturişiţi într-una dintre poeziile din volumul „Întredeschideri”: „Oriunde-aş merge, sunt acasă,/ Raiul din mine nu mă lasă/ Nici să mă pierd, nici să mă-ntunec”. V-aţi luptat o viaţă cu uitarea lăsând să răzbată lumina acestui rai interior. Ilustre familii de cărturari sau artişti s-au bucurat mai puţin de această şansă a devotamentului filial sau familial, iar moştenirile lor culturale s-au risipit ori nu au fost valorificate pe de-a-ntregul. Nu e un destin pe care să-l asumi cu uşurinţă şi poate să te îndepărteze de la ceea ce ai fi devenit altfel. Ce sfaturi sau ce îndemnuri le-aţi da celor care sunt puşi în această ipostază de a reconstrui un „acasă” la scenă deschisă, de a reconstitui, printr-un perpetuu, fin exerciţiu al discreţiei şi al adevărului, fiinţa de cuvinte, lumile interioare ale celor pe care i-au iubit?

Nu ştiu ce sfaturi aş putea da în această privinţă. Ceea ce pot spune este că amintirile sunt preţioase nu doar prin ceea ce am trăit de-a lungul vieţii. Ele sunt şi o sursă de curaj şi de avânt care ne inspiră şi ne luminează calea prezentului. Memoria fiecăruia din noi strânge comori de experienţe şi revelaţii pe care le împărtăşim cu ceilalţi, ca să le dăm încredere şi să ne încredinţăm lor printr-o continuitate sufletească. Iubirea ţine vie flacăra aprinsă în amintirea celor care nu mai sunt. Vorbindu-le despre cei de demult celor de azi largim timpul şi spaţiul acestei epoci, convertindu-le într-un benefic „acasă” ce transcende limitările.

„Mi-am dat deodată seama că trecutul nu trebuie privit nici prea

de-aproape şi nici de prea departe. Justa distanţă îl salvează şi ne alină pentru tot ce s-a pierdut.” Care este acea justă distanţă acum?

Într-adevăr, amintirea iremediabilului pierdut te poate sminti de durere. Dacă te detaşezi prea mult, ajungi să te înstrăinezi de tot ce a fost şi nu mai este. Justa distanţă, după mine, este acel punct din spaţiul sufletească în care se poate reface armonios liantul între prezent şi trecut. Să ne gândim la Robinson Crusoe, eroul romanului lui Daniel Defoe, care, pentru a supravieţui pe insula virgină, aduce de pe corabia naufragiată instrumentele civilizaţiei. Dar chiar şi după ce reuşeşte împlânzirea locului prin recursul la memorie, Robinson nu cunoaşte împăcarea. Cu ochii în larg, aşteaptă nava care l-ar putea aduce în lumea din care a plecat. După o vreme, ajuns înapoi acasă, nu se mai simte bine nici acolo, având nostalgia insulei. Când se întoarce la ea, o găseşte plină de oamenii stabiliţi între timp şi spaţiul dorit i se pare sufocant. Eroul lui Defoe nu-şi mai află nicăieri locul deoarece nu şi-a găsit distanţa potrivită.

Cred că cineva care ar vrea să atingă confortul sufletească, pentru a se acomoda cu tot ceea ce a trăit, ar trebui să-şi transforme trecutul în dar şi să-l ofere prezentului care nu-i aparţine numai lui, ci şi celorlalţi. În acest fel, trecutul i s-ar încălzi de vigoarea vieţii, singularul i s-ar acorda la plural, iar prezentul i-ar capătă siguranţa şi parfumul experienţei lăsate de cei de dinaintea lui.

„Aşteaptă să descoperi ce bun poate fi timpul care treptat ți-arată cine ești și-ți umple mintea ca un stup de mierea vieții.” Există ceva ce ați amân timer să faceți și apoi timpul i-a dat rotunjime și sens la momentul potrivit?

Multe din proiectele pe care mi le-am propus au avut de aşteptat timpul coacerii. De câte ori am amânat ducerea unei scrieri până la capăt, am făcut-o pentru că nu mă simţeam încă pregătită. De aceea, de pildă, cărţi mai vechi precum *Corabia Timpului* ori *Drumul spre Emaus*, sau mai noi, ca *Bunicul meu fără mormânt*. Gheorghe Ene-Filipescu (în curs de apariţie la Editura Humanitas), mi-au luat câteva zeci de ani să le scriu, deşi nu sunt aşa de întinse ca număr de pagini.

Despre cartea dumneavoastră care a încântat generaţii de cititori „Cei 13 şi misterul” (o carte de care nu m-am despărţit niciodată oricât de departe aş fi de locul copilăriei mele), Nicolae Steinhardt spunea că e o carte „iute ca isma şi blândă ca mierea”. Nu am ştiut atunci când o citeam, cu totul fermecată de dansul cuvintelor ei (şi aici îmi vine în minte un alt lucru pe care-l spuneai, „Nu pot scrie nimic care să nu danseze pe foaia de hârtie”), că ea îşi află izvorul în poveştile pe care vi le spunea tatăl dumneavoastră. Există poveşti care încă rodesc în grădini interioare aşteptându-şi rândul, decantându-se lin până vor ajunge să fie spuse?

Am început de mai bine de un an să scriu o carte intitulată *Pe panta reveriei*, în care fac o incursiune în sfera contemplaţiei şi a viselor de noapte care mi-au umplut viaţa de farmec şi m-au inspirat în tot ceea ce am compus. Pasajele autobiografice alternează cu poveşti înflorite din aceste experienţe onirice şi cu meditaţii asupra unor texte celebre referitoare la rosturile somnului şi ale stării de veghe. Sper să mai am timpul să duc această scriere la bun sfârşit.

Cornelia Pillat, Monica Pillat şi Dinu Pillat în 1975

Traian D. LAZĂR

Mitologie poetică

Mitologia a fost, încă din antichitate, strâns legată de poezie. Pe de o parte din cauza conținutului ei liric, ce se cerea expus în versuri. Pe de altă parte, din cauză că forma versificată, ritmul, rima, înlesnea memorarea, cerință imperioasă pentru păstrare, înainte de apariția scrierii.

Pe măsură ce raționalismul și scrierea s-au impus pe prim plan în practicile culturale ale omului, lirismul și oralismul s-au restrâns, iar mitologia s-a retras în plan secundar. Dar frumosul, chiar în posturile/formele sale desuete, demodate, nu dispare niciodată cu totul, tocmai pentru că e frumos și satisface anume cerințe/necesități umane, menținându-se transpus /infiltrat în matricele culturale moderne. Ca urmare, mitologia, ideile, afectele, activitățile, raporturile, practicile și interpretările sale (în ipostaza de tradiții), se regăsește în toate epocile, inclusiv în creația culturală contemporană, mai ales în formele poetice.

În mitologia actuală, Poetul are un statut similar celui al Eroilor din mitologia antică. Având unul dintre părinți zeu, Eroii din antichitate erau considerați semizeii. Încercările, muncile, probele de eroism, ce le sunt specifice, erau efectuate din voință proprie ori impuse de voința unui zeu (de obicei unul rău, un adversar). Similar, Poetul contemporan, după 1989, când Zeii răi au plecat din Olimp, nu-și probează calitățile, nu-și expune/dezvăluie virtuțile decât la provocarea/porunca unui egal, ori din voință proprie.

Robert Lafont a folosit, încă din 1976, termenul „pulsione comunicativă” pentru a desemna impulsul creator din voință proprie al poetului. „Pulsunile comunicative” ale Poeților contemporani sunt similare „muncilor” săvârșite de Eroii mitologiei antice, precum Hercule, Achile, Iason etc., probele trecute de aceștia pentru a-și confirma statutul.

Cartea Mariei Baci, *La dispoziția vieții ...*, Editura Quadrat, Botoșani, 2020, conține în materialul poetic variat, structurat în două părți, un număr de 13 „pulsuni comunicative” pe tema vieții. Iar dacă numărul probelor la care se implică un poet contemporan îl depășește pe cel al „muncilor” la care a fost supus celebrul Erou antic, Hercule, asta arată că viața a devenit mai complicată, numărul încercărilor la care îl supune viața pe Poet s-a înmulțit, iar confirmarea valorii/statutului este mai dificilă (nu și la doctorat, că acela se obține facil prin copy paste!).

Primul dintre miturile poetice, dintre „pulsunile comunicative” ale cărții, de fapt prima dintre „muncile”, probele la care s-a supus, în care s-a implicat Poeta a fost definirea Vieții. A făcut-o în termeni și cu sensibilitate poetică feminină: „viața asta-nseamnă/ Un om, o casă și-un pământ./ Copilul, să le încălzească/ Și Dumnezeu tău cel Sfânt”. Am fost încântat să regăsesc în expresia poetică a definiției modul tradițional de vorbire în care om egal bărbat, și faptul că viața, în sensul ei biblic, înseamnă o femeie și un bărbat.

Eroii mitologiei antice își confirmă statutul prin fapte excepționale precum, în cazul lui Hercule, prinderea câpriorului cu coarne de aur al zeiței Artemis, dobândirea cingătoarei reginei amazoneilor, Hippolyte, dar de obicei înfruntarea unor monștri – leul din Nemea, hidra din Lerna, ori, în cazul lui Perseu, Gorgona. Poetul contemporan scrie despre și înfruntă o abstracțiune numită Viața, o entitate spațio-temporală infinită în manifestările ei concrete. Rusul Ilia Ehrenburg a scris *Oameni, ani, viață*, Alexandr Soljenitițin s-a limitat doar la *O zi din viața lui Ivan Denisovič*, George Călinescu a tratat în extenso *Viața lui Mihai Eminescu*. Recent, Ioan Moldovan a scris despre *Viața fără lume*, iar Denis Thérian despre *Strania viață a unui japonez*. Abordând filosofic același subiect, Maria Baci scrie despre viața în sine, viața în ipostaza de concept, ca fenomen general.

Cea de a doua „pulsione comunicativă” a cărții

a fost îndreptată spre clarificarea raportului dintre individ și viață. Viața ce o trăiește, ce urmează a fi trăită de om. Răspunsul este tranșant, Individul este, trebuie să fie, „la dispoziția vieții...”, întrucât viața înseamnă mișcare în necunoscut: „înaintăm pe drum prăfos” și „înaintăm spre nu știu ce/ lume” cu speranța „că vom ajunge la lumina/ Pe care-o vrem și-o visăm”, de fapt „Către o viață de Apoi”. „Parcurgem viața în derivă”, căci „nimeni, nimeni, nu ne-nvață/Ce se va întâmpla cu noi”. „Și, totuși, mergem înainte: /Ne îndoin, ne consolăm”.

Autoarea nu percepe Viața pe cale empirică precum universitarul și academicianul Ștefan Afloreaiei, care a scris *Despre simțul vieții. Întrebări, perplexități, credințe*, și nici prin revelație, cale utilizată de teologi, ci folosind rațiunea. Aprecierile poetei asupra Vieții par uneori că se referă la ceva separat de propria persoană, pentru a le imprima obiectivitate și valabilitate generală.

Un alt mit poetic al Vieții exprimă necesitatea unității fizicului și spiritului în trăirile Poetei: „Viața mă știe pe de rost? Iar eu cu ea mă iau la trântă!” În pofida complicațiilor („drumuri lungi”, „ne-ros-turi”) și impreciziilor necunoscutului („umbli, parcă, de hai-hui,/ fără vreun scop știut anume”) poeta savurează bucuriile vieții („Și-mi place să colind prin lume”) și trăiește clipa („Voi hoinări prin munți și văi,/Prin viața asta de poveste,/Nemaiaivând drept câpătai/ Decât trăirile aceste!”).

Mitologia poetică a vieții cuprinsă în carte are caracter didactic. Autoarea transmite încărcătura energetică acumulată în urma unor experiențe de viață, ori, după cum spune Baudouin Decharneux învață împreună cu cititorii, Comunicându-ne gândurile despre viață, autoarea urmărește un scop educativ, dă sfaturi pe care, speră ca semenii să le urmeze: „Să fiți împărații vieții/ Și să stăpâniți iubirea,/ Iar în inima Cetății,/ Lumineze fericirea!”, „Dragostea să vă-nsoțească”, „Dumnezeu să vă iubească”, „Luminați pământul vostru”, „Fiți, după cum cere rostul,/ Cel născut din răul, ramul!...” Textul atestă generozitatea poetei, bunele sale intenții încununate de urarea „Să le stăpâniți pe toate / Până-n inima iubirii!” Reținem, de asemenea, modestia autoarei, care nu se erijează în atotcunoscătoare și atotputernică ci, doar își face datoria de a

ne comunica „învățăturii” din propria experiență de viață, sub forma trăirilor raționale și afective. Unele dintre acestea ne sunt prezentate în învelși conceptuale, filosofice, dar cartea conține numeroase secvențe ale mitului Vieții, clipe ori fragmente de parcurs concrete: zile irosite, zile fluturi, o zi anume, astăzi, o zi călătoare, zile fără semnificație anume. Reținem atenția și trăirile unor anumite momente ale zilei, dimineața, seara, noaptea, zorii precum și meditația asupra unor ingrediente ale vieții ca libertatea, iubirea, limba ce-o vorbim, personalitățile tutelare etc.

Vom mai menționa doar faptul că unele dintre miturile poetice sunt scrise la persoana întâia, expunând un fel de mitologie personalizată a Vieții. Destinul este prescris în Cartea vieții, dar... autoarea se consideră îndreptățită să „caut/ Cerul care îmi convine”. În acest scop uzează de alternative: „Am să las timpul să zboare”; „spre iluzii nu-mi port gândul”; „întorc pagina la carte”; caută „dacă este vreo erată”.

Poeta ne face cunoscute puterile ei magice, exclusiviste: „Numai eu mai sper și mai visez/ La cai înșpuțați și fără frâie”: „Numai eu, cu sufletul deschis,/Fac să înflorească-n zori lumina”; „Numai eu deschid spre viață porți/ și-aduc bucurie-n orice clipă”; „Numai eu vă chem și vă iubesc/ Până-n suflet, până în vecie”. Și ni se confesează că poate face toate acestea pentru că: „Eu trăiesc/ Viața ca pe-o mare poezie!”

Confesiune a cărei cea mai bună urmare nu poate fi decât îndemnul: Faceți la fel, urmați modelul!

Cornel Simion GALBEN

Remember Agatha Grigorescu-Bacovia

N. 8 martie 1895, la Mizil, județul Prahova - m. 12 octombrie 1981, în București. **Poetă, memorialistă, profesoară.** Fiica lui Șerban Grigorescu și a Mariei (n. Atanasiu). Își începe studiile primare în orașul natal, din 1914 devenind elevă a Institutului de Educație Integrală, cunoscutul Pension al soților

Maria și Constantin Cordoneanu. Diploma de bacalaureat o obține în 1923, la Liceul „Sfântul Sava” din București, fiind apoi admisă la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității bucureștene (1923-1927). În primii ani după obținerea licenței este suplinitoare în învățământul secundar, din 1930 devenind profesoară de limba și literatura română la Școala Normală de Învățătoare din Bacău. Transferul s-a datorat căsătoriei, pe 22 iunie 1928, cu poetul George Bacovia, pe care îl cunoscuse, la București, încă din 1916, an ce marchează și debutul în revista **Scena**, cu poemul în proză „Când n-oi mai fi”. Peste șapte ani va debuta și editorial, cu volumul de versuri **Armonii crepusculare**, tot în 1923 făcându-i prima vizită poetului, care a primit-o în actuala casă memorială de pe strada ce-i poartă numele, citindu-i poezii și cântându-i la vioară. Până la oficierea relației lor, cei doi se plimbau adesea pe străzile singuratic ale Bacăului, după care se retrăgeau la cofetăria centrală a orașului sau în intimitatea căminului, unde continuau dialogul și lecturile din propriile creații. Între timp, poetei îi apăruse, la București, cel de-al doilea volum de versuri – **Muguri cenușii** –, iar poetul îi dădea replica, tipărind la Bacău, tot în 1926, „Scân-tei galbene”, a doua sa carte. Gabriel, unicul lor fiu, se va naște la 8 noiembrie 1931, peste alți doi ani întreaga familie mutându-se în Capitală. Aici, pe strada Frâșinetului, și-au construit cu destule sacrificii casa ce va deveni muzeu, după dispariția poetului, petrecută în mai 1957. Împărțindu-și bugetul de timp între grijile gospodăriei, catedră și activitatea literară, poeta izbuteste să le îmbine cum se poate mai bine și să publice versuri, proze, recenzii, articole în **Ateneul cultural**, **Cartea vremii**, **Căminul nostru**, **Cele trei Crișuri**, **Cronica Moldovei**, **Cultura poporului**, **Curentul Bacăului**, **Îndreptarea**, **Jurnalul literar**, **Linia nouă**, **Mișcarea literară**, **Orizonturi noi**, **Presa**, **Rampa**, **Răsăritul**, **Revista scriitoarelor și scriitorilor**, **Ritmul vremii**, **Universul literar**, **Vieța nouă** ș.a. Până la ieșirea la pensie, în 1950, va mai publica volumul de versuri **Pe culmi de gând** (București, 1934) și volumul de poeme în proză **Terase albe. Colocvii cu poetul** (Tiparul „Cartea Românească”, București, 1938), cu sprijinul lui Eugen Jebeleanu reușind să adauge la cei 560 lei ai pensiei de stat și o pensie de scriitor de 500 lei. În 1953, aceasta i-a fost redusă la 400 lei, iar în 1955, la 300 lei. După moartea poetului a început o bătălie aprigă pentru posteritatea lui, luptându-se atât pentru reeditarea operei, cât și pentru transformarea celor două locuințe, de la Bacău și București, în case memoriale. Face demersuri la Ministerul Artelor și Uniunea Scriitorilor încă din octombrie 1957, la 13 ianuarie 1958 obținând

acceptul Direcției Generale a Artelor Plastice, Muzeelor și Monumentelor a Ministerului Învățământului ca locuința din Capitală să devină o Colecție de utilitate publică, dar fără a fi subvenționată. Primește, în schimb, o pensie personală de 1000 lei de la Ministerul Artelor, dar cu condiția ca să renunțe la celelalte două. La 25 mai 1958 se inaugurează, totuși, Casa Memorială „George Bacovia” din București și se dezvelește placa memorială de marmură, până la 27 octombrie 1966, când aceasta devine cu acte în regulă, prin donația poetei, instituție muzeală, vizitatorii având acces numai duminică. Fiind în același timp ghid și îngrijitoare, scriitoarea își definitivează prima ediție a volumului **Bacovia. Viața poetului** (București, Editura pentru Literatură, 1962) și contribuie substanțial la editarea volumului de „Scrieri alese” de George Bacovia (Editura pentru Literatură, București, 1961), semnând o evocare și o primă bibliografie. Publică, de asemenea, pe lângă ineditele poetului, creații proprii în revistele **Albina**, **Ateneu**, **Cadran**, **Gazeta literară**, **Iașul literar**, **Lucașfăruș**, **Manuscriptum**, **România literară**, **Steaua**, **Tânărul scriitor** ș.a. și girează, în calitate de președintă, ședințele Cenaclului „George Bacovia” de la casa memorială bucureșteană. În această calitate avea să revină, de altfel, în 1962, și în Bacău, unde participă la Conferința cenaclurilor din Moldova și face demersuri pe lângă oficialii locului pentru transformarea locuinței de aici în casă memorială. În 1965 îi apare volumul de poezii **Lumină** (Editura pentru Literatură) și colaborează cu Televiziunea Română la realizarea filmului documentar „Bacovia”, care include secvențe din casa natală, de la școala primară, liceul de băieți și Catedrala „Sfântul Nicolae”. Un an mai târziu e din nou prezentă la Bacău, de data aceasta susținând conferința „Viața și opera poetului”, prilejuită de împlinirea a 85 de ani de la nașterea ilustrului său soț. În 1967, Mihail Petroveanu îi prefățează antologia **Poezie și proză**, apărută la aceeași editură bucureșteană, iar băcăuanii o invită la manifestările prilejuite de Centenarul Liceului „George Bacovia”. Scrie cu aceeași febrilitate și publică alte volume de poeme – **Cu tine noaptea** (versuri, Editura pentru Literatură, 1969), **Versuri** (antologie, Editura Albatros, 1970), **Efluvii** (versuri, Editura Cartea Românească, 1977), **Șoaptele iubirii** (idem, 1979) –, continuând totodată suita evocărilor memorialistice, conturată prin volumele **„Poezie sau destin. Viața poetei”** (Editura Eminescu, 1971), **Bacovia. Poezie sau destin** (ediția a II-a, revăzută și adăugită, idem, 1972), **Poezie sau destin, III, George Bacovia. Ultimii săi ani** (Editura Cartea Românească, 1981). În 1971, bătălia sa pentru posteritatea poetului înregistrează încă un moment de vârf, la Bacău fiind deschisă oficial Casa Memorială „George Bacovia”, dezvelită ilustrativa statuie realizată de sculptorul Constantin Popovici și inaugurat Festivalul literar-artistic „George Bacovia”. Își dorește cu ardoare să ajungă la Centenarul poetului, dar emoțiile prilejuite de manifestările omagiale de la Bacău o doboară, fiind internată în Spitalul Județean în chiar ultima seară festivă. Transferată la insistențele sale la București, se stinge la 12 octombrie, fiind înmormântată la Cimitirul Bellu. Prin strădania lui Gabriel Bacovia, în 1995 vede lumina tiparului volumul postum **Posteritatea Poetului Bacovia** (Editura Bacoviana), în același an, pe 23 februarie, Liceul Pedagogic din Bacău sărbătorind Centenarul nașterii poetei. Membră a Uniunii Scriitorilor, poeta a mai tradus din creația lui Jean Moréas și Paul Verlaine, fiind inclusă în antologiile **Poeți de la „Viața nouă”** (Editura pentru Literatură, 1968), **Din lirica feminină românească** (Editura Albatros, 1975), **Patru decenii de agitație și propagandă** (Editura PRO, 1995), precum și în mai multe dicționare dedicate scriitorilor români.

Dan Bogdan HANU

suburbii subterane

Post(st)ări

(secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* 1998 vs. 2020, contrarii? Îmi cad ochii întîmplător pe cele două capete ale unui segment de viață, deloc întîmplător, poeme scurte, scurt-versaje. La capătul îndepărtat, scrise în tren (5.05.1998, între Bacău și Iași), două poeme inedite din perioada „reziduală” (1998-1999), bună parte scursă pe ruta Iași – Bacău și retur, într-un soi de nomaderie bipolară...la celălalt, pe care, așa zicînd, îl țin în mîini, unul de acum 3 zile. Între ele, o distanță complet (și cumplit de) asocială, același monolog, din care s-au ivit.

* Mîine, 9 Mai 2020...20 de ani de cînd m-am statornicit în casa asta, în fond o arie de cîteva zeci de mp, interpretată, din ce în ce mai rar, la aspirator. În intervalele dintre recitaluri, „mut ca o lebădă”, precum marele născut al zilei, acum 125 de ani...

* BEWARE...OF THE DOGS! Nu știu, nu am cunoștință de vreo operă literară unde viziunea distopică să anticipeze o lume în care ciinii sînt ridicați la reclamațiile cobailor. Nu cred că mai e necesară argumentia: pe scara filogenetică, fie și aparținînd unor specii diferite, ciinii ocupă ramuri superioare celor pe care se situează cobaii. Și totuși...voila! Tocmai o ardeam zoomzînd (orbecînd și bijbîind) postuman pe o platformă, cînd primesc un telefon și aflu, fără nicio stupoare, cum cei cîțiva ciini din fața gării au fost tranchilizați și ridicați. Reclamantul: cei de la Secția Locală a Poliției Burtiere din Cobaia, în efortul și abnegația lor impenitente spre a recupera liniștea pierdută a gării. Am spus...postuman? Poate contraria termenul ăsta, căci, da, devine legitimă întrebarea: cobaiul e un stadiu ulterior omului? Se pare că, nu neapărat pe calea de consecință a tranzițiilor genetice, cît pe aceea a convențiilor procedurale, da. Poate că adevărata pandemie aici ar trebui localizată. Ah, să-mi prezint dintru început scuzele de rigoare domnului Christian Vander...am spus Cobaia, iar de la C pînă la (a sa) K(obađa), e o cale destul de lungă, cine mai apucă s-o facă, viața generează subite consonanțe lexicale! Nu pot cădea sub incidența acuzei de plagiat, așadar, fie și din motive care îndeobște țin strict de durata vieții. Monitorul Oficial păstrează o tăcere abisală...cînd s-a petrecut această conversie, a omului în cobai, înaintea alegerilor, după? Interesant de precizat cadru de legitimitate, ca și de știut în ce măsură pot vota și alege cobaiii și ce anume simt, cum definesc aleșii această apartenență și cum se raportează la ea! Nu pot să nu cuget, deja cu un picior în aporie...rolul Poliției în Cobaia, pe timp de infernală circulație a virușilor, este acela de a stîrpi ciini? Nicio bibliografie notorie nu dă semne despre așa ceva, dar, iată, realitatea bate...filogenia! În lumina noilor trenduri procedurale, sintagma conform căreia cobaiul s-ar fi născut poet e lovită de nulitate, ca de un meteorit devastator și nu mai are nici măcar șansa de a fi o amintire pe cît de estompată, pe atît de nefondată. Poliția Burtieră a Gării n-a făcut decît să-și aducă modesta sa contribuție la dezrădăcinarea răului, căci, oare ce înfățișare mai convingătoare poate avea răul, dacă nu aceea întruchipată de privirea unui ciine, toate tenebrele lumii acolo zac! Asta citesc de fiecare dată cobaiii în ochii unui ciine, iar trecutul lor securistofob (de pe cînd erau ființe umane) – cui, dacă nu cobailor, le este mai familiară supravegherea?! – a suferit o stranie mutație, consacrînd un prezent cantonat la polul opus, securistopat. Delațiunea, în avantajul diversității sale formale, este noul gadget pe care și-l permite (și spre care este îndrumat, încurajat) orice cobai de bine și nu va dura mult pînă ce toți cobaiii vor fi așa, căci, exemplarele deviate vor avea, nu-i

așa, soarta ciinilor! Libidoul delaționist al cobaiului este nețărnut. Fibra sa e tare și îl ține departe de tentații desuete, cum ar fi aceea de a-și negocia libertatea individuală. Ea îl pre-dispune la jocuri de societate elevate, cum ar fi darea în gît în formă instituționalizată, după necesități, după posibilități, a celor lipsiți de putere, iar agenda sa nu doarme niciodată, e omagiu și satisfacție continue aduse stăpînului, întîiul, marele client... P.S. Totuși, dincolo de EREZIA de mai sus (care nu-i va salva!), ce se va întîmpla cu acei ciini adorabili, inofensivi, care își duceau traiul acolo unde acum observ o diafană instalație arteziană și cum pot fi stopate cele mai degradante, mai josnice dintre ipostazele noastre, această osîrdie aflată sub umbrela unei interfețe procedurale îngăduitoare pînă la abjecție, această înverșunare în a nu înțelege limbajul naturii dincolo de propriile excreții și impulsuri fiziologice? ÎN ACESTE TIMPURI DE DRASTICĂ LIMITARE ONTOLOGICĂ, SĂVÎRȘIM NEABĂTUT, MAI DEPARTE, ATENTATUL LA CELE MAI CREȘTINEȘTI PRECEPTE ALE CONVICȚIURII, ILUSTRÎND O ULUITOARE LIPSĂ DE ÎNȚELEGERE, UN GROTESC CAZ PATENT DE ANALFABETISM AFECTIV, NU DOAR FUNCȚIONAL.

* Efectele colaterale ale stării de urgență...tocmai ce îi dădeam eu zor să-l onorez pe Flendurosu' cu-n catering matinal, cînd, iacătă cum îmi pică tărășenia, taman de-a curmezîșul, în cale! Domnilor și Doamnelor...aș vrea să semnalez un caz de stranie ocurență pe unul dintre rafturile (nu tocmai superioare, locuit însă de elite) bibliotecii mele! Dilema din care nu pot pentru ca să ies și pe care, o supun atenției dumneavoastră, greu încercată în aceste ultime luni, poate fi enunțată, provizoriu, pentru început, în felul următor: acel corp delict din fotografie, să fi fost lepădat la ieșirea din sau la intrarea...în cărți?! Element

ajutător: pînă acum nu am sesizat nicio prezență alarmantă în spațiul habitual. Și de asta, dar și din alte motive care se simt minunat așa, trecute sub specia tăcerii, aș merge pe ipoteza cît se poate de rezonabilă a „intrării în cărți” (prezența lui Nabokov ar putea fi argumentul cel puțin grăitor, dacă nu de-a binelea zdrobitor!)...restul, va fi fiind suspiciune nesustenabilă, nerambursabilă și degrabă demontabilă. P.S. Deși, la vremurile astea, gîndul mă poartă mai curînd spre titlul primei piese de pe fața B a albumului Phaedra (al celor de la Tangerine Dream): „Mysterious semblance at the strand of nightmare”...

* (The making off...Visele au nenumărate capete”) A fost (ca) un fel de ștafetă. La început, visul, apoi, în starea de veghe ce a urmat unui scurt interludiu hipnagogic, viziunea – alunecată din vis și ranforsată cu o armătura reală, partea dinspre liniile ferate a străzii 6 Martie din Bacău, zona de „vicariat” a lui Gogu –, ca o impresiune difuză a visului, iar la urmă poemul, un evantai de tatonări reconstitutive. Nu e vreo spirală ascendentă, vreun traiect anagogic. Atît s-a putut...

siluete

Al. CISTELECAN

„Incantații aliterative”*

Pe toboganul unui lirism de incantații aliterative își dă drumul, în *Nevroze și micoze*, Amalia Brăescu. Și o face cu atîta poftă de joacă și cu așa viteză încît trece prin limbaje succesive fără să ia seama la praguri, alunecînd din cel colocvial în cel ermetic și din cel conceptual în cel menstrual ca și cum ar urma aceeași linie melodică (și problematică). Cea melodică are continuitate, întrucît e inspirată de o stare de grație omofonică în spațiul căreia fiecare cuvînt rostit începe să murmure și să-și invoce ecourile aliterative, trecînd din notație în cîntare și incantație. La bază pare să fie o stare de levitație lingvistică prin care enunțurile trec de la sine în descîntec și obturează firul de la care poemele au pornit. E un principiu expansiv, care se răsfață în golfuri aliterative, de cele mai multe ori cu speranța că-n aceste golfuri tema se încarcă de noi valențe. Se poate întîmpla, dar de regulă muzicalizarea spontană deviază de la drum și apoi poemele trebuie întoarse cu forța. Nu-i de mirare că poemele au hopuri și că adesea calea le e curmată de aceste pasaje incantatorii, devenite mici deliruri omofone: „Știmă din eternă gheenă sunt verde geană/ euglenă în venă gem ghem de gheenă”. Acest principiu de contagiune aliterativă, folosit drept cheie ludică franceză, se bizuie și el pe credința că limba e încă plastică și plasmabilă, astfel încît genurile și diatezele pot fi interșanjabile, în nădejdea unui spor de sugestivitate. În baza lui Amalia poate zice „mă mor/ te mor” sau „mă somn/ te somn” (sau ceva de genul), cu toată speranța că astfel relevă și substratul de comuniune care stă sub aceste permutări. Indicii că

iveală, chiar dacă desfigurate și împinse spre o condiție grotescă. Dar, la urma urmei, de iubirea-moarte, de comuniunea spasmatică vorbește Amalia, de erosul ca supliciu și de visceralitatea cu metafizică. Se vede că poeta are un proiect de viziune (dar, firește, una e proiectul, altceva e viziunea) și că premeditează o desfășurare obsesivă a fatalității funeste din vocația erotică: „chemare oarbă/ din huma/ firii tale îmi pare a fi chiar prima strigare// la prima chemare/ nopțile de brumă sunt îngeri aruncați/ din lună/ nopțile de lună sunt lupi aruncați/ din brumă/ uciși vom fi cu toții/ de lună aruncată în brumă”. Imne ultragiante, ofensatoare absolut, scrie Amalia, desfigurînd iubirea cu un resentiment paroxistic: „Căteaua rău famată a naturii/ fătăță în colbul urii, e zapisul iubirii.” Pe acest ghem de anxii se desfășoară, ca un ritual exorcist, toată cartea.

Intensitatea acestui resentiment vine oarecum în contradicție cu buna dispoziție ludică în virtutea căreia Amalia poate face tumbe în interiorul aceluiași vers, trecînd de la declamația infatuată la decompoziția în stil infantil: „vie sunt, soare descînt/ din sclipici îl fac lipici/ apoi dau cu el în bici/ na și na și plici.” După cum, la fel de bine, poate trece de la provocări bengale la declarații fatidice: „să tulbur drecii ca nimeni altcineva să nu mă vrea/ ești primul pe lista de moarte.” Sau poate mima lirismul reflexiv, jucîndu-se în marginea dicției aforistice: „un punct din cel mai mare mic/ e un mare nimic/ locuit de o sferă infinită/ de margini nemărginită.” Cel mai îmbietor imbold rămîne însă cel al difuziei aliterative sub care ar sta ascunse zăcămintele greu descifrabile dincolo de verva barocă a șotronului omofonic: „De la o margine la alta de ploi,/ voi, cei din văi, va fi vai de voi./ Noi (să nu te îndoii/ nu ne comemorează/ nici o amoreză - în amonte freză-/ muză spartă-n buză- unică/ meduză),/ vom fi altoi din doi/ de albe ploi de anamneză -/ visează, liberă metereză!” Din loc în loc ritmul acestei verve e spart de cîte o notație sibilinică (gen „dens calvar - bulb de zar”), menită să țină treaz zumzețul de profunzime. E și asta o joacă de contrapuncte, devenită una metodică. Ori de cîte ori se avîntă în declamații, Amalia se și retrage ostentativ, retezîndu-și și ei - și poemului – iluziile de grandoare: „Scot gheare și rîd și cu munții mă frămînt -/ mă culcă vaginul în pămînt.” Expedițiile spre înalte sînt contrate de cele prin preajma rîpei Uvedenrode, într-o tentativă de sublimare a ambelor registre. Dacă s-ar putea, Amalia ar fi și patetică și ludică deodată. Cînd nu se poate, cele două registre se incită și se exasperează reciproc.

* În întîmpinarea volumului *Nevroze și micoze*.

toată joaca e dusă în folosul dezvelirii unor substraturi grave și dramatice sînt împrăștiat peste tot, de la referințe mitice la aluzii și inter-textualizări, toate puse – ca și tot volumul, de altfel – pe circuitele unui eros-polemos. Sînt desule reminiscențe romantice care ies la

Radu PĂRPĂUȚĂ

Împlinirile neîmplinirii

Procesul cu caracter general este următorul: se pornește de la o neîmplinire și se ajunge în final la împlinire, de la anormalitate la normalitate. Normalul este cheia lumii lui Creangă. Dubitațiile spasmodice, bezmetice, anormalul care uzurpă acut normalul, crizele de tot soiul nu fac parte din lumea lui Creangă. Stan Pățitul, de pildă, apare ca orfan de tată și de mamă, apoi ca „flăcău stătut”, însingurat; deși are ceva avere o tristețe chiftește în sufletul său. Apoi bucuria i se încuibărește în suflet odată cu venirea lui Chiri-că, iar bucuria crește pe măsura căutării fetei cu care să se însoare. Se împlinește apoi prin căsătorie și prin scoaterea coastei cu pricina. Harap Alb se plânge că mamă-sa l-a făcut într-un ceas rău, vrea să-și curme zilele, nici taică-său nu are încredere în el. Neîmplinirea lui atinge apogeul când devine sluga Spânului. În final se împlinește prin iubirea fetei Împăratului Roș. Fata însăși, cum am văzut, se împlinește prin iubire, căci la început este „mare farmazoană” și caută să-i înșele pe năzdrăvanii eroului. Ivan Turbincă este și el un neîmplinit. După atâția ani de oaste, rămâne fără un scop în viață. Apoi, după ce pedepsește pe draci și își face toate plăcerile în iad și pe seama Morții, capătă nemurirea. Ivan nu pare a fi fericit, ajunge în situația struldbrugilor swiftieni din partea a III-a a Călătoriilor lui Gulliver. Nemurirea este, în fapt, o anormalitate, nu se încadrează în firescul lumii. De aceea Ivan suferă, sătul de guleaiuri peste puțină. Dănilă Prepeleac e „nesocotit, nechitit la minte și nechibzuit în trebi” (iată trei ne-împliniri). De aceea la început pierde totul. Apoi se înțelepțește în mod firesc, natural. Nu prin supranatural îl învinge pe drac, ci prin inteligența cea mai naturală, mai normală. În Ioan Roată și Vodă Cuza scuipatul în obraz al boierului (neîmplinirea) este compensat de sărutul lui vodă (împlinirea). Iar în cazul lui Nică lucrurile sunt limpezi ca apa Ozanei: se împlinește încetul cu încetul pe parcursul Amintirilor. Tristețea înstrăinării din final nu înseamnă, de fapt, decât începerea unui nou ciclu de viață. Iar acesta se declanșează după orbecăiala inerentă începutului: „... mergând noi în pasul cailor, din hop în hop, tot înaintea prin rătăcăniile de pe ulițele Iașilor, am ajuns într-un târziu, noaptea, în ciera Socolei și am tras cu căruța sub un plop mare...” E noapte deci, dar va urma o dimineată. „Și a fost seară și a fost dimineată” se grăiește în Facerea. Plopul cel mare sub care trag, axis mundi, stă de strajă ca și teiul de pe dealul Humuleștilor într-o împlinire a unei noi aventuri. De data aceasta, cea a scrisului.

Cele două femei, nevastă și soacră, din Poveste (Prostia omenească) sunt puțin cam... „ciudate”. Autorul le caracterizează scurt, mușcător, cu răutatea pe care și-o permit numai marii creatori: „Nevasta lui, care avea copil de țâță, era cam proastă; dar și soacră-sa nu era tocmai hătră.” Pus în fața unei prostii de să te crucești (întâmplarea cu drobul de sare de pe horn, care, pasămite, ar putea să fie trântit de o mătă prezumtivă în capul sugarului, pardon, bebelușului, cum se zice în „fandosita” zilelor noastre, bărbatul își ia câmpii („Mă... duc în toată lumea”), fiindcă nu are ce face. El trebuie să se îmbuneze singur. Apoi, umblând bezmetic prin lume, omul începe să contabilizeze nătării, unul mai mare ca celălalt. „Din ce în ce dau peste dobitoci”, se luminează omul nostru. Anormalitatea tonților întâlnești în lume are un fel de rol curativ: îl face să vadă din alt unghi, mai puțin îngust, pe toantele de acasă și să înțeleagă firescul prostiei omenești. Din elementele normalului nu crește carcinomul anormalului, ca-n literatura absurdului, de pildă. Dimpotrivă, anormalul este întors spre firesc.

Lumea lui Creangă stă sub semnul compensării răului cu binele, a anormalului cu normalul, a neîmplinirii cu împlinirea. Sfânta Duminică îi transmite acest mesaj lui Harap Alb, care e musai să îndure răutățile Spânului: „Așa a trebuit să se întâmple și n-ai cui bănuî.” Adică nu ai pe cine da vina. Așadar Spânul-diavol, simbolul răului, intră în ordinea lumii. Craiul, tatăl lui Harap Alb, își previne fiul să se ferească de rău, adică de omul roș și de cel spân, dar, totodată, îl asigură de necesitatea răului și binelui în călătoria

(inițierea) sa: „Numai ține minte sfatul ce-ți dau, în călătoria ta ai să ai trebuință și de răi și de buni”. După cum se vede, necesitatea răului este un imperativ. De altminteri, Spânul însuși pare că își cunoaște dinainte rolul său limitat, de ne-împlinit, de ne-isprăvit: „și atâta vreme ai a mă sluji, până când îi muri și iar îi învia.” Într-adevăr, Harap Alb moare (ucis chiar de Spân) și învie apoi cu ajutorul fetei Împăratului Roș. Lucrurile sunt cum nu se poate mai clare. Calul năzdrăvan, care îl slujise și pe tatăl lui Harap Alb, este de asemeni clar-văzător: „Nu te teme, știu eu, năzdrăvanii de ale spânului; și să fi vrut de demult i-aș fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-și mai joace calul. Ce gândești? Și unii ca aceștia sunt trebuitori pe lume câteodată, pentru că fac pe oameni să prindă la minte...” „Câteodată” zice calul, „câteodată” zic și cei cinci năzdrăvani, dar impresia generală este că răul prinde bine întotdeauna, prinde, altfel zis, fixează binele. Tot ce există, bun ori rău, face parte din această lume. „Așa e lumea asta, – zice Sfânta Duminică – și de-ai face, ce-ai face, rămâne cum este ea; nu poți s-o întorci cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului. Vorba ceea: zi-i lume și te mântuie.” Lumea n-o poți întoarce, n-o poți schimba. Nu trebuie s-o degradezi sau s-o siluiești nu nimic, gândeau cei vechi ecologistici *avant la lettre*. Nu ai voie să faci acestea. Nu ai voie s-o strici nici c-o furnică, așa cum era să pătească Harap Alb. El însă trece prin apă, nu peste pod, pentru a nu strica o nuntă de furnici. „Dar tot mai bine să dau prin apă, cum a da Dumnezeu, decât să curm viața atâtor găzulițe nevinovate.” Pentru că s-a îmbunat, își va primi răsplata. Tot așa procedează și cu albinele, căpătându-și răsplata. Dăruind, vei dobândi, nu?

Gândurile urzite până aici ne conduc la ideea că răul absolut, răul ca rău, nu există la Creangă. Importantă nu este penetrarea răului, ci îmbunarea acestuia. Binele și răul îngemănate nu reprezintă altceva decât armonia lumii, acel *ordo* al strămoșilor latini. De aici o necurmată îngăduință între oameni, o bunăvoință și o bunăvoie infinite. Când pedeapsa sau moartea totuși vin, acestea sunt întreșesute în pânza largă a conciliabilului, a vieții și a morții îngemănate. Să aruncăm aici doar o nadă pentru cititor: Oare moartea soacrei, de pildă, așa cruntă cum e, nu înseamnă o repunere a normalului în toate drepturile sale, un triumf al echilibrului vieții prin abolirea vetusteții și dezechilibrului reprezentate de soacră?

Să rămânem la bunăvoie, care are rol esențial la Creangă. De aici și voia bună, de care face zicere Vladimir Streinu, un profund exeget al operei lui Creangă: „Ne-am obișnuit de prin școli să-i zicem „umor”, dar pentru Creangă e mai potrivită vorba lui însuși, aceea pe care o întrebuințează: „voie bună” (p. 111). Într-o lume normală, împlinită, îmbunată, nu putea să nu apară și răsul liber, „sănătos” (de parcă ar exista și răs bolnav; în lumea lui Creangă în nici un caz). Creangă vine să propovăduiască bunătatea, îngăduința și răsul lumii lui. Sfântul Pavel scria apostolilor săi: *Semper gaudite! Fiți mereu veseli!* Creangă ar fi putut îndemna și el la fel sau, mai bine, vorbește prin gura popii Buligă Ciucălău: „Din partea mea, tot chef și voie bună să vă dea Domnul, cât a fi și-ți trăi!” Bineînțeles, popa Ciucălău propagă o altă veselie, una cam antipaulinică. Același Vladimir Streinu a intuit perfect esența acestui răs izvorât dintr-o adâncă înțelegere umană: „Risul în opera lui Creangă nu pedepsește, nu denunță vicii sau defecte omenești, o anumită profesiune, o manie individuală; risul lui e o petrecere pe seama limitelor naturii omenești, care sînt în primul rînd limite proprii ale celui care ride, și numai în al doilea rînd sînt și ale altora” (118). Ne putem închipui că mai există astăzi un astfel de răs plesnind de sănătate, teafăr, naiv și prostesc de normal?

Bibliografie:

1. Bahtin, M., *François Rabelais și cultura populară în Evul Mediu și în Renaștere*, În românește de S. Recevshi, Editura Univers, București, 1974.
2. Dan Grădinaru, *Creangă. Monografie*, Editura Allfa, 2002.
3. Vladimir Streinu, *Ion Creangă*, București, Editura Albatros, 1971.

Vasile LARCO

Un trai programat

Când am primit cartea intitulată *Șaia pipenu*, autor fiind scriitorul constănțean **Dan Norea**, editată la Ex Ponto 2020, tehnoredactor Leonard Vizireanu, am rămas puțin descumpănit, la început, fiindcă nu mi-am dat seama ce reprezintă aceste două cuvinte. După ce-am deschis volumul am aflat că expresia înseamnă sarea și piperul spuse de un copilăș, unul dintre nepoții autorului, care imita multe vorbe așa cum îi veneau la îndemână. Așadar, *Șaia pipenu* este „sarea și piperul vieții pe limba unui copil”, după cum frumos menționa și completa autorul. Scriitorul Dan Norea, fiind o viață întreagă programator de meserie, a oscilat între titlul de față al cărții și un altul intitulat: *Jurnal de programator*, dar cum este și umorist dumnealui l-a preferat pe primul, așa de dragul glumii.

Cartea de față este o scriere autobiografică, detaliată, cuprinzătoare, dar poate fi și roman, deoarece aparține genului epic, este de întindere mare, având un conținut complex, se desfășoară pe o perioadă lungă de timp, din anii copilăriei, de la 5 ani și până la vârsta septuagenară, sunt angajate multe persoane din familia autorului, dar și vecini, colegi de școli, de serviciu sau alte persoane, alți concetățeni, iar cartea are și un grad aparte de observații sociale, politice sau analize psihologice.

Autorul are un mod aparte de a-și prezenta viața în acest roman, împărțind-o în 9 părți: *Viața nr. 1* până la *Viața nr. 9*, perioade distincte, însoțite de câte un preambul. De ce a ales tocmai 9? Motivează autorul: poate e o coincidență, poate nu, o teorie hindusă spune că omul trece prin 9 reîncarnări succesive pentru a ajunge la Nirvana. De ce n-ar fi cele 9 reîncarnări pe durata unei aceleiași vieți? În decursul vieții multimilenare unii oameni, probabil, au trecut și prin diferite stări de nirvana, prin acele situații în care toate gândurile obișnuite dispar, în care apare un sentiment de fericire totală dar și de bucurie senină. Numai că nirvana, însemnând „stingere, încetare”, aceasta este direct legată de pierderea „eu”, a ego-ului, a personalității. Tot legat de cifra 9, autorul o asociază și cu faptul că egiptenii venerau o zeiță pe nume *Bastet*, care avea trup de femeie și cap de pisică și care putea să trăiască 9 vieți.

Cele 9 vieți inserate în carte sunt descrise și relatate amănunțit de autor, presărate uneori cu umor, spre deliciul cititorului. Astfel, în *Viața nr. 1* povestea autorului începe de la vârsta de 5 ani, când printr-o anume situație familială ajunge la Turnu-Măgurele, la bunicii din partea mamei sale, unde va sta până la vârsta de 12 ani. *Viața nr. 2* începe cu mutarea definitivă la Constanța, iar în *Viața nr. 3* sunt descrise întâmplările din anii de burlăcie și de studenție din secția de calculatoare. *Viața nr. 4* coincide cu sfârșitul burlăciei, autorul se căsătorește, îi vin pe lume primii doi copii, iar în următoarea *Viață, nr. 5*, un al treilea copil. *Viața nr. 6*, numită *Unisoft*, se suprapune peste evenimentele din anul 1989, iar în familia autorului vine pe lume cel de-al patrulea copil. *Viața nr. 7*, este numită *Multisoft*, iar *Viețile nr. 8 și nr. 9* coincid cu pensionarea autorului și cu o îndelungată activitate literară. Nu am descris pe larg întâmplările din fiecare *Viață*, spre a lăsa cititorului această plăcere.

Cartea este captivantă, se parcurge ușor, autorul nu folosește cuvinte licențioase, lungimi plictisitoare, dănsul este o fire veselă, optimistă, bun familist, remarcabil organizator, excelent coleg, inclusiv în asociațiile literare din care face parte. Este și un poet apreciat, a se citi poezia din finalul cărții *Șaia pipenu*, o parodie după poezia „Sunt tânăr, Doamnă” de Mircea Dinescu. Nu în ultimul rând, trebuie să menționez și faptul că Dan Norea este un talentat epigramist, implicat în activitatea Uniunii Epigramiștilor din România, în Clubul Umoriștilor Constanțeni și în alte „comitete și comiții”. Felicitări autorului, succes în continuare și pot spune că: Ajuns la 70 de ani / O fi având el și dușmani, / Dar nu se dă pe toți băieții, / Fiind la jumătatea vieții!//

Iași, 28 octombrie 2021

IV. Un «Réac» numit «Dosto»

1. Poveste de Pandemie

Într-o seară, **Conu' Leonidiceanu** stătea la voroavă cu virtuala însoțitoare a solitudinii cu care-i stă bine oricărui Înțelept Fictțional al Națiunii. **Eufemissa**, decoct al cititoarelor și admiratoarelor de ambele genuri (întrucât este indecent să spui sau să scrii „sexe”), îl mahnise peste poate: deși citise toate cărțile publicate de Editura Femininitas, deși discutasese el însuși cu mii de întrupări ale ei - în fața camerelor de luat vederi, în spatele, ba chiar și în interiorul lor - nu reușise s-o facă să înțeleagă diferența dintre „transcendent” și „transcendental”. Mai mult, deși o văzuse cu un exemplar din „Isus al Meu” (cu „m” majusculă”) - o pusese pe masa unei terase în timp ce discuta cu o prietenă, iar TVR cultural filma în zonă - nu reușise să antameze o conversațiune cu ea asupra peratologiei trăirii religioase feminine în lumea postmodernă, post-ideologică, post-filozofică și, mai presus de orice, post-teologică. Pentru a-și depăși starea de inconfort conversațional, îi propuse ca subiect ultima viziune făcută publică despre Divinitate.

„Să se descurce de acum singuri, ca oameni mari ce au devenit, - și-o fi spus Dumnezeu prin secolul al XVIII-lea (și de astă dată l-a delegat să vorbească în numele Lui nu pe un profet evreu, ci pe un filozof german pe nume Kant) (Isus al meu., 206)

Eufemissa Solemnis îl asculta cu o elegantă expresie de aprobare intelectuală (set make up 2345, cu dominante de „albastru de Humanitas”). Între timp, degetele agile (manicure French Touch Retro) mânuiau telecomanda Smart TV, introducând în zona de căutare „Dosto”. Pe ecran s-au afișat nenumărate propuneri în câteva zeci de limbi (până și în bulgară), iar Eufemissa intrase într-o stare de imponderabilitate decizională. În acea clipă inefabilă, Conu' Leonidiceanu adoptă un ton neo-kantian (recte „imperativ categoric”) și recită un pasaj din scrierea sa:

„Romanele lui Dosto sunt populate de credincioșii și slujitorii «drepti», de imaginile idilice ale credinței, cum ar fi...”

Eufemissy îi enumeră, auzise de ei, îi văzuse în filme. Cât de frumos era Mișkin într-un film franțuzesc! Înțeleptul fictțional ieșise însă din matca echilibrului epistemic și își continuă discursul peste valul de amintiri al admiratoarei.

„Tolstoi în schimb va alege drumul dezacordului deschis, care va duce la excomunicarea sa din sânul Bisericii pravoslavnice”. (ibid., 202).

2. Selfie între Kant, Isus & Mișkin

Povestea este doar ușor caricaturală și pornește de la tratarea - involuntar în aceeași cheie - a lui Dostoievski de către înaintemergătorul unei religii în care Hristos, devenit obsolet întrucât este un mit, este înlocuit de filozoful de la Königsberg. Eufemissy nu are timp să replice că opoziția nu este întemeiată: romancierul „Dosto” este în fapt contrapuz creatorului unei religii personale. Excomunicarea nu avea ca temei creația romancierului Tolstoi, ci o serie de scrieri doctrinare, deja cunoscută de către viconte Melchior de Vogüé când scria *Le roman russe*. Ruptura este percepută de marchizul de Vogüé din dublă perspectivă: cea de cunosător al realității rusești din epocă (trăise un deceniu în imperiul țarist) și pe fundalul reacțiilor stărnite de-a lungul timpului în Franța de activitatea abatelui de Lamennais, precursor al democrației creștine.

Liiceanu este în fapt „hors jeu” - poziție de „out” în fotbal - și trage nestânjenit în poarta imaginară a ceea ce el crede a fi echipa Bisericii pravoslavnice, căreia îi ignoră istoria, în numele echipei virtuale a dreptei-slăviri a lui Kant, fiind în același timp marcator, arbitru și comentator al propriei performanțe. Dacă ar fi citit puțină istorie, ar fi știut că Dostoievski nu avea cum „să rabată și asupra Bisericii Ortodoxe ruse corupția și divorțul intim în care trăia curia papală” întrucât, instituțional, nu exista corespondență între ierarhii. Patriarhia fusese

abolită de Petru cel Mare, autoritatea ei nu era structurată piramidal, ca în Biserica romano-catolică. Pe de altă parte, este indecent să ceri unui scriitor din trecut o linie de conduită pentru a corespunde propriilor tale idealuri. Când îl aperi pe Cioran cu trecutul său (considerat de unii nu tocmai ireproșabil) nu ai dreptul moral să-i impuți lui Dostoievski ideile despre credință și nici poziția față de instituția Bisericii pravoslavnice. Căutând pe net textul părintelui Serghei Bulgakov, preot rus exilat după Revoluție, ar fi aflat că adevărata problemă era alta:

„Cuirasa autorității Statului proteja Biserica din exterior; dar ea îi împiedica și îi înlătura libertatea mișcărilor. Biserica era guvernată din exterior de către Țar; ea era exersată să se supună legilor, nu să practice responsabilitatea”.

Apărut în 1924, republicat recent pe Internet în franceză în seria Biblioteca Rusă și Slavă, esul i-ar fi permis să intre pe terenul real al dezbaterii. Cu toate acestea, din punctul de vedere al *post-modernismului teologal* derivat din gândirea kantiană, Liiceanu are dreptate: Dostoievski este un reacționar care nu și-a aliniat normele de gândire și de scriitură narativă la standardele occidentale. Tocmai de aceea trebuie invalidată și semnificația spirituală a celui mai celebru personaj din galerie sa. Prințul Mișkin este, astfel, pentru el ca fiind „Cristosul fictțional al lui Dostoievski”, formule ducând (în mod inconștient poate) la așezarea alături de marele scriitor rus, într-un cadru impus de el - lumea credințelor virtuale. Finalul pasajului de zece rânduri (*op. cit.*, 88) este elocvent: prințul părăsește scena romanului, ajungând „într-o rezervație a geniilor *morale* învinse, într-un *mo-uroir* al zeilor care ne vizitează din când în când” (ibid.). Eufonia atrage galeria, o știu bine creatorii de publicitate.

3. Galeria reacționarilor din Hexagon

Liiceanu pare a ignora că, deși în unele cercuri din Franța romancierul și gânditorul rus era considerat un „autor anticatolic” prin excelență, el a fost un punct de atracție pentru generația de scriitori care a marcat fenomenul numit *Renașterea catolică* după ruptura dintre Stat și Biserică de la începutul secolului XX. Cele mai vehiculate nume: Claudel, Bloy, Péguy, Bernanos, Mauriac, Julien Green.

Cu toate acestea, primirea lui în Franța a fost ezitantă. Primul vulgarizator al literaturii ruse, Dupuy, nici nu-l ia în seamă, consacrand în schimb capitole consistente lui Turgheniev și Tolstoi. Viconte de Vogüé, care l-a cunoscut personal în perioada de glorie, este amuzat de atitudinea lui Dostoievski față de lumea apuseană. Povestește pe îndelete scena unei „profeții” dostoievskiene: prăbușirea lumii vechi în care **Café Anglais** din Paris apare ca fiind buricul Sodomei, cavernă a orgiilor. Iar *Idiotul*, *Posedații* și mai ales *Frații Karamazov* nu sunt pe gustul lui: lungimi intolerabile, acțiune redusă la funcția de broderie în care autorul își inserează teoriile, personaje ieșind din imaginarul fanteziei sale. Mai

mult ca probabil, era și el deranjat de capitolul conținând parabola Marelui Inchizitor, dar evită problema. Relația dintre Dostoievski și Franța nu va fi fost nici ea foarte tandră. Iată ce nota cu puțin înaintea de a-și încheia socotelile cu lumea noastră:

„Un francez cunoaște totul, chiar atunci când n-a învățat nimic. El vine în Rusia cu intenția fermă de a aduce la lumina zilei totul, grație privirii lui de șoim, să descopere toate nuanțele din unghiurilor cele mai ascunse ale conștiinței noastre și de a formula asupra noastră o judecată definitivă. Când era la Paris, știa deja ce avea să scrie despre Rusia. A vândut chiar o carte în care vorbea despre călătoria pe care urma s-o facă. Apoi își face apariția la noi pentru a străluci, a fermeca, a vrăji” (Ianuarie 1881).

Viconte francez era în mod evident vizat: titlul nobiliar va fi menționat, de altfel, în continuarea prefeței scrise de Dostoievski pentru regruparea propriilor articole despre literatura rusă, la fel și lunga perioadă petrecută de Melchior de Vogüé în Rusia.

Coda

Claudiel, scriitor „papistaș” prin excelență, dezamăgit de compoziția *Fraților Karamazov*, nu va fi perceput nici el parabola Marelui Inchizitor ca fiind agresivă la adresa catolicismului, deși primele lecturi din Dostoievski datează în jurul anului 1910, iar ultimul interviu era din 1950, unde revine insistent asupra influenței scriitorului rus. Probabil că nu-l citise pe Kant cu ochelarii autorului dâmbovițean. Și, în mod sigur, nu făcea diferența dintre „transcendent” și „transcendental”.

Monica BORDEIANU nostalgia duratei

Farmecul ambiguității

Florin a trecut la Domnul în vara anului 2020... Se crede că, simțind că i se face rău, a lăsat intenționat ușa apartamentului deschisă. Avea 77 de ani, „dublu-n casă”, cifră cu noroc. Dintotdeauna a părut mai tânăr.

„Zilele anilor vieții omului sunt 70 de ani, iar de vor fi în putere, 80; și ce este mai mult decât aceștia, osteneală și durere” (zice Psalmistul).

De vreo câțiva ani, scot și eu cheia din broască, așa, pentru orice eventualitate...

Când l-am cunoscut, prin anii '90-'91, era consilier artistic, venise la vizionarea spectacolului „O casă de păpuși” și, cu toate că „a pricepe”, în general, mi-e la îndemână, n-am înțeles sigur dacă ce spune e de bine sau nu. De-a lungul anilor aveam să mă lămuresc că, deși scrisul îi era limpede și concis, în conversație ambiguitatea era pentru el o armă. Insuportabil de inteligent și nuanțat, aparent evaziv, ținând capul ușor înclinat pe o parte, ca un psiholog blând și binevoitor, dădea verdicte tranșante, chiar dure, cu dulceața unui copil mare și bun.

Florin stătea întotdeauna în ultimul rând (la spectacol, doctorat, sedință...), cât să n-aibă pe nimeni în spate, doar peretele. Fermecător, ambiguu și necruțător, te lăsa, mai întotdeauna, să crezi că te laudă. La ultimul meu examen de licență, ca dascăl la actorie, a spus că am lucrat „cinematografic” (mi-a plăcut să sper că-i un compliment).

Am spus că era „fermecător”, trebuie să adaug „seducător”, și nu cred că m-ar contrazice multe doamne sau domnișoare.

Florin se temea mai mult de bătrânețe decât de moarte. Delicat și discret, a lăsat ușa descuiată când a simțit că pleacă, mult mai tânăr decât cei 77 de ani, și, mă tem, mult mai trist decât bănuim.

În astfel de împrejurări se spune: „a rămas un gol în urma lui”. Cred că știți cât de dureros de adevărată este zicerea asta despre Florin Faifer, mai ales acum.

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000.

Jurnal epistolar (III)

Scrisoarea a III-a

29 ianuarie 1997, miercuri

Iubito și dragă Dinule, nu știu cum trece pentru voi timpul, că pentru mine trece, pe de o parte, prea repede, pe de altă parte, prea încet. Foarte repede în succesiunea zilelor (au trecut deja 14) și foarte încet, în succesiunea orelor. Fără televizor și fără ziare (sunt cam scumpe și nu îmi permit să-mi cumpăr), timpul este foarte dilatat, așa că am timp destul pentru lucrările mele. Astăzi, miercurea, este ziua mea cea mai grea, am ore de la 10:30 până la 15:00, cu mici pauze, pe care le fac eu când vreau. În fața studenților stau aproape numai în picioare, explic și scriu la tablă, ceea ce mă obosește foarte tare. Cursul practic de română și lecția de citire, ca și prelegerea despre literatura română veche (generalități) mi-au ieșit bine, dar încercarea de a comenta *Mai am un singur dor* de Eminescu, împreună cu studenții, a fost un fiasco, în măsura în care ei nu înțeleg o boabă românește. Sunt câteva fete mai harnice (azi a fost la rând „grupa mare”), care vor să învețe, dar și ele sunt la început. Așa că a trebuit să mă străduiesc eu cât de cât să le explic ce și cum, explicații mai mult lexicale, ținând de traducerea aproximativă a poeziei. Lecția este definită oficial prin sigla T.D., adică „travaux dirigés”; ar trebui să lucreze ei și eu să-i îndrum, să le răspund la întrebări etc. Formația mea de tip „magistral”, dobândită în țară, îmi joacă acumă feste, căci nu prea știu cum să-i stimulez, să îi provoc să fie mai activi pe românește. Îmi pun întrebări pe franțuzește, eu le răspund, este relativ ușor, dar de învățat românește – zero! Ei ar trebui să citească texte literare în românește, eventual și în traducere și să le comenteze. Cred că tu, Gabi, cu experiența ta la catedră, te-ai descurca mai bine în această privință.

De altfel, astăzi le-am dat o bibliografie și un program de studiu pentru examen. Sistemul este cam complicat, nu am reușit încă să-l pricep prea bine. Este un control continuu, apoi un examen parțial, pe care îl programez când vreau eu, și apoi un examen final în iunie, plus o restanță în septembrie. Nu am înțeles încă dacă aceste etape sunt alternative sau complementare. Este pe aici o tânără, Ioana Vultur, româncă, fata Smarandei Vultur, de la Timișoara, care a fost lector mai demult (cândva a fost și Eugen Simion), numită de profesorul Bec „tutoriță” a studenților (primește pentru asta vreo 1500 de franci), dar nu a dat niciodată pe aici, nu m-a contactat deloc. Ea ar trebui să-i îndrume pe studenți într-un fel, dar nu am reușit să o întâlnesc. În sfârșit, mă voi descurca eu cumva.

Am venit acasă frânt, am mâncat pate de rață. Bunice! Și un pumn de curmale proaspete. Apoi am adormit tun, trezindu-mă pe la 9,30 seara, adică acum, când scriu. V-am pus deja o scrisoare în plic, am sigilat-o. Măine, când am din nou ore, o voi expedia împreună cu aceasta, pe care o închei aici. Cam așa va fi ritmul, vreo două scrisori pe săptămână, cu „raportul” detaliat zilnic. Acum mă voi apuca de lucru la *Confesiunile* Sf. Augustin. Popa Gheorghe Surdu, găzdașul meu, mi-a cerut banii de chirie, i-am spus că nu îi am încă, m-a mai păsuț.

Am trecut azi pe la muzeul de artă Petit Palais (artă modernă), vizavi de Grand Palais, unde lucrez, intrarea: 35 de franci, preț redus: 20. Profesorii au reducere, dar eu nu am primit încă legitimația de serviciu. Reducerea este de 50%, ceea ce este ceva. Am procurat vreo șapte pliante turistice (Montmartre, Montparnasse, Champs-Élysées, Les grands boulevards etc.). Fac provizii de material vizual în vederea regalului turistic pe care-l vom face împreună. Fără voi, viața mea este foarte simplă. Nu am primit încă nicio scrisoare de la voi. Dinule, te rog să-mi scrii o scrisoare, îți propun să corespondăm între noi. Vă sărut cu drag, Eugen.

P. S. Încă nu am acces la computer. Universitatea Paris IV se va muta la toamnă într-un nou local și de aceea au încuiat sala computerelor. Dacă Dănuț Mănăstireanu are fax, comunicați-mi numărul lui. De asemenea, numărul de fax al lui Onofraș. Sau la școală la tine, Gabi, dacă aveți fax. Am acces la fax și putem comunica mai rapid. Mi se termină țigările Snagov luate din țară. Voi reuși oare vreodată să mă las de fumat? [Nu am reușit să renunț la fumat decât mult mai târziu, în noiembrie 2010, în timpul sejurului vienez. – Adaos din august 2021] [scrisoarea a IV-a lipsește, plicul este gol]

Scrisoarea a V-a

Sâmbătă, 1 februarie 1997

Iubito, ieri am primit scrisoarea ta și am stat și de vorbă la telefon. Dacă nu ar fi telefonul, cred că scrisoarea m-ar fi deprimat cumplit, mai ales în prima ei parte. De fapt, ceea ce citesc în scrisoare este o continuare și un fel de lămurire a discuțiilor telefonice dintre timp. Altfel, nu aș fi putut să-ți înțeleg spaimele! Oare chiar atât de mare savant mă crezi, încât să fiu în stare să-mi iau zborul spre „alte țări”, fără să mă uit înapoi? Poți fi sigură că nu mă pot schimba, că ceea ce ne leagă este de nezdruccinat și, de altfel, nici nu cred că mi-ar plăcea să rămân(em) aici nelimitat, fără prieteni, fără rădăcini. Îi văd pe românii de aici ca pe niște plante dezrădăcinate și replantate într-o seră ultra-raționalizată, aseptică și rece. Cred că soluția optimă pentru noi ar fi să stăm aici doi-trei ani, împreună,

numai împreună, ca să ne satisfacem orgoliul și curiozitatea și apoi să ne întoarcem acasă, la rosturile noastre. Cât mă privește, prea multă eficiență la lucrul științific nu văd să am încă, pentru că pregătirea lecțiilor îmi ia mult timp, mai ales ca să le fac pe franțuzește. Și apoi, lecțiile în sine, miercurea 5 ore și joia 3 ore, mă istovește. Mai este și timpul pierdut cu alergatul după mâncare ieftină și pregătirea ei etc. Poate, peste câteva luni, când lucrurile vor intra într-un fel de normal, poate la anul, când voi repeta cursurile, va merge mai bine. Te aștept să fii cu mine și să mă ajuti. Poate vei face în locul meu niște seminarii, vom vedea. Cel mai dificil va fi cu Dinu, mă tem să nu-i stricăm rostul în țară, deși avantajul absolut al învățării limbii franceze nu poate fi neglijat. Vom vedea.

Acum, apropo de recomandarea Marianeî Purțuc, nu-mi folosește la nimic! După cum ți-am mai scris, locuiesc exact la părintele Gheorghe Surdu, în sediul Misiunii Catolice Române de Rit Bizantin, 38, rue Ribera 75016 (nu rue Rivoli, cum ți-a spus Mariana!). Deocamdată, stau într-un fel de cameră de oaspeți, cred că este întocmai cea în care au stat Miorița Got și Mariana Purțuc. Sărăcie și neglijență, popa, moșneag, nu are ajutoare. Îl vizitează, din când în când, două-trei măicuțe, ca să mai dea cu mătura. A trebuit să frec mult și bine în bucătărie și baie ca să alung mizeria depusă, poate, cu anii. Mobilierul este învechit, destulă mizerie acumulată. (Firește, astea nu le

Sorbona, cu studenții, la lecția de limbă română

vei spune Marianeî!). Rămân aici (pentru 2500 de franci pe lună), fiindcă avem avantajul că alături se află încă o cameră mare, încăpătoare, bună deci să stăm împreună cu Dinu. Nu mă îndoiesc că tu ai să te pricepi să învii rezizi micul apartament.

Aseară am fost la o serată muzicală organizată la UNESCO, în marea sală de conferințe. Concertul a fost susținut de tinere speranțe confirmate, într-serie intitulată „Soirées musicales – nouveaux virtuoses”: Andrei Licareț, pianist, 14 ani, România, Gabriel Croitoru, violonist, 30 de ani, România, și francezii Franc Braley, 25 de ani, pianist, vedeta serii, și Jérôme Pernoo, violoncelist, 24 de ani. Piese clasice, solo și împreună. Muzică de bună calitate, atmosferă elevată, multă lume, sala imensă. Ambasadorul Dan Hăulică și-a mai stilizat încă o dată prestigiul, cu un mic discurs, en français, pe scenă. Are o bună presă la UNESCO și, în general, în Franța. Dacă va fi rechemat cumva oficial de la București, de la postul de ambasador UNESCO, cum se zvonește, nu cred că se va mai întoarce în țară, va rămâne pe aici. La recepția de după aceea (opulentă, pe lângă specialitățile obișnuite, drob de miel și pârjolule, cele mai bune, zeci de prăjituri, fructe și șampanie gârlă!), am cunoscut-o pe doamna Cristina Hăulică, o băbuță vioaie și simpatcă, ce predă pe aici spaniola, specialitatea ei. Se spune că studenții o iubesc și o apreciază. Am mai cunoscut câțiva români. Remarc mai întâi pe profesorul Chițoran, de engleză, fost funcționar UNESCO, acum consilier al președintelui, deși pensionar, cu vreo 40.000 franci pe lună (Eliza dixit). Mai schimb câteva vorbe și cu un alt moșneag, Victor (?) Dumitriu, despre care se spune că a fost ambasador al lui Ceaușescu, intrat în conflict cu acesta și apoi rămas pe aici. S-a agățat de mine ca fost ieșean. Între ceilalți mulți români, se remarcă Sanda Stolojan, fostă cunoscută comentatoare la radio Europa liberă, sobră și foarte autoritară. Am vorbit la telefon cu Mihai-Dinu Gheorghiu, stabilim să ne vedem mâine pentru o scurtă plimbare. Ne cunoaștem de la Iași, de prin 1985-1986. Eu eram „filolog” la Institutul de Lingvistică, iar el „filosof” un etaj mai jos, la Centrul de Științe Sociale. Împărășindu-i preocupările mele în legătură cu Sf. Augustin m-a întrebat la un moment dat, deschizându-mi, ca să zic așa, mintea, de ce nu caut o editură serioasă, în loc să public în „Anuarul” Institutului, publicație de o vizibilitate minimă. Ce vrei, era (și este!) mult mai antrenat în jocurile publicistice decât mine. Ne-am revăzut ulterior, cred că prin 1987, și la Freiburg. Sunt realmente nerăbdător să îl revăd după atâta vreme!

Sinuzita mea nu mai este așa de virulentă, mă păzesc, afară s-a făcut puțin mai frig. Cum îți spuneam, în casă este însă foarte

cald. Am primit toate piesele trimise de tine în scrisoare. Cred că în Italia, la invitația lui Sorin Stati, nu o să mă mai duc, cade exact când am sesiune de examene cu studenții, cred că am să renunț. Mă tentează însă invitația din octombrie a lui Johannes Kramer, la Jena. O să mergem, probabil, împreună, dacă o să vii și tu aici. O să le scriu chiar acum lui Kramer, lui Dahmen și Luminiței Fassel în acest sens. Mă opresc deocamdată, mă apuc să-mi curăț cartofi și să-i prăjesc, cu ouă ochiuri și i... eternul mujdei de usturoi. Nu găsesc mălai prin magazine, căci tare mi-e dor de o mămăliguță.

Mă întrerup din curățatul cartofilor ca să-ți scriu că, de fapt, te am tot timpul lângă mine, acum m-am surprins că dialogam în gând cu tine pe tema... cum să-mi fac o ciorbă! Mă voi duce să-mi iau o bucată de carne de vită, niște zarzavaturi... Apoi, seara, tot la tine mă gândesc. Când traduc din Sfântul Augustin, mă cred, obosit, în biroul de acasă și îmi vine să strig și să te rog să-mi aduci ceva de mâncare. Iubito, timpul va trece repede și vom fi din nou împreună. Roagă-l, rogu-te, pe Alexandru Gafton să se intereseze la casieria universității de drepturile mele bănești (ultima chenzină, orele suplimentare de la teologie ortodoxă pe ianuarie – 8 ore, al treisprezecelea salariu – oare l-am luat!?). De asemenea, vezi ce-i de făcut cu asigurarea vechimii mele în muncă, întreabă la dl. Constantinovici de la serviciul personal (tot prin Gafton), apoi, la rigoare, pe madame Boșman de la Minister. Apropo de această doamnă, mi-am dat acum seama că întârzierea plecării mele i s-a datorat integral, nu a mișcat niciun deget. Ca și plevușca de funcționari de la ambasada de aici (însăpăimântați că vine bau-baul opoziției și îi mătură!) nu a mișcat niciun deget ca să mă ajute să obțin viza. E aici o madamă, Andreiță (bărbat-su este ziarist, chipurile de opoziție, la „România liberă”), care-i consilier la ambasadă cu problemele învățământului și ar trebui să se fi preocupat de postul meu de lector, dar nici pomeneală! Incuria și nepăsarea cinică a funcționarului român este revoltătoare[Pe timpul sejurului meu parizian, voi acumula zeci și sute de mici indicii, mai mari sau mai mici, care îmi vor consolida definitiv impresia că cei mai mulți, nu toți, desigur, dintre membrii de rangul doi sau trei ai ambasadelor românești au ca ocupație de bază tăiatul frunzei la câini! – Adaos din august 2021]

Am mâncat: cartofi prăjiți (cam lipiți, de, gătiți la reșou!) și două ouă ochiuri (sparte, nenorocite, într-o amărâtă de crăcioară!). Îmi fac, plin de voie bună, o ciorbă de vită (carne: 16 franci, un ardei face 4,5 franci, roșii în cutie de 4 franci, 2 morcovi, egal 3 franci). Sper să iasă bună, acrită cu o lămâie. Abia aștept să fim din nou împreună și să ne veselim făcând mâncare. A face mâncare împreună nu e o simplă activitate, eu o văd ca pe un ceremonial magic. Din usturoiul mare cât pumnul lui Dinu a trebuit să mușc, nu am putut pot să-mi fac mujdei, fiindcă nu am chisător, nu mi-am meșterit încă unul. Desert, un fruct exotic, am uita cum îi spune mango, poate papaya, luat aseară în buzunar de la recepția de la Ambasadă. Nu îmi place, e plin de semințe, cu un gust ciudat. N-am nici polonic, încerc să-mi încropesc unul din cutia de tablă de la roșii. Trebuie să arunc, rămase de nemâncat de săptămâna trecută, niște sfeclă roșie (fără gust!), un fel de varză călită din conservă, pâine neagră felii, mai rea decât cauciucul... Acum îmi iau doar pâine albă, de la épicerie, 7-8 franci, dar face, are gust și mă ține 2-3 zile. Nu știu cât costă la cantină un prânz, voi vedea, deocamdată mă descurc cu vreo 20 de franci pe zi.

Spuî că nu prea mai ai clienți la meditații. Poate pentru că se aude că vei pleca. Nu spune nimănui, nici Marianeî Purțuc, nici lui Dinu, că atunci îți pierzi chiar toți clienții. Din tot ce câștigi cumpără mărfuri sau dolari. În ziare se vorbește despre iminența unei inflații galopante. Mai achiziționează, te rog, cu ajutorul lui Alexandru Gafton, din cărțile mele: *Biblia MLD*, toate patru volumele apărute, *Studii de lexicologie biblică* (5-10 exemplare), Sfântul Augustin, *De dialectica* și *De Magistro* (câte 10 exemplare). Aveți grijă că, în garaj, în bidonul mare din dreapta, mai este ceva benzină. Când se desprimăvărează, folosiți-o. Sunt de părere ca la primăvară să mai folosești mașina noastră, din când în când, cu feluriți șoferi, fie cu Geta, fie cu Hoștinari, fie cu Adrian sau cu Gigi, dacă vor voi, dar întotdeauna cu tine alături. Fă-ți o listuță cu povețele mele, ca să o ai la îndemână. Mai sună-l din când în când și pe Silviu Lupescu și ai grijă cu drepturile de autor, citește bine contractul, tirajul la *De Magistro* este de 4500 de exemplare, după cum mi-a declarat el însuși. Când iei banii pentru drepturile de autor, cumpără dolari. Pe la „Timpul” te-ai mai dus? Ai grijă de numărul pe ianuarie! Trimite-mi, te rog, numărul de fax de la editurile Polirom și Fides (vezi contractele) și pe cel al lui Onofraș. Toată după-amiaza am scris scrisori la prietenii din Germania. La Grand Palais am o cheie la sala pentru „les autres enseignants”, un fel de cancelarie comună, căci doar profesorul Bec are birou separat. Nu prea mă atrage această sală, dar am aici un dulap de fier cu cheie și cu o etichetă cu numele meu, precum și o cutie poștală personalizată. Am de asemenea acces gratuit la fax și la expedierea scrisorilor (se pare că nelimitat!), acces la xerox, unde o doamnă negresă îți face fotocopiiile de care ai nevoie (nu prea multe!). (*Din volumul cu același titlu, în pregătire*)

Cioran, exilatul apatrid (III)

Or, când e vorba de *ereditatea națională* stilul „catastrofic” e de îndată izbitor. Să reamintim aici doar diatribele tânărului Eliade (*Cele două Românii*, 1936) sau febra cioraniană, croind României un alt destin, legat de o misiune „mistică”. Ideologii „furioși” ai perioadei interbelice dovedeau o imaginație exaltată și o juvenilitate iconoclastie. Iar în arsenalul propagandei de dreapta întâlnim clișee care au făcut, și în alte regimuri, carieră: Revoluție, om nou, noua spiritualitate etc. Mesianismul românesc, îmbolnăvit de megalomanie, de setea de monumental nu pleda, prin astfel de voci vehemente, pentru continuitate, ci voia *ruptura*; ca popor „ales”, strivit de asediul Imperiilor vecine trebuia să ieșim din faza aurorală răvnind răsturnarea. Vociferanța junilor, convinși că hăul se cascadează în fața lor, întrezărea drept soluție (cazul Cioran) doar regimul dictatorial. O țară „la teasc” ar stăvili risipirea energiilor (vizibilă în context democratic), lichidând „orbecăiala seculară”. Nu discutăm aici superbia și suficiența acestei zgomotoase generații, dovedind – retrospectiv – nu doar „imunitate politică” ci și „sterilitate” în planul creației (cum sună incredibilă sentință a lui Al. George). Simptomele crizei alimentau însă astfel de fanatisme într-o societate dezorientată, acuzând vlăguirea crezului pozitivist. Dar constatarea lui M. Eliade (în 1935!), blamând „dezvățul intern” și sperând la un loc onorabil în lume („setea de eternitate”, zicea viitorul mare istoric al religiilor), rămâne valabilă. Din păcate corupția, politica de clan, descompunerea organismului societal, incompetența, iresponsabilitatea, neseriozitatea etc. „fac” imaginea țării: o țară neașezată, nevertebrată, conflictuală, coborând în percepția străinătății.

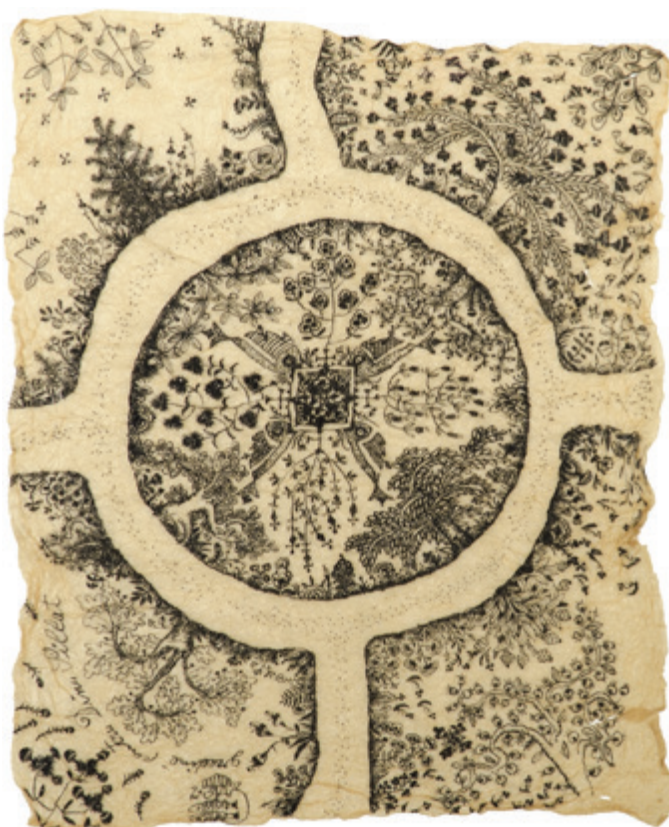
Alcătuind din paradoxuri, trecut prin școala rigurii carteziene, căutând, cutreierat de frisonul gândirii „adevărul spermatic”, Cioran s-a vrut, totuși, „creatura bibliotecii”. Neliniștea extatică și disperarea luminoasă coabitează într-o voluptoasă încordare la marginea ființei. O filosofie ascunsă (câtă vreme Cioran este cobaiul propriei sale filosofii) alimentează această vitalitate neagră. Un strigăt de disperare, de fapt, iscat de *blestemul lucidității*. Sub bagheta lui Cioran, în pofida lirismului emfatic și a cinismului afișat, învățăm clarviziunea. Dar otrava ei subtilă, acea *cioranură* (cf. Roland Jaccard) care stăpânește infernul lăuntric, fără putința izbăvirii, fără tresăririle adevăratei credințe pare a afla în creație salvarea.

Provocările cioraniene au stârnit admirație, chiar „delir de sezon” (urmând fluctuațiile modei) dar n-au produs discipoli. Inimitabil, transferând în pagină neliniștile proprii conștiințe inflamate, Cioran a rămas un singular. Să ne amintim că un C. Tacou făcea observația (de nelăpădat) că „poți deveni, eventual, un Eliade (adică un ins „zăvorât” în opera lui, sensibil la misterul lucrurilor) dar nu poți deveni Cioran” (subl. n.). Pariul cu sine al acestui filosof „clandestin”, luptând împotriva temperamentului n-a stins conflictul dintre viață și operă. „Bietul Cioran” (ca să preluăm aici vorbele lui Noica, cel care visa să aibă influență doar în România) s-a dezis tocmai de România; apelând la un idiom de împrumut (franceza fiind, afirmă Cioran *o limbă terapeutică*), el iese din „infernul etniei”, recucerindu-și echilibrul. Dar sistematicul (totuși) pesimism hrănește, după alte păreri, o maimuțareală pe marginea prăpastiei. Doar „solidaritatea disprețuitoare” (D. Țepeneag) îl mai leagă de țara părăsită, un deșert al „bietului” profet Noica. Toată creația lui Cioran e tensionată de acest conflict dintre experiența personală și cea livrescă. Contrazicându-se la tot pasul, urmând *logica viului*, filosoful (ca spirit nihilist) dovedește o conștiință artizanală. Nuanțele cioraniene, împingând semeția demiurgică până la a considera filosofia drept „cea mai înaltă formă a neputinței”, pulverizează, în numele aforismului, tocitul loc comun; reluând Ideea, prelucrând-o (în sensul rafinării ideatice și a domesticirii stilistice), Cioran confirmă, prin laconism, că moralisții sunt „spirite de formulă” ispiți de negativitate.

Chiar cearta cu divinitatea sălășluiește în această necurmată *rugăciune negativă*. Istoria, cu mașinăria ei implacabilă este ironie în mers, lumea e vidată de divin, omul pare a fi opera ratată a demiurgului. Scepticul „de serviciu” nu are acces la relevarea Divinității și această imposibilitate a identificării îi anulează efortul de a crede. Doar insomnia îi stârnește relevanța, rămânând – prin excesul conștiinței – o experiență capitală.

Nu oferea Revoluția din decembrie astfel de pre-

mise prielnice? Cioran însuși, surprins de evenimente, îndrăzneț o reconciliere cu trecutul. Eminescu, afirma într-un interviu, nu poate fi o eternă scuză; marele poet nu poate justifica demisia noastră din Istorie, „absența completă”, eșecurile succesive, o compensație infinită. Revoluția – constata un Cioran „bouleverser” – invita de a ne depăși scepticismul. Un popor face o singură mare revoluție, afirma el apodictic în *Schimbarea la față a României*, așteptând-o. Revoluția oferă un sumum de auto-conștiință; fără ea istoria este devenire inertă. Se poate pregăti deci *saltul transfigurator*, despărțindu-ne de soarta periferică și anonimatul istoric. Suntem la o răspântie care ne poate lecu de o obsesie dureroasă. Cioran visa la o dilatare lăuntrică, sperând o proiecție de orgoliu. Voința de putere (se pot desluși, fără efort, urme din Nietzsche) pregătește o răzbunare creatoare. Angajat profetic, disperat chiar, Cioran iubește frenezia mesianică, vestind respirația istorică a unui neam și, de aici, voința unui salt istoric, rupându-se de un somnolent „destin germinal”. Adică *înfrângându-și legea*, cum scria el apăsător, renunțând la neorgoliosul *a fi* pentru a

deveni, lucrând pasional cu materia viitorului.

Dar în volumul din 1934, *Pe culmile disperării*, Cioran scria ferm: „Nu-mi plac profeții, precum nu-mi plac marii fanatici care nu s-au îndoit niciodată de credințele și misiunea lor”. Dorind a converti o dureroasă obsesie într-un salt transfigurator, moralistul pledează patetic, dar și cu scepticism ironic pentru *o angajare profetică*. *Schimbarea la față a României* s-a născut din această „iubire problematică”. Făcând din disperare un reazem, noi – observă caustic Cioran – am fost „un popor de răzmeriți”. Condamnați la o existență subterană, am fost lipsiți de o tradiție revoluționară. Eterna defensivitate pregătește – spera autorul – o răzbunare creatoare; ceea ce ni s-a refuzat trebuie câștigat printr-o dilatare lăuntrică și o proiecție de orgoliu care să cheltuiască rezervele neconsumate; care să ne inculce, prin voința de putere, o respirație revoluționară încât acest popor să *nu mai încapă în sine*.

Scepticul Cioran se hrănește din disperare. Lunga apatie a unui popor vegetal, îndurând istoria, se cuvine curmată. Ieșind din această *somnolență conștientă de sine*, ne scuturăm și de o stare poetică pasivă, deși – demonstrația s-a făcut – vegetalitatea românească a fost fertilă în planul artei. Nu invocând anumite circumstanțe (vitrege) vom câștiga un mare sens în lume. Soluția ar fi, scrie Cioran, să ieșim din granițele profetismului național, să spargem zidurile localismului. Astfel spus, să ieșim din sub-istorie, scuturându-ne de un organicism somnolent. Îndărătnicia cu care ne păstrăm în granițele originalității etnice (poate că Cioran avea în vedere statul etnografic al lui Crainic sau „noua mișcare ortodoxă”) ține de fixitatea caracterelor primare și împiedică detenta marilor gânditori mesianici. Vrea să fie Cioran un astfel de profet, deviindu-ne destinul?

Răspunsul pare mai degrabă negativ, eseistul crezând, cu o luciditate dureroasă, doar în capacitatea de îndoială; *criteriul îndoielii*, notează Cioran, este singurul valabil, umanizator (vezi *Fuga de pe cruce*), nimbând clipele tragice ale existenței. Dar Cioran dorește din răsuputeri pentru acest popor un alt destin; se îndoiește, dar visează că potențialitatea, tendințele imanente, cumsecădenia colectivă vor îngădui *o formă românească de existență*. Că *geniul momentului*, prudența, cuminența vor face loc riscului și aventurii, exprimând un *ethos agresiv*. În fond, cultura imediatului (obligându-ne a naviga printre contingente) este o perspectivă „de jos”, încărcată cu substanță etnică; moderația blochează sau întârzie o filosofie înaltă, imposibilă fără un grăunte de nebunie. Asta cere, de fapt, Cioran; doar provocarea (dezvăluind o rezervă de forță) poate impune o idee în lume. Poporul român, „prea așezat”, poartă oare în sânge o idee imperială?

Evident nu. Apatia, să recunoaștem, ne condamnă la existență fără destin. Putem nădăjdui la o schimbare de orbită? Descoperirea de sine pe care o pregătește în retortele viitorului Cioran are ca premisă tocmai saltul de la amănare și umilință la frenezie. Pasivitatea nu poate fi un merit. Marile culturi, observă Cioran, sunt lumi; atinse de „superstiția istoriei”, traversând fie vitalismul auroral, fie rafinamentul crepuscular, ele zguduie, sunt totalități cu caracter cosmic, satisfăcând setea demiurgică. Or, spațiul nostru cultural (unde geografia a determinat istoria) poartă, zice Cioran, cu o disperare retrospectivă, un blestem balcanic, „apolitic”; ne putem scutura, în aspirația neostoită pentru formele europene, de aceste lanțuri ale eredității, contaminată de „scursoarele asiatice” ale unui imperialism steril? Va putea România să devină un focar al sud-estului European, ieșind din mistica naționalistă? Va fi ea o realitate politică, mânăta – în numele pasiunii pentru universal – de un avânt ascendent sau se va mulțumi cu un destin mizer, plasată la remorca civilizației? Din păcate, evenimentele postbelice confirmă îndoielele lui Cioran. Cangrena morală și pecetea „caragialismului” ne-au sortit unei existențe periferice, fără a face din România – așa cum spera junele eseist – „o conștiință nemulțumită”. În numele mobilității centrelor de putere, al policentrismului cultural încă mai nădăjduim în lichidarea tarelor balcanismului (cu statele lui „gelatinoase” – cum scria imberbul autor – și idealuri de împrumut). Să fie forța singura noastră soluție, promițându-ne izbăvirea?

Cioran e limpede: doar atinsă de „grație istorică” o idee, precedând și hrănind voința unui salt istoric, ne preface în altceva. Dar cu o condiție: *cultur forței!* Nimic mai străin de ethosul românesc, vom constata. Totuși, a împinge doar spre trecut orgoliul național nu înseamnă o „risipă de eroism” câtă vreme ne scaldăm în mizerabilitatea prezentului. Doar profetismul ne poate hărăzi o altă soartă. Dar cum nu există mesianism fără implicații politice, orice idee mesianică ascunde, evident, o „pornire spre putere”. Elanurile mesianice se sprijină pe viitor ca pe singura noastră realitate. Plăsmuirea României, notează Cioran, presupune a ne îmbolnăvi de orgoliu, *înfrângându-ne legea*: adică, despărțindu-se de un trecut neflatant pentru a pregăti saltul istoric printr-o ruptură fecundă, vestind discontinuitatea.

Într-un anume sens, istoria noastră postbelică – instaurând prin forță un comunism importat – a produs această fractură, deviindu-ne destinul pe orbita sovietică. Rusia îl fascina pe tânărul Cioran. Ea ar fi, nota junele eseist, țara de la care am putea învăța mai mult; probabil că Cioran viza istoria mesianică și nu infecția ideologică. Oricum, *cazul rusesc* oferea o experiență bogată și Cioran părea sedus de aspirația hegemonică, impunând un universalism ideologic. Accesul la putere cere o voință organizată; iar prin industrializare proletariatul dobândește „orgoliul de clasă”. Atent la diferența „de conținuturi”, autorul pledează pentru rezolvări specifice, fără a fi pătruns de mirajul unei soluții universale (comunismul) care a tulburat mesianismul slav, contaminat de bolșevism. Înțelegând însă că instrumentul Istoriei este politicul, Cioran scria apăsător – concludiv: România n-are de învățat decât de la națiunile care gândesc politic. Adică de la cele care îmbrățișează cinismul forței, animate de un spirit politic de mare anvergură. Tragediei culturilor mici, Cioran îi adaugă – lucrând pe exemplul românesc – insuficiența politicului, confiscând și istovind erupțiile spiritului.

Ștefania HĂNESCU

Revista Revistelor

Numărul 46/2021 al **României literare** (director, Nicolae Manolescu) debutează cu editorialul intitulat sugestiv *În întuneric*, care poartă semnătura directorului revistei. În aceeași notă, Olimpiu Nușfelean nu-și ascunde, invocând diferite sisteme de învățământ, „deziluzia legată de educația actuală”, însă este convins că „Școala nu poate niciodată, ca și literatura. Orice le-ar încerca, nu se predau, în sensul bun al cuvântului”. Despre împlinire, cultură și frumos scrie Mircea Gelu Buta, apreciind că „Omul cultivat se manifestă identic atunci când e singur sau în public, pentru că frumosul este un prilej de bucurie și împlinire sufletească”. Încântă, în acest număr, prin rafinament și prin autenticitate, poezia Lilianei Ursu și a lui Claudiu Soare, în timp ce rubrica *Poemul săptămânii*, care întâmpină cu o **lucianogramă** de sezon, îi aparține lui Lucian Vasiliu. Horia Bădescu propune, în traducere, vibrantul exercițiu poetic practicat de Jeanine Baude, autoare a peste treizeci de volume de poezii, proză, eseuri: „Albia fluviului/ curăță noroi/ și pietriș/ Albul cârnii/ curge/ într-un lînțoliu/ unde-s abisul/ și marea?”. Se regăsesc în paginile revistei nume de rezonanță în peisajul nostru literar, dintre care semnalăm: Alexandru Călinescu, Mircea Mihăieș, Nicolae Prelipceanu, Irina Petraș, Răzvan Voncu, Daniel Cristea-Enache, Vasile Dan, Ioan Holban, Horia Gârbea, Mircea A. Diaconu, Alex Ștefănescu.

Despre oameni de suflet, trecut, bunici și părinți, diversitate lingvistică, despre tihna lumii bozovicene, recunoștință și neuitare vorbește plurivalenta cercetătoare Sanda Golopenția într-un interviu consemnat de Cristian Pătrășconiu și apărut în nr. 10/2021 al revistei **Orizont** (redactor-șef, Mircea Mihăieș): „Memoria e un fel de a nu-i lăsa singuri pe cei care s-au dus. De a-i revedea sau imagina în gând, de a le descoperi miezul tare, încă darnic poate, și de a încerca să-l arătăm și altora, cine știe, urma alege”. Un loc aparte îl ocupă în paginile revistei ancheta realizată tot de Cristian Pătrășconiu, *Cui îi mai pasă de Freud*, nouă respondenți, psihologi, scriitori, psihanalisti, critici de film, oferind interesante și diverse perspective. Atrag atenția, fără îndoială, și alte materiale captivante semnate, printre alții, de Cornel Ungureanu, Călin-Andrei Mihăilescu, Smaranda Vultur, Alexandru Oravițan, Dan C. Mihăilescu sau Ioan T. Morar.

Că dialogul este cum nu se poate mai prielnic unor voiajuri interioare fascinante ne convinge și nr. 4-5-6 al publicației botoșănene **Hyperion** (redactor-șef, Gellu Dorian). Pentru *Invitatul revistei*, poetul Călin Vlasie, poezie este „ceea ce rămâne după ce limbajul s-a desăvârșit și săvârșit, un post-limbaj (...), așa cum, după îngurgitarea unui fruct desăvârșit, rămâne reprezentarea gustului și mirosului”. Pe de altă parte, Monica Pillat, în dialog cu Florentina Toniță, răcolește în trecutul încercat al familiei, amintind de modelele sale: „Norocul meu a fost să mă nasc într-o familie ale cărei doamne mi-au devenit modele de noblețe sufletească, dar și de imaginație creatoare”. De savurat, fără ezitare, plâsmuiri în versuri ale unor condeie iscusite precum Ioan Moldovan, Liviu Ioan Stoiciu, Marian Drăghici, Horia Bădescu, Marcel Mureșeanu, Traian Ștef, Ion Hadârcă ori Gheorghe Vidican. Niciun motiv să ne sfiim a exclama pe urmă, vorba autorului *Mainimicului*, „Deodată sunt fericiți”. Conținut bogat al revistei, din care selectăm o multitudine de nume: Gellu Dorian, Ioana Diaconescu, Nicolae Corlat, Doina Popa, Stelorian Moroșanu, Visarion Alexa, Leo Butnaru, Vasile Spiridon, cu o cronică despre ultimul volum al talentatului poet brăilean Stere Bucovăla, care ne-a părăsit în toamna anului trecut. „Cel plecat

în lumea umbrelor simțise că sosise vremea când cuvintele se retrag și se îngroapă în sine” conchide criticul, după invocarea unui testament literar al poetului, inclus în volumul menționat, *Întoarcerea la umbră* (Cronedit, 2019): „E vremea testamentului, nu crezi?! Poemul chiar acum ar vrea să-l scrie!! Cuvintele-i sunt reci, pot sta între coperti/ Ca morții între scânduri de sicrie”.

Eseul *Gloria și demnitatea inutilului* (II), pe care îl semnează directorul publicației, deschide revista **Convorbiri literare** (director, Cassian Maria Spiridon), nr. 10/2021; ochiului său critic nu-i scapă în niciun caz vulnerabilități precum cele ce erodează sănătatea învățământului: „Asistăm la o schimbare profundă privind rolul profesorilor”, inclusiv la scăderea „pînă la ridicol a calității învățămîntului”. Recomandăm, de asemenea, ancheta realizată de Cassian Maria Spiridon, *Critica literară azi* (VIII). De reținut cel puțin una dintre opiniile respondentului, criticul literar Cristian Livescu: „Trebuie actualizată distincția între criticii literari amatori (diletanți) și cei profesioniști. Unii scriu ca să-și pună gustul la încercare, cu obiective pragmatice, de conjunctură. Ceilalți evaluează, caută valori, clasifică, stabilesc serii, genealogii și afinități literare. Ambele categorii sunt necesare și fac bine cărților și receptării literare”. Așa cum ne-a obișnuit, revista dezvăluie cititorului un conținut bogat și divers din care nu lipsesc interviul, cronică și recenzii, eseul ori paginile de poezie, proză, teatru, însoțite de nume bine-cunoscute: Adrian Dinu Rachieru, Ioan Holban, Ion Papuc, Gheorghe Grigurcu, Ștefan Afloroaei, Theodor Codreanu, Mircea Platon, Constantin Bostan, Constantin Dram, Vasile Spiridon, Antonio Patraș, Emanuela Ilie, Adrian G. Romilă, Gellu Dorian, Liviu Papuc, Dragoș Cojocar, Ovidiu Pecican, Magda Cărneci, Marius Chelaru, Simona Modreanu, Alex Vasiliu, Emilian Marcu și mulți alții. Gând de profundă recunoștință consemnat în cadrul secțiunii *In Memoriam* dedicată actorului Ion Caramitru, scriitorului Virgil Costiuc, poetului Ion Hurjui!

Cu *ochiul liber* „vede” Alice Valeria Micu acel „vers puternic, memorabil” al poetului Traian Ștef, autor al proaspătului volum *Sacoul demodat* (Editura Junimea, 2021), despre care consemnează în articolul său *Cuvinte ce nu pier*, apărut în nr. 10/2021 al revistei **Apostrof** (redactor-șef, Marta Petreu). Tot secțiunea *Cu ochiul liber* găzduiește și recenzia lui Constantin Cubleșan la antologia de versuri din lirica lui Miron Kiropol, *Neistovită inima vântului*. Poeme alese de Constantin Abăluță (Editura Cartier, 2020). „E, în toată această poezie, o vibrație pasională discretă, o candidă trăire a sentimentului iubirii” concluzionează recenzentul. În cadrul aceleiași rubrici semnează și Mircea Tomuș, Mircea Moț sau Dan Gulea. Cu *Puțină memorialistică anglo-americanistică* ademenește Ion Bogdan-Lefter, în timp ce, în cadrul rubricii *Cronica literară*, referindu-se la volumul de versuri al poetului și eseistului Markó Béla, *Iartă-ne, Ginsberg* (Editura Curtea Veche, 2020), Iulian Boldea susține că „Poetul este sensibil și la avatarurile devenirii, la restaurarea trecutului, expunând scene și imagini care ne vorbesc (...) despre nedesăvârșirile eului, despre neîmpliniri și umilințe, despre sancțiuni și privațiuni”.

Lectorului i se propun, de asemenea, *Poeme* în care iubirea, singurătatea, trecerea ori deșertăciunea generează confesiunea: „ce-i dragostea, cum se folosește, cum se întreține/ce mănâncă, ce faci cu ea după ce moare” (Leonard Ancuța), „Azi n-ai făcut nimic deosebit, ai scris așa cum ai făcut tot timpul/trecut prin tine ca printr-o clepsidră nisipul” (Gellu Dorian).

Ioan ȚICALO

O întâlnire neașteptată

De-ale lui Badea Scârț...-an

O rubrică pentru descrețit frunțile, coborâtă din „Cronica Veche”

Badea Dumitru a trudit mai toată ziua la fân și acum venea, cu grebla și coasa pe umăr, cu gândul la o friptură cu mujdei și o stacană de vin, de care ar bea și împăratul. O luase pe o scurtătură, fluierând ușurel în ritmul picioarelor, ca la vremea armatei, rămasă cu mult în urmă. La o tufă de alun, zărește două piciorușe goluțe. Omul se oprește și încearcă să vadă mai bine despre ce-i vorba. I se dezvăluie o motoașcă ce pare a fi de lână, o burticuță și apoi o sfârlează și o fofează, făcându-l să înghită în sec. Se gândește să-și ridice ochii mai sus și să vadă cine stă tolănită pe pătură, ori să-și vadă de drum. Coboară privirea lacomă și îi vine să arunce uneltele alături. Când colo, aude un

glas de mierlă:

– Ce-i, bade Dumitre, n-ai mai văzut o femeie ca mine, fără nimic pe ea? Fac plajă, nu se vede?

Omul face un pas și-i zărește chipul. E Aspazia lui Găvan, despre care se spun multe...

– Cam departe de casă, își lasă, în sfârșit, bărbatul povara de pe umeri.

– Nu, că n-am venit singură, îl lămurește, ridicându-se într-un cot. Dar, văzându-l cătu-i de bicisnic, i-am dat un picior și l-am trimis la plimbare. Ia, stai lângă mine aici, pune mâna pe... sticla de sub tufan și trage un gât zdravăn de „puterea ursului”, cum îi ziceți voi, bărbații.

Dumitru nu așteaptă să fie invitat de două ori. Îi dă drumul licorii aromate pe gât, la vale. Face o mică pauză și repetă figura, simțind că i se încălzesc măruntaiele.

– Știi, se uită dragălaș la Aspazia, ținând în mână recipientul, îmi aduci aminte când și nevasta avea anii tăi... Nu ne mai săturam să ne drăgălim și înainte și după nuntă. Era toată lumea a noastră și atunci nu ne gândeam nici o clipă că anii o să fâlăie pe lângă noi. Și fâlăitul acesta lasă urme... Să ai parte de noroc!

Dumitru a pus din nou sticla unde trebuie, făcând-o să gâlgăie într-o veselie.

– Bade, mata, în loc să te apuci de treabă, îmi bei vinul și-mi spui povești, a încercat Aspazia să-l aducă la sentimente mai bune.

– Bun vin, parcă-i mai aromat decât al meu... Păcat că se termină, se face omul a nu fi auzit invitația tinerei care începuse să se foiască pe pătură.

Badea Dumitru o urmărește cu un ochi și își dă cu părerea:

– Cred că s-au furișat pe pătură niște nerușinate de furnici. Aiestea au obiceiul să cheme și un furnicoid. Până atunci, eu am să isprăvesc vinișorul, că parcă a început să-mi năvălească în sânge...

– Apoi, eu ce aștept? Nu vezi că am început să fierb?

Dumitru soarbe și ultima picătură, plescăie voios cu limba, scoate batista și își șterge tacticos fruntea și obrazul. Se uită din nou la Aspazia și își aduce aminte de ceva:

– Ar fi mers la vinișorul ăsta o fripturică, să te lingi pe bot, nu alta!...

– Nu te gânde, că pe căldura asta chiar că te așteaptă o friptură și ai să te lingi și pe bot, îl incurajează tânăra.

– Și un mujdei, cole...

– De toate o să ai parte, bădiță! Își pierde răbdarea Aspazia, apropiindu-se, mai ales că mata ești un bărbat vânjos.

– Așa, așa, fătucă, clipește șiret gospodarul. Mulțam frumos pentru vinișor, s-a ridicat, eu m-oi grăbi către casă, că nevasta mă așteaptă cu fripturică și mujdei... Mata mai ai olecuță de răbdărică, o să vină pe pătură și un furnicoid...

Nicolae BUSUIOC

biblos

Eugen Ionescu înainte de Eugène Ionesco

Când Eugen Ionescu își trăia experiența de viață petrecută între România și Franța se apropia de 60 de ani, era deja o celebritate a teatrului francez, „considerat a fi un deschizător de drum în dramaturgie, a cărui operă se editase sub formă de *Teatru complet*”. În 1967 îi apărea volumul de memorii *Jurnal în fărâme* (Journal en miettes), din care ideea centrală era analiza propriului sine, bulversat de propriul destin. „Cine sunt? «Eu» este, oare și dacă «eu» este, eu încotro merg? Eu ce fac, ce fac aici, ce trebuie să fac?” Iată întrebări fundamentale ale existenței pe care și le pune cineva cuprins de meditații asupra condiției de om, un cineva care nu era altul decât Eugen Ionescu, cel care își mărturisese propriile stări de anxietate: „Suntem în viață ca să murim. Moartea este scopul existenței, existența n-are drept scop nimic altceva decât moartea.” Și în completare pe aceeași linie a gândului sumbru: toate filosofii, toate științele nu au putut să ne ofere cheile misterului, suntem mânați, suntem condiționați, suntem târați în lesă ca niște câini. Dar să trecem peste *Jurnalul în fărâme* (traducere de Irina Bădescu, Ed. Humanitas, 1992), peste tulburătoarea mărturisire de sine, o „autentică profunzime de credință”.

Remarcabilul istoric literar Constantin Cubleșan mai vine cu o carte, aproape că nu ne mai surprinde prin execezele elaborate și gândite în ideea că fiecare dintre noi nu trebuie să rămână în ignoranță, dimpotrivă, să intre continuu în cunoaștere, să prețuiască literatura și valorile ei. De data aceasta, vine cu *Eugen Ionescu în luminile avanscenei* (Editura Școala ardeleană, Cluj-Napoca, 2021), titlul trimițându-ne la ceea ce înseamnă spațiul cuprins între rampă și cortina unei scene de teatru, cu alte cuvinte, un Eugen Ionescu înainte de a ajunge marele dramaturg. „Literatura noastră nu poate să nu și-l asume pe Eugen Ionescu pentru scrierile sale în limba română. Și trebuie să fie de la sine înțeles că în acestea se află rădăcinile operei de excepție a scriitorului francez Eugène Ionesco”, se precizează pe coperta volumului. Prin urmare, Constantin Cubleșan ne dezvăluie un Eugen Ionescu în perioada românească, începând cu amintirile copilăriei, momente ale inocenței de care nu a avut parte prea mult, cu „descrierea ambianței în care se derulau zilele și nopțile, cu surprinderea atmosferei austere și sentimentul claustrării...”, cu preocupările lui mistice, obsesii care l-au urmărit în întreaga viață, cu căutările în transcendental, dincolo de realitatea ternă a existenței obișnuite, tristă și nostalgică. În debutul editorial „Elegii pentru ființe mici” (1931), Eugen Ionescu încerca salvarea purității juvenile a omului folosindu-se de metafora păpușilor, „nu neapărat în sensul unui univers lipsit de suflet cât unul devitalizat, unul ce reacționează mecanic în toate împrejurările, depersonalizat și oarecum amorf”, cum cu farmec se folosea de discursul ludic absurd, pe care îl vom întâlni mai târziu în comedile sale ilogice.

Constantin Cubleșan trece în revistă etapele importante ale activității scriitorului, analizând prozatorul, cronicarul, criticul literar, pamfletarul, polemistul feroce și fenomenul care a fost Eugen Ionescu. Încă de tânăr semna în Epoca, Rampa, Viața literară, Convorbiri literare, Fapta, Facla, Zodiace, revistele bucureștene în care se remarcă prin spiritul lui independent, febril, contestatar, nonconformist, revoltat în fața limbajului critic lipsit de strălucire, a teoriei și esteticii literare. „Spiritul său polemic se evidențiază mai ales atunci când se exersează asupra operelor unor autori de notorietate, căutând a da replică tăioasă în dispute literare lansate.” Eugen Ionescu avea o bună cunoaștere a tradițiilor culturale românești pe care le raporta la cele ale literaturii franceze, de aici atitudinea sa de a judeca orice și pe oricine cu îndrăzneală și cu negativism ieșit din comun. „Nu cred decât în logica mea. Logica mea, da, un titlu admirabil pentru o carte pe care nu o voi scrie, din lipsă de cetitori atenți și subtili”. Acum polemizează cu Vladimir Streinu pe tema Tudor Arghezi, cu Șerban Cioculescu tot legat de Arghezi, cu Pompiliu Constantinescu și cu alții impunându-și un profil de scriitor incomod, de *avangardă literară*. În completare, Constantin Cubleșan, cu al său cunoscut spirit analitic, precizează: „El are întotdeauna un punct de vedere cel puțin șocant, oricum original, strict al său, chiar dacă pare a fi, în aprecierile multor confrăți, teribilist și... obraznic. Cronicarul însă nu poate fi corupt în nici un fel, lungul șir de comentarii asupra operelor foarte multor scriitori, de toate categoriile (de la Tudor Vianu, Camil Petrescu, G. Călinescu, Mircea Eliade, până la Ion Barbu, Mihail Sebastian, Panait Istratie, Ionel Teodoreanu, Calistrat Hogaș

și alții, n.n.) apare astfel, în bogăția culorilor și coordonatelor ideatice afișate, ca o veritabilă panoramă critică a peisajului literar.”

În Bucureștiul interbelic, Eugen Ionescu este și cronicar plastic. Și aici, atitudinea lui polemică se manifestă caracteristic, dar parcă este mai estompată, mai îngăduitoare, și totuși cu verva-i inconfundabilă. Revine și aspru este când vorbește despre retorică și discursivitate, despre poezia și proza care se scriu acum, este tranșant și când afirmă: „Românul este, de altfel, leș în viața de toate zilele, liric în poezie, tembel în politică și impresionist în critica literară.” Agresiv-polemic, limbajul său este și persiflant și colorat, vehement și negativist. Când în 1934 îi apărea volumul celebru de eseuri critice *NU*, Eugen Ionescu își afirma apogeul de polemist nepotolit, al cărui verb aprins arde și nu iartă, ajungând și la enunțarea silogismului: „Arghezi înjură, românul înjură, deci Arghezi e român. Românul e poet, Arghezi e român, deci Arghezi e poet”. O primă reacție vine de la Mircea Vulcănescu care este de acord că „unii examinatori superficiali” ar putea respinge volumul datorită „obrazniciilor care mișcă în lucrare”. Volumul *NU* până la urmă e premiat, dar nu și editat la Fundații. Aceași virulentă critică se regăsește și pe marginea poeziei lui Ion Barbu: „dacă vom găsi o valoare în poezia barbiană, aceasta este refugiată în anecdotică și în culoare”. Nici Camil Petrescu nu este iertat, cu referire la *Patul lui Procust*, care este „numai în deficiențe, în aplicarea greșită sau neizbutită a metodei proustiene”, parcă nici nu ne vine a aminti și afirmația că „este cea mai proastă carte apărută de zece ani încoace”. Cam pe aceeași linie merge și partea a doua a volumului *NU*, unde vom citi o serie de articole și eseuri, tot pamfletare, tot negative, încât „Demersul său critic vine să explice tocmai atitudinea abordată în

prima parte a cărții prin analizele aplicate la operele celor mai importanți trei scriitori ai momentului: Tudor Arghezi, Ion Barbu și Camil Petrescu. Pentru asta se angajează în largi divagații, paranteze cuprinzătoare, în definirea unor aspecte legate de atitudinea critică, morală, culturală etc. a scriitorului român îndeobște, mereu dându-se pe sine drept exemplu revelator în modalitatea de recepționare a fenomenului literar curent ca și a celui dintotdeauna, exprimând puncte de vedere paradoxal diferite de cele acceptate convențional de către toată lumea”. Refuză orice calitate și romanului *Maitreyi* al lui Mircea Eliade, și al romanului *Drum ascuns* al Hortensiei Papadat Bengescu. Volumul de eseuri pamfletare *NU* desigur înseamnă un moment de afirmare al tânărului scriitor Eugen Ionescu într-un spațiu literar pe care îl consideră destul de convențional și anost, încercând în același timp propria-i identitate prin spiritul său efervescent, temperamental, năvalnic, nestăvilit.

Din sumarul volumului reținem și „Hugoliada”, tot un exercițiu de tinerețe al lui Eugen Ionescu, cu scene de viață absurde, „Însinguratul”, un roman al reflexelor cu obsesiile și spaimile autorului însuși vizând *sfârșitul universal*, „Teatrul este în mine”, excepționale convorbiri cu Claude Bonney, de unde rezultă experiența de viață și de scris, revenind mereu în discuție ideile legate de dramaturgie, de „Rinocerii”, „Cântărețul cheal”, „Scaunele”, „Regele moare”, „Lecția” etc., cu întregul sistem de gândire și exprimare al celui care a înnoit expresia dramaturgică a secolului său. Vom cunoaște și „Antidoturile” care fac dovada unei veritabile conștiințe a epocii și un alt mod de a se confesa pe sine în raport cu vremurile trăite și cu propria-i operă, cu rememorările sale privind conceperea unora dintre piesele sale controversate: „Mi-ar fi plăcut din toată inima un teatru liturgic, ceremonial, dar nu vedeam în el decât convenția, mai ales convenția bulevardieră (...) Îmi propuneam să golesc cuvintele de conținut, să demistific limbajul, adică să-l suprim.” Volumul se încheie cu capitolele: Pe scenele teatrelor din România” și Fenomenul Ionescu.

Constantin Cubleșan ni-l prezintă pe Eugen Ionescu, dramaturgul român stabilit la Paris, ca pe unul care reprezintă *doi scriitori*, „atât de deosebiți prin domeniile lor de manifestare, totuși rămânând una și aceeași ființă. Întrucât scriitorul francez Eugène Ionesco nu putea fi înțeles pe deplin fără a-i cunoaște opera de tinerețe, scrisă în limba română de către incomodul Eugen Ionescu”. În *luminile avanscenei* receptăm imaginea completă a lui Eugen Ionescu, eseistul, publicistul, criticul, memorialistul și dramaturgul, scriitorul român pe care însăși Academia Franceză avea să-l primească în panteonul ei, consacrat memoriei creatorilor iluștri.

Ioan RĂDUCEA

Trăirea nemuririi

După piesele, expuse anterior, ale lui Sorin Purcaru și Vladlen Babcinetchi, proiectul *Piedestalul de la Ateneu*, dedicat promovării sculpturii contemporane ieșene și derulat în spațiu public, în fața Ateneului din cartierul Tătărași, continuă, la jumătatea toamnei 2021, printr-o creație, am zice definitorie, a unuia dintre cei mai reputați și mai activi artiști vizuali: *Tronos*, de Felix Aftene (care susține, în concomitență: o expoziție personală la Muzeul Colecțiilor București, fiind prezent și la „Artis” Iași, la „Bienala albastră” de la Brașov și la o galerie berlineză!). Bronz patinat, eleganta desfășurare în spațiu trăiește sub eternul semn al circularității, coborât în temporalitate prin câteva puternice simboluri. Primul dintre ele este cel al nedesăvîrșirii, ori cel puțin al devenirii, odată ce personajul (autobiografic) aflat în extensie dorsală extremă, aproape să își atingă degetele de la miini cu cele de la picioare, acuză încremenirea într-o incompletă vîlă.

După seria „Taxidermie”, în care investigația artistică se concentra pe *aparența* nemuririi (pornind de la starea jalnică a multor animale împăiate de la Muzeul de istorie naturală din Iași), piesa în cauză este una armonică, solară (cf. și frumoasa cromatică a metalului strălucitor), de vreme ce marchează faptul că *trăirea* nemurii se poate face doar în perspectiva transcendenței, a raportării la sacralitate. Tensiunea semantică iriază în jurul semnului crucii, pe care personajul, în aparent irepresibilă sa rostogolire, o protejează, cu un efort suprem, ferind-o de atingerea de imundul condiției terestre. Gata să ne închidă în fatalitatea legilor firii, durată „înscrie în noi o roată”, după vorba poetului Ion Barbu, însă crucea este aceea care ne scoate, prin credință și prin urmarea jertfelniciei Celui care S-a răstignit pe ea, din orice logică telurică.

Drept simboluri adiacente servesc, între altele, laurii de pe fruntea personajului (cf. *in hoc signo vinces*, inscripția divină arătată Sf. Constantin, înaintea Bătăliei de la Podul Milvius!), aripile ori radicala sa elongație (cf. eroii lui El Greco ori cei ai lui Giacometti), în același sens al spiritualizării. Excepțională este și dimensiunea citaționistă a lucrării, nu doar în sensul agreării unor sinteze personale anterioare (s-ar mai putea adăuga *Himerele* lui Paciurea etc.), ci și în acela al radicalelor schematizări anatomice, de vîrstă antică ori chiar preistorică – cu păstrarea sensului acelor schematizări.

Prin această lucrare, care ar merita să capete proporții monumentale, pentru a ocupa un spațiu de for public (deja a servit ca logo al Iașului, în tentativa sa, de acum cîțiva ani, de a deveni capitală culturală europeană), artistul confirmă trăirea artei întru religie (și nicidecum ca derivat ori, mai rău, ca surrogat al său). Salutară este mai vechea sa hotărîre, ca membru al „Grupului 3” (alături de Gabriela Drînceanu și Zamfira Birzu), de a insista în regăsirea, cu mijloace moderne, a esenței tradiției noastre. Căci fiecare obiect ori eveniment creat de către Felix Aftene are acuratețea raportării la o zonă de mitologie, în același timp profund personală și profund autohtonă. Aceasta, indiferent de genurile, deosebit de variate, abordate de-a lungul anilor (pictură de șevalet ori murală, grafică, sculptură, performance, new media), se află în legătură cu bucuria ontogenetică a recreării lumii, o zonă zero, intimă, intangibilă în fascinația ei, a sacralității întemeietoare.

Aftene Felix Tronos 2021

Dionisie VITCU

Un prinț al Teatrului contemporan

Astăzi, când atâta lume joacă teatru, când școlile pregătesc artiști în televiziunile lor de buzunar, când împung atâția profesori care predau cursuri de actorie prin facultăți județene, e mai greu să-ți închipui că studenția la Teatru a fost cândva un vis care de cele mai multe ori se stingea în zorile adolescenței. Grila, *furcile caudine* pe sub care trebuia să treci în fața monștrilor sacri ai Teatrului Național, Artiști ai poporului și Emeriți ce ședeau mărmuriți, stane de piatră, fără zâmbet și fără să clipească, te dezarmau și-ți secau bruma de talent anatomic și idealul din vis!

Încerc după atâția ani să-mi amintesc, da-mi vine greu să descriu emoțiile ce mă încercau atunci, în toamna anului de grație 1959 când treceam pragul pentru prima dată în monumentală clădire Liga Culturală, la Podul Izvor, pe Schitu Măgureanu nr. 1, în Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I. L. Caragiale”. Îmi începeam atunci aventura pe calea ce-o visam în adolescență. Venisem în Capitală și intram într-o lume străină mie, fecior de țăran din nordul Moldovei, de sub codrii lbăneștilor, sat cu istorie în cronică lui Ion Neculce. Eram hotărât să nu dau cu piciorul norocului întâlnit pe cale, să descopăr taina gândului inimii ce mă silea să urmez raza visului înaripat.

Între feți-frumoși trecuți prin sita deasă a examenului de admitere, aleși pe sprânceană, unul câte unul... nu mă regăseam... mă simțeam stingher și nu eram în măsură să deslușesc taina acelor expresivi, chipeși, ritmici și muzicali, la mare căutare atunci în „fabrica de actori”, cum ironic o numeau studenții de la Universitate.

Odată admis și ajuns pe val, te ia valul și te adaptezi, te-nveți. Și, fără să-mi dau seama când s-a produs osmoza am căpătat trăsăturile studentului de la Teatru! Oleacă mândru, oleacă arogant cu ifose de-artist... ce-i drept mai puțin ca la cei ce le aveau din naștere dar... oricum nu mă mai simțeam *străinel*. Mă adaptasem sistemului, îmi dispăruse timiditate, frica paralizantă în fața măestrilor și exigenței profesorilor care, se deosebeau mult de cei pe care i-am avut în liceu. Mă mai feream din calea unora care privindu-ne atent ne descopereau „defectele”, mai cu seamă cele de *dicție* și-aveau nedelicatesul obicei de a ne spune cu glas tare că... sunt alte meserii frumoase, mai frumoase decât actoria... *frizeria, cizmăria, zidăria...* și ziceau fără perdea să audă toți cei din holul Facultății. Mă simțeam cu musca pe căciulă. Aveau ceva cu moldovenii. Mă feream și evitam s-o întâlnesc pe Doamna Beate Fredanov, Artista emerită, Directoare adjunctă la Teatrul Bulandra, profesoară mai multor generații de artiști, frumoasă, elegantă, severă și nu atât de rea cât se străduia să pară. Severitatea ei se manifesta față de studenții altor clase, ale altor măestri, fapt ce ne provoca teamă și, o ocoleam. Ne trezea însă curiozitatea să vedem examenele ei de actorie, ne interesa repertoriul, valoarea studenților și modul-metoda de lucru. Trăgeam adesea cu ochiul în grădina dumneai unde se răsăteau niște fete foarte frumoase și talentate dar mai ales băieții, artiști din naștere mai talentați ca noi după aspect – o grupă orgolioasă și arogantă lăudându-se cu Profesoara lor!

În împrejurările acelea, eu aveam motiv s-o ocolesc pe Doamna Beate. La examenul de admitere fusese în Comisie și nu m-a plăcut! Când Doamnei Beate Fredanov nu-i plăcea un candidat, trebuia să-și caute altă meserie! Era condamnat. Aflasem din... *surse* că nu mă agreea... dar, n-a putut trece peste cuvântul lui „*moș*” Costache Antoniu, profesor și Rectorul IATC, căruia i-a sunat plăcut rostirea cuvintelor mele și timbrul sunetului în dulcele grai moldovenesc... Și, cu umor senin a zis... *băetul ista are o țară de talent...* și-a fost de-ajuns. Doamna nu și-a mai clătinat capul de la stânga la dreapta ci de sus în jos.

Și, cum spuneam mai sus, mă feream din calea ei, nu cumva să-și aducă aminte de examen, să-mi zică... *dacă nu scapi de moldovenisme știi...* Mă înșelam, Doamna Beate Fredanov era o Lady. O interesa numai clasa studenților ei. Se călăuzea după principiul lui Aristotel „*Cel mai bun este acela care face ca virtutea să folosească nu numai lui însuși ci și altora.*” O interesa ca studenții ei să fie cei mai buni, și chiar erau!

Artiștii Teatrului Municipal, printre care Doamna Beate Fredanov era Emerită, aveau un statut aparte în teatrul românesc și erau renumiți nu numai prin talentul lor unic ci și prin rostirea și emiterea textului dramatic nuanțat plastic și mai ales limpede „mușcat”, ascultat și înțeles de spectatori în ultimul rând de la balconul doi. Cultul rostirii textului nuanțat melodios, expresiv și logic era lege în arta teatrală, în anii școlii marilor actori peste care numai celor geniali, cu talent ieșit din comun ca Radu Beligan, li se treceau cu vederea „licențele”, îngălarea unor cuvinte, socotindu-se că prin plastică, gesturi corporale și prin „lucrarea” mâinilor s-a înțeles ce a vrut să spună, ce a vrut să zică.

Era o seară de teatru superbă. Se juca o dramă sovietică gravă în care cei mai buni artiști ai Municipalului străluceau în duelul replicilor și tensiunea creștea la maximum, când un șput de lumină descoperi chipul frumos de tragediană al Doamnei Beate Fredanov ce se ridicase din fotoliu și cu brațele desfăcute a zis clar „mușcat” și melodios... „*am f...t ce-am putut!*”. Replica corectă era „*am făcut ce-am putut!*”. Colegii în scenă au privit-o îngroziți, numai Ben Dabija a clătinat din cap, încuviințând-o a zis „*vă cred, Doamnă!*”. Un hohot de râs

a boncăluit de la balcon provocând sala să aplaude cu rețineră! Nu s-a aflat niciodată dacă aplauzele au fost pentru Doamna Beate, pentru Dabija sau pentru cel de la balcon.

Erau pe atunci în clasa Doamnei Beate Fredanov, la Catedra de actorie, în staful ei colaboratori Zoe Stanca-Anghel, Mihai Dimiu... minunați artiști pedagogi și, între studenții foarte talentați câțiva care au ajuns nume celebre și-au deveni valori naționale. Între cei unsprezece băieți, din seria care venea în urma noastră, întâlneam mereu și întotdeauna unul care se deosebea prin ținuta de atlet, jucător de tenis sau aruncător de suliță, mi se părea că-l știu de undeva, că l-am mai văzut, dar îl văzusem pe un desen într-o carte de istorie sau în Odiseea, sau... știu eu... suplu, elegant în mișcări, deosebit, mai altfel decât colegii lui de clasă, și ei supli și eleganți dar nu ca tânărul despre care vreau să povestesc. Afișa totdeauna un zâmbet prietenos de parcă el știa ceva ce noi nu știam. Prietenos însă rezervat cu distanțare ce se putea înțelege, percepe ca aroganță, dar nu era arogant. Când sta la sfat, de vorbă cu cineva „il citea”, cu ochii lui senini, ironici și jucăuși. Era în firea lui să studieze „caractere”, o temă dată la clasele de actorie de măestrul nostru, în mod deosebit de Ion Cojar. Cele șase studente din clasa Doamnei Beate au fost îndrăgostite de *Prinț*, toate deodată sau... pe rând, numai că el n-a mușcat din măr. O bucovineancă dintr-o clasă paralelă, *frumoasă ca un surâs* era cât *p-aci... dar știi... cât p-aci...*! n-a fost să fie, însă... *machedonul* avea alt plan. Se purta frumos și elegant cu toată lumea de ambele sexe... dar, nu știu câți s-au putut împrieteni cu el și pe câți i-a cultivat ca prieteni. Știa să discearnă lucrurile ca nimeni altul și să aleagă... oare pe cine a acceptat să-i stea aproape? Era mereu preocupat, neliniștit în liniștea lui aparentă, sobru și degajat, ironic-subtil, practica un umor

senin, respingea bravura agresivă obișnuită între actori, era distins și generos, conciliator își păstra totdeauna o „rezervă” pentru altceva. Purta ceva din istețimea lui Ulise în rădăcinile lui de aromân. Nu respingea nimic brutal. Avea carismă în tot ce făcea. Așa l-am cunoscut eu pe marele Artist român, Prinț al Teatrului nostru contemporan, atunci în studenție și m-am bucurat dezinteresat de prietenia lui Ion Caramitru-Pino. Studios, muncitor și atent la tot ce se petrecea în școala de teatru, s-a afirmat repede și-a devenit reprezentantul generației sale. Se vedea clar că e *cineva* și că va deveni *ceva!* Doamna Beate l-a prețuit în mod deosebit, apreciindu-i talentul și inteligența, în vederea reținerii lui la Catedră. A fost onorat cu *bursă republicană* și cu premii, și-a avut un debut strălucit la absolvire cu Hamlet în regia Profesorului Ion Cojar. Când toți absolvenții erau obligați să-și facă stagiul de trei ani în teatrele din provincie, Pino Caramitru a fost chemat la Teatrul Național să-i dea viață scenică poetului nostru național Mihai Eminescu. Intra în celebra trupă a lui Sică Alexandrescu, se bucura de aprecierea lui Zaharia Stancu, Directorul Naționalului și avea să joace roluri importante în regia lui Moni Ghelelter – *Romeo, Mircea Basarab...* dar Pino dorea altceva, nu l-a entuziasmat nici trupa „academică”, nici oferta. Își făcuse un plan și-avea alte gânduri.

Sunt unii actori care se văd din culise, și când intră luminează decorul și umplu scena. Ion Caramitru era unul dintre acești actori și în sinea lui știa, era conștient. A refuzat Naționalul cu toate ofertele de perspectivă și s-a integrat în trupa Municipalului hotărât s-o ia de la capăt sub îndrumarea lui Liviu Ciulei pe care-l admira.

Harnic și conștiincios și-a continuat studiile și a obținut licență în regie de teatru și operă. În atmosfera de la „Bulandra” și-a găsit locul și marii regizori de lângă Liviu Ciulei pe care-i căuta: Moisescu, Penciucescu, Tocilescu... Critica de specialitate i-a apreciat realizările artistice de cele mai multe ori la superlativ. Paralel cu activitatea din teatru a făcut film, televiziune și superbe spectacole-recitaluri de poezie. Pino era un artist desăvârșit în rostirea versului, n-a avut rival și nu l-a întrecut niciun „spuior de versuri” pentru că era *poet al poeziilor mari*. Însăși prezența sa pe scenă garanta valoarea spectacolului și încă o dată spun, știa asta.

Evenimentele din decembrie '89 l-au scos din scenă și l-au chemat în mijlocul mulțimii, în stradă. Pino reprezenta

un simbol, era un element catalizator. Momentul istoric de la Televiziunea română, atunci a fost o explozie de entuziasm revoluționar ce a trezit Țara. Un grup de manifestanți au năvălit în studioul de unde se transmiteau știrile... se striga *victorie, victorie... am învins!* Chipurile manifestanților erau răvășite, speriate... Doi dintre ei erau mai cunoscuți... întâi Pino Caramitru și... poetul Mircea Dinescu... După un timp s-au găsit „comentatori” care banalizează mereu momentul istoric. A devenit ținta săgeților, unor glumeți cu călți în cap, replica lui Pino... *Mircea,.... arăți că lucrezi...* unii au auzit *Mircea, fă-te că lucrezi!* În teatru, noi vorbim de „momente limită”. Atunci la Televiziune era un moment limită de-adevăratelea, nu teatral. Pino, văzându-i fața poetului, în transă cu ochii îngroziți... de ceea ce ar fi putut urma dacă... , de consecințele copleșitoare responsabilități pe care și-o asumaseră în fața unui popor care-i privea cu speranță și încredere..., obișnuit cu spectacolul teatral ar fi vrut ca *Victoria* să fie citită altfel pe chipul poetului și,... *regizorul* trezit în artist a dorit alt „cadru”! Victoria cerea seninătate, lumină, certitudine... care, nu se vedeau pe fața poetului, nici nu se putea... și, Pino a găsit soluția care ar fi salvat scena, redând încrederea de care un popor întreg avea nevoie atunci... dar, Mircea nu s-a *făcut că scrie, nici că lucrează...* nefiind actor, n-a înțeles. Curajul lor însă, nu poate fi prizonierul unei replici răstălmăcite.

Revoluția din decembrie '89 ne-a schimbat viața și marile artist Ion Caramitru a rămas în istorie ca luptătorul care a stat pe baricade în acele zile și nopți, când lumea urmărea, transmisă în direct la Televiziunea română, prăbușirea ultimului regim dictatorial din Europa.

N-a părăsit teatrul în noile condiții, intrând în politică. A apelat la toți marii artiști rătăciți prin lume să se întoarcă acasă, a înființat Uniunea Teatrală, a condus un timp Teatrul Municipal și l-a înfrățit cu marile ansambluri Teatrale din Europa, a intrat în Guvernul României ca Ministru al Culturii dar nu și-a abandonat nicio clipă vocația sa de Artist de teatru. A înființat Premiile și a fost amfitrionul carismatic al Galelor UNITER, a obținut sediul Uniunii de la Primăria Capitalei, s-a îngrijit de ajutoare pentru artiștii bătrâni, singuri și suferinzi. Ca Director general al Teatrului Național s-a îngrijit printre altele de refacerea clădirii Teatrului așa cum a proiectat-o inițial arhitectul.

Cunoscător al câtorva limbi străine, în mod deosebit engleza și franceza, i-a fost ușor și la îndemână să construiască relații cu oameni de Teatru de pe toate continentele. A pus în scenă spectacole de teatru și de operă și-a fost apreciat cu onoruri din partea unor mari personalități. Era mereu prezent în viața Teatrului românesc și cunoștea în amănunt ce se petrece în teatrele noastre.

Cu toate necazurile și vicisitudinile prin care a trecut familia lui Pino, viața Artistului a fost aureolată de bucuria trăirii prin arta teatrală. A fost iubit de multă lume, lume subțire și aleasă. Dar l-au și invidiat mulți, mai cu seamă pentru funcțiile de pe scara socială, bănuie de unii că se folosea de *meritul de a influența*. Fals. Era talentat, cinstit, drept și integru. Știa, cunoștea bine că pentru unii „*gloria e ca râia, de ce-o scarpini de ce te mănâncă!*” și-i evita, nu-i lua în seamă. Dar cine n-are spirit înjură și Pino n-a fost cruțat de loaze și nuliități elitiste care au încercat să-l îmbrace în zoaie chiar în mahalaua politică, prin grăire aluzivă și prețioase sclifoseli atacându-i familia. Pino nu s-a manifestat, le-a primit și privit pe toate cu un surâs amar. L-au apărât condeierii de prestigiu în Revistele *Teatrul azi, România literară...* argumentând cu dovezi cinstea marelui Artist.

Am urmărit ultima Gală UNITER la postul național de televiziune și mi s-a părut că Președintele Pino, Ion Caramitru, ascunde tristețea unei oboseli. I-am citit pe chip o suferință pe care o lumina din când în când cu un zâmbet trist. Am vrut să-i telefoniez după spectacol dar... am renunțat. Nu știu de ce... am amănat. Aveam o relație apropiată, chiar de prietenie dar nu abuzam. Am citit cartea cu interviul, „*De la Hamlet la Hamlet*”, a cărui autor este cunoscutul cronicar al vieții noastre teatrale Mircea Morariu și m-au impresionat profund viața zbuciumată a părinților săi, creațiile din teatru și cinematografie, întâlnirile internaționale, relațiile legate de Revoluția română și atâtea și atâtea momente trăite de Pino.

De la un timp atacurile la adresa persoanei Directorului Teatrului Național s-au întesit și trepădușii stradali îi contestau fără rușine artistului vârsta și mai cu seamă drepturile. Cine oare ar fi trebuit să-i învețe că artiștii adevărați nu au vârstă... Or fi simțit ei ceva... și se grăbeau... poate... cine știe? Azi, „când atâta lume face teatru, ce-nseamnă un actor în plus?”... Scârbit de toate... *le-a refuzat ultima-ntâlnire...*

Prin zestrea lăsată de Ion Caramitru teatrului românesc, cinematograful, radioul și televiziunii, prin contribuția personalității sale adusă Culturii române la imaginea internațională a țării noastre, Artistul și-a încrustat numele cu litere de aur în Cartea de Onoare a acestui Neam pe care l-a iubit.

Pino Caramitru merită pioasa noastră recunoștință, a breslei artiștilor de astăzi din Teatrul românesc și ca omagiu, să-i ridicăm monument pentru a-l respecta generațiile viitoare.

Iași, octombrie 2021

Critica Criticii

Citesc în revista „Vatra” (numărul 7–8, a. c.) o... cronică (s-o numim așa), intitulată *Bicentenar Vasile Alecsandri. Un poet complex, în cea dintâi ediție completă*. E vorba, firește, de ediția în două volume, din colecția „Opere fundamentale”, apărută cu doi ani în urmă. O ediție despre care se spune (după o introducere de aproape o pagină de revistă, în care se reiterează locurile comune despre importanța acestei „personalități covârșitoare și de prim rang”) că e una „de lux, bibliofilă adică, executată în excelențe condiții grafice, pe hârtie cromo velină, cu numeroase ilustrații”, apoi că e „sponsorizată de Consiliul Județean Bacău și editată sub egida unei fundații [...] neputând fi pusă vânzare (?), exemplarele fiind donate bibliotecilor publice, publicațiilor de profil, unor critici și istorici literari etc.” Se mai adaugă o propoziție, ce merită reținută pentru ambiguitatea ei: „Anterior în aceeași prestigioasă colecție a Academiei Române – intitulată «Opere fundamentale» și coordonată de acad. Eugen Simion – au apărut două volume de *Opere* ale lui Șerban Cioculescu, un volum Dimitrie Cantemir (cuprinzând trei dintre scrierile sale în limba latină) și patru volume *Scoala Ardeleană* (câte unul pentru fiecare domeniu de activitate)...” (Neindoielnic, unii cititori vor fi înțelese de aici că în zisa colecție au apărut **numai** volumele citate. În fapt, numărul celor apărute în colecție se apropie de 200!) Iar „**numeroasele** ilustrații” se reduc la nouă fotografii (pe trei foi!), la sfârșitul volumului al II-lea, urmate de trei pagini de publicitate (copertile ultimelor apariții)!

Autorul cronicii „intră apoi în materie”, dar o face în stil propriu: „reamintește” că în 1921 „primul centenar al nașterii a fost sărbătorit cu tot fastul cuvenit în absolut toate instituțiile de cultură de pe întreg cuprinsul României Mari” (ceea ce este mult peste marginile adevărului) și că „academicianul Sever Zotta [...] a tipărit atunci o lucrare fundamentală intitulată *La centenarul nașterii lui Vasile Alecsandri. 1821 – 1921* – rămasă până astăzi drept cea mai importantă sursă pentru cercetătorii biografiei marelui scriitor” (ceea ce este iarăși o exagerare, precum se va vedea mai departe). Publicând lucrarea în cauză (conținând o seamă de documente din Arhivele Statului Iași, al căror director era pe atunci), Sever Zotta își exprima speranța că, în urmă, „controversa asupra nașterii poetului va fi definitiv închisă”. Și aici băcăuanul comentează: „Din păcate, n-a fost să fie așa, întrucât există și astăzi unii care – **din ignoranță sau cu rea-credință** – încearcă să propună o altă dată de naștere pentru Alecsandri.” „Controversa”, mai spune el, „e **stupidă**”, căci din 1921 încoace „au apărut noi informații”. [Sublinierile îmi aparțin.] Între acestea sunt pomenite „actul de naștere, eliberat și legalizat de Tribunalul din Bacău cu nr. 5920 din 30 martie” și actul de căsătorie al poetului cu Paulina Lukasiwicz. (Primul, despre care Sever Zotta spunea că era în realitate „un act de dovedire de etate sau de notorietate”, lipsea în 1921, cum lipsește și azi, fiind doar menționat într-o cerere a poetului „de omologare” și în menționat extract din Registrul pentru căsătoriți al comunei Mircești – publicat de N. Zaharia în biografia consacrată scriitorului în 1919 –, cu precizarea că numele mirelui e Vasile Alexandrei (!), iar data nașterii este 1 iulie 1821!) La acestea se adaugă o „schiză genealogică”, din 24 iulie 1846, alcătuită de către Dimitrachi Cozoni, bunicul de pe mamă al scriitorului, în care – zice Liviu Chiscop – „sunt acribios consemnate, într-o reprezentare grafică, numele și data de naștere ale tuturor celor din neamul Cozoni”. (A fost prezentată în „Revista Arhivelor”, 1924 – sub titlul *Trei surori necunoscute ale lui Vasile Alecsandri*, tot de Sever Zotta, care-i zice „spiță”, adică un fel de arbore genealogic, din care lipsesc cu desăvârșire datele de naștere „ale tuturor din neamul Cozoni”, fie și „neacribios” consemnate!!!)

Cu această pregătire agresivă, autorul cronicii revine la discutarea ediției din „Opere fundamentale”, exprimându-și „mirarea” că „ieșeanul Victor Durnea, autor al *Tabelului cronologic* [...] deși avea cunoștință despre excelența lucrare a lui Sever Zotta pe care o menționează corect la anul 1921 – totuși n-o utilizează”. Mai explicit: nu-și însușește opinia acestuia, a lui G. Călinescu ori a lui G.C. Nicolescu, autorul celei mai ample biografii a lui Vasile Alecsandri, ci pe aceea a altora – Gh. Ungureanu, Al. Piru, Florin Faifer, care cred că „bardul de la Mircești” s-a născut la 14 iunie 1818.

Urmează o altă salvă de argumente în favoarea primei date ori contra celei de-a doua, după care Liviu Chiscop, fiindcă „tot [a] început discuția pe marginea *Tabelului cronologic*” purcede „să semnaleze și alte erori, confuzii, omisiuni și inadvertențe existente în acest important compartiment al lucrării”.

Remarcând astfel un interval mai lung (între 1794 și 1816), nu pierde ocazia să dea lecții: „Un tabel cronologic se alcătuiește cu maximă coerență și acribie și – dacă e posibil – pe luni și zile”. Apoi, apreciază că, în *Tabelul cronologic* întocmit de subsemnatul, pe lângă cele de mai sus („eroi, confuzii, omisiuni și inadvertențe”), „există [...] multe informații și comentarii care nu-și aveau rostul”. În sfârșit, scrie necruțătorul critic, „debutând cu o informație eronată, tabelul întocmit de V. Durnea se încheie în aceeași notă”. (În speță, citându-se între lucrările de doctorat consacrate lui V. Alecsandri și cea a profesorului universitar băcăuan Adrian Jicu, îi este transcris greșit subtitlul – *Eseu despre identitatea lui Vasile Alecsandri*, în loc de *Eseu despre identitarul lui Vasile Alecsandri*).

Greșeala aceasta de transcriere, desigur, este regretabilă. Dar, pe cât știu eu, nimeni nu a scăpat de asemenea greșeli. Nici chiar Liviu Chiscop, care în cronică de care mă ocup transcrie greșit unele date, scrie „botează” în loc de „botezată”, „o biografice” în loc de „o biografie” etc. Ca să nu mai vorbesc de altfel de greșeli, ca, de pildă: „în **noianul** altor **numeroase** amănunte și comentarii de priso”!!!

Ajungând la finalul *Tabelului cronologic*, băcăuanul conchide: „Firese ar fi fost ca acum la bicentenar să ni se ofere, în această ediție academică, un tabel cronologic corect și complet al vieții și operei lui Vasile Alecsandri. Din păcate, n-a fost să fie așa, astfel încât cea mai amplă cronologie (pp. 199–239) rămâne – fără falsă modestie – cea din lucrarea noastră *Bicentenar Vasile Alecsandri. 1821–1921*, volum distins, de către Ministerul Cercetării și Inovării, cu *Diploma de excelență* la «Euroinvent Book Salon» (Iași, 16 mai 2019).”

Ei da, acum am înțeles și cred că și cititorii au înțeles...

Evident, afirmația („fără falsă modestie”) m-a făcut să arunc o privire peste „cronologia” lui Liviu Chiscop. Și negreșit voi așterne pe hârtie observațiile mele.

Deocamdată însă mă voi opri asupra câtorva dintre informațiile „greșite” ori „de prisos” și dintre „omisiuni”, într-un cuvânt, asupra „noianului de alte numeroase...”, conținut de tabelul cronologic întocmit de mine.

1. Să încep cu prima „flagrantă eroare”. E vorba de cea dintâi menționare într-un act oficial a unui antecesor al lui Alecsandri, care în tabelul meu e datată „1786 iunie”. Criticul meu o transcrie greșit („1780 iunie”) și atunci lectorul nu înțelege prea bine de ce combate afirmația mea, câtă vreme îi contrapune o dată mai recentă cu câteva luni – „1780 octombrie”. Și nu doar atât. Liviu Chiscop scrie: „În realitate, cel mai vechi act oficial, în care e menționat un strămoș în linie paternă al poetului este actul din 26 oc-

tombrie 1780, prin care medelnicerul Alexandru Alecsandri «de nație grec», căpitan de poliție («baș-ceauș peste o sută de lefegii») cumpără un teren din curtea Bisericii Sf. Ilie din Iași”. Dar Sever Zotta, de la care vine informația, nu a văzut acest „act oficial”; el reproduce în „lucrarea sa fundamentală” (sub nr. 32, p. 79) un *Referat* din august 1856, întocmit întru rezolvarea unei cereri a lui Vasile Alecsandri-fiul, relativ la casa de pe ulița Sf. Ilie, căzută în lotul revenit lui Iancu Alecsandri la împărțirea moștenirii vornicului Alecsandri. În referat se rezumă actele de proprietate prezentate de petent. Cel dintâi e o „carte din partea lui Chiar-gi-bașa, a breslei Blânarilor și a Epitropilor Bisericii Sf. Ilie” ce dau „lui Alexandru baș-ceauș” un loc „cu bezmân” (de 10 lei pe an!) pentru a-și face casă. (Scurta prezentare nu dă, așadar, nici prenumele beneficiarului, nici „nația” lui, care sunt luate din altă parte.) Însăși „cartea” (dacă, printr-un miracol, s-ar descoperi azi) cred că n-ar putea fi considerată „un act oficial”, ci doar unul încheiat între particulari, neîntărit de autorități (Divan și Domnitor).

Dar Liviu Chiscop mai menționează un „act oficial”, „încă și mai vechi”, din 1759, prin care Domnitorul Ion Teodor Callimachi îl „întărește proprietar asupra moșiei Brătești de lângă Târgu Ocna” pe un Dumitrachi Cozoni, care ar fi străbunicul poetului. (Ar fi fost tatăl lui Dimitrachi Cozoni, cu a cărui fiică Elena se căsătorește viitorul vornic Alexandri.)

Drept sursă a afirmației se dă un articol al lui M. Cosmescu din 1991; însă anterior ideea fusese formulată de G. Bogdan-Duică într-un mic studiu despre Elena Alecsandri (publicat în „Convorbiri literare”, 1919). Profesorul clujean cita acolo pe Gh. Ghibănescu (*Târgul Ocna*, în „Arhiva”, 1890–1891), de la care prelua știrea despre hrisovul de întărire din 1759, și afirma (într-o notă de picior) că proprietarul Brăteștilor nu putea fi bunicul poetului (căci ar fi trebuit să aibă peste 110 ani!), ci eventual străbunicul (cu același prenume).

Numai că tot Sever Zotta, dând la lumină „spița genealogică” menționată mai sus, aprecia că ea are cea mai mare importanță nu atât pentru că dă numele celor trei surori necunoscute ale poetului, ci pentru că îl „arată” pe cel care o dictează unui nepot „ca fiu al lui Gheorghe Cozoni Grecu, locuința sa în București”. (Adaug eu că Dimitrie Cozoni mai precizează în „spiță” cu mândrie că e născut în 1755, deci, avea 91 de ani! Și C. Sion zice că a murit în 1850.) Cum este de neconceput ca Dimitrie Cozoni să confunde numele tatălui său cu al bunicului, informația comunicată de Sever Zotta a fost preluată de G. Călinescu, de G.C. Nicolescu și de alții. Am preluat-o și eu în tabelul cronologic, iar „hrisovul de întărire” din 1759 nu l-am pomenit, neputând deduce relația existentă între proprietarul Brăteștilor și autorul „spiței”.

2. Numele bunicului după tată și data morții lui.

Scrie Liviu Chiscop: „...Mihalache Alexandru, care nu-și va lua numele Alecsandri «după numele soției» – cum greșit scrie V. Durnea, neștiind că acel Alexandru Alecsandri era străbunicul patern al poetului”.

Ba știa! Știa de la G. Călinescu și de la alții, care știau de la Sever Zotta, care știa de la C. Sion. Sever Zotta scria: „...se poate da oarecare credință acelei părți din arătările paharnicului Sion, în care pretinde că numele Alexandri era acela al soției lui Mihalache”, care soție ar fi fost sora șatrului Iordachi Alexandri. (Acesta, conform unei cereri adresată Mitropolitului Moldovei în 1836, dată la iveală de Gh. Ungureanu în „Cetatea Moldovei”, nr. 5/1943, declară că este fiul lui „Alexandru Alexandri, baș ceauș, de nație grec.”) Și, indiferent dacă Mihalache fusese fiu sau ginere al baș ceaușului, acesta i-ar fi fost străbunic poetului!

În ce mă privește, cred că nu avem astăzi argumente decisive pentru a hotărî dacă sameșul Mihalache a fost fiul sau ginerele lui Alexandru Alexandri, frate sau cumnat al lui Iordachi Alecsandri. Sever Zotta s-a raliat (parțial) lui C. Sion, pentru că în condicile Epitropiei Sf. Spiridon a găsit că sameșul era numit când Miha-lache Alexandru, când Mihalache Alexandri. Peste două decenii Gheorghe Ungureanu afirmă că fostul director al Arhivelor citise greșit documentele, că peste tot sameșul se numea Alexandri. Aș înclina să-i dau dreptate, în ideea că, după vreo 20 de ani de lucru în Arhive, îi trecuseră sub ochii mult mai multe acte decât lui Sever Zotta, care venise în fruntea instituției la vreo 7 ani după terminarea Facultății de Drept din Viena, iar primul său deceniu de directorat cuprinsese vremurile tulburi ale Primului Război Mondial, deloc favorabile studiului. Totuși, admit că un verdict definitiv poate fi dat aici numai de un specialist în paleografie, pe care rămâne să-l așteptăm.

Liviu Chiscop vine însă cu ideea că sameșul de la Sf. Spiridon se chema Mihail Alexandru Alecsandri. Ar fi avut deci două prenume, „primul dat de naș, al doilea de tatăl său”. Ca atare, el ar fi participat, sub numele Alexandru, în 1801, la înzestrarea surorii Catinca Alecsandri, împreună cu mama lor, „căpităneasa” Eliana, cu doi frați (Iordachi și Neculai) și cu sora Maria, căsătorită Cuza. (Actul acestei înzestrări a fost găsit de scriitor într-un sipet și publicat în „Convorbiri literare” în 1875.) Rămâne „o enigmă nedelegată” dacă în 1891 Catinca [Ecatarina] s-a și căsătorit și cu cine. Poate că nu ori poate că a rămas curând văduvă fără să aibă copii, căci ea, fiind proprietară a casei din ulița Sf. Ilie (primită la „înzestrare?”), la moartea ei, întâmplată înainte de 1827, o donează fratelui Iordachi, conform actelor publicate de Sever Zotta în „lucrarea sa fundamentală”. (Și Iordachi o vinde nepotului său, Vasile Alecsandri-tatăl.)

Supoziția lui Liviu Chiscop cum că sameșul de la Sf. Spiridon se numea Mihail Alexandru Alexandri și că a participat la înzestrarea surorii sale Catinca în 1801 are un mic inconvenient. Anume că sameșul, conform „lucrării fundamentale” a lui Sever Zotta, era decedat în 1794. (Se citează din condicile de la Arhive că „**răposatul** sameș Mihalachi” a încasat anume venituri cuvenite Epitropiei pe anul ce începe în ghenar 1793 și se sfârșește la ghenar 1794”, că, mai mult, „casa [familia, urmașii] **răposatului**” datorează Epitropiei o sumă imensă, de 10.008 lei. Și Sever Zotta mai zice că Mihalachi Alecsandri nu mai apare în acte și condici după 1794!) Cu toate acestea băcăuanul susține sus și tare că în mod greșit în *Tabelul cronologic* „se dă ca sigură informația că Mihalache Alexandru sau Alexandri în 1794 «se stinge din viață prematur»”. Și adaugă negând evidența: „Nu există niciun document care să ateste anul când a decedat bunicul patern al poetului. Dimpotrivă, există cel puțin două mărturii care ne determină să credem că Mihalache Alexandru a fost un longeviv.” (În urmă cu doar trei ani Liviu Chiscop susținea contrariul, anume că bunicul scriitorului „n-a fost un longeviv”. Dar despre aceasta mai târziu.) Una din cele două mărturii invocate e a lui C. Sion, care scria despre „Mihalachi Botezatu, jidov din târgul boilor din Iași, frate cu Cerbu Ochincariu, care au trăit pân pe vremea domniei lui Ioan vodă Sturdza”. Adică până pe la 1822. (Dar n-o fi fost oare vorba de Cerbu Ochincariu?) Cea de-a doua „mărturie” ar fi fost de la Vasile Alecsandri-tatăl, care într-un act din 1849 declară că e „fiul d-sale sulger Mihalaki Alexandru”, ceea ce – conchide criticul – ne face să credem că acesta era încă în viață, având puțin peste 80 de ani...”!!! (Însă chiar în „lucrarea fundamentală” se prezintă numeroase acte în care se folosește pronumele de politețe înaintea unor persoane decedate.)

3. Intervalul 1794 – 1816. La acest interval, zice Liviu Chiscop, „autorul [tabelului cronologic] include, amestecă, suprapune și încurcă – pe trei pagini! – evenimente diverse, care exced cu mult limita pe care autorul însuși o fixase”. (Am citat pentru ca să se rețină și repetiția!)

Într-adevăr, sunt evenimente ce exced limita enunțată. Sunt evenimente al căror protagonist este Alecsandri-tatăl și am preferat „să lichidez” aici ascensiunea lui economică și socială, pentru a ne putea concentra (eu și cititorii) asupra evenimentelor din viața scriitorului, căruia la urma urmei îi este consacrat „tabelul cronologic”. Dacă am făcut bine sau rău, vor judeca lectorii obiectivi, imparțiali.

Să trec însă mai departe, la „evenimentele” pe care le „includ, amestec, suprapun și încurc”. Dar despre aceasta în numărul viitor.

Constantin PRICOP

construite și realitate

Caragiale și construcția societății românești

Observațiile lui Maiorescu privind societatea românească pe cale de a se constitui după model vest-european, cit se poate de exacte, sînt făcute în spiritul reflecțiilor moraliștilor francezi, care preced cu mult, cum se știe, studiile sociologice (la data apariției observațiilor conducătorului Junimii sociologia ca știință abia era pe cale de a se constitui...). Constatările sale n-au fost niciodată contrazise prin fapte, ci doar la modul declamativ patriotard; realitatea lor era mai mult decît evidentă. În mod firesc aceste observații nu aveau cum să prevadă consecințele ample și pe termen lung ale fenomenelor consemnate. Ideea formelor fără fond cuprinde aspectul frapant, imediat vizibil în acel moment, al eșecului sincronizării cu țările Europei occidentale. Din unghiul din care erau făcute sugerau imaginea a două societăți închegate din care una tindea să se perfecționeze împrumutînd de la alta. Ambele societăți - cea de la care se împrumută și cea care împrumută - stabile, a doua în procesul de însușire a unor realităților cu funcționare verificată din prima. Nimic dramatic. Adoptarea unor instituții eficiente, ale căror modele merită să fie copiate devine necesară și firească. Dar, prezentat în formula transmisă din generație în generație procesul ar fi asemănător în ultimă instanță aceluia în care mai aducem ceva nou unei realități sociale care există și trebuie doar completată. Că preluarea este reușită sau nereușită, că ne adaptăm la lucrurile noi sau rămînem la cele vechi - asta ar fi altă poveste. Procesul denunțat de Maiorescu este însă mai complicat și are o configurație asimetrică. Societatea imitată este într-adevăr fixată în datele ei fundamentale, este alcătuită după o serie de principii și valori configurate organic, în urma proceselor istorice parcurse. Realitățile sociale ale unor astfel de colectivități sînt rezultatul evoluțiilor lor specifice. În ce privește însă societățile care împrumută, care au adoptat, care s-au modernizat însușind modelul Europei occidentale lucrurile stau cu totul altfel. Realitate lor se va constitui doar prin integrarea împrumuturilor. Au o structură în devenire. Colectivitatea care imită se formează imitînd. În acest proces își edifică o nouă alcătuire. Maiorescu vorbește despre consecințele eșuate. Dacă formele fără fond funcționează un timp, „...în acest timp formele se discreditează cu totul în opinia publică și întîrzie chiar fondul, ce, neatârnat de ele, s-ar putea produce în viitor și care atunci s-ar sfîi să se îmbrace în vestmîntul lor desprețuit”.

Cu alte cuvinte, consecințele eșecului ar fi compromiterea unei viitoare implementări corecte. Numai că această practică a falselor asimilări conduce la o exercitare continuă a falsului, la acreditarea unui pseudo împrumut. Nu împrumutul în sine (mai bine zis nu numai acesta) este alterat și falsificat, ci modul în care funcționează societatea. Se instaurează astfel constructe sociale în care falsificarea devine normă și exercițiu curent. A falsifica, a simula, a minți folosind termeni care să acopere realitatea propriu-zisă devine o constantă, devine comportament normal, devine obișnuiță. Falsul devine un mod firesc de a fi, nu mai este perceput ca anormalitate.

*

Prezentarea unei realități sociale ca altceva, denușirea acesteia cu un nume falsificat intră astfel în manifestările sociale cotidiene. Și oficial, la nivelul colectivității, și individual. Fiecare, în funcție de rolul social pe care îl joacă încearcă să prezinte lumea altfel decît este. Pentru cineva din afara colectivității respective un astfel de comportament ar putea să creeze o stare de confuzie, pentru cei care își joacă rolul este imposibil să mai disocieze, să mai atribuie alte semnificații decît cele rezultate din falsificarea... interiorizată. Lumea se amuză la satira lui Caragiale. Se recunoaște și își face sieși cu ochiul.

Este pusă în evidență discrepanța dintre aparență și realitate, lumea știe sau, mai degrabă, simte că lucrurile stau altfel, dar este lumea în care trăiesc, iar aceste lucruri sînt de multă vreme acceptate și nu mai revoltă pe nimeni. Atunci cînd nu se creează de-a dreptul o complicitate este vorba măcar de o bonomă acceptare tacită. Nu un singur interpret al operei lui Caragiale spunea despre personajele sale că sînt... simpatice, că întrețin o atmosferă benignă, de bună dispoziție... Ambiguitatea descrierilor sale sociale nu revoltă pentru că nimeni nu mai percepe gravitatea celor prezentate, pentru că nu poate fi făcută o comparație între realitatea socială și copia ei caricaturală. Scrișnetul caricaturii nu mai poate fi perceput deoarece nu numai personajele, dar și cei care le privesc nu mai cred că cea ce vîd ar putea fi ceva serios, că ar exista o dramă în această falsificare. Totul este lax, totul este luat în ușor, singurele reacții sînt amuzament, mișto, bătaia de joc...

*

Caragiale este perceput astăzi ca un scriitor actual - este probabil, dintre toți scriitorii români din trecut, cel mai apropiat de lumea de astăzi. De ce este el perceput astfel? Sigur, din mai multe rațiuni. Pentru geniul său lingvistic, pentru expresia precisă, mergînd direct la țintă, fără nimic inutil în construcția frazelor - care nu te lasă să simți că este vorba de limba secolului 19. Este actual și prin sintagmele care au intrat, de multă vreme, în limbajul cotidian (curat murdar..., să se schimbe dar..., reperat onoarea... etc.), folosite de toți, mulți dintre cei care le folosesc făcînd-o fără a ști că îl citează pe Caragiale. Dar actualitatea sa indiscutabilă are ca punct de greutate un alt element. Este vorba de constructele sociale care îi apar celui care îl citește astăzi familiare, desprinse din lumea lui. Realități ale universului în care trăim. Genialitatea autorului constă și în această intuiție excepțională a universului social în care trăiește. Elementele de decor, cele care descriu epoca de la mijlocul secolului 19 sînt de multă vreme vetuste, nu mai conțin nimic lumea de astăzi. Totul s-a schimbat între timp. De la trenurile care pe vremea aceea mergeau după program (nu ca astăzi...), la gările care constituiau altădată tihnite nuclee de socializare, la tinerii ofițeri aflați în centru atenției protipendadei de sex feminin, la funcționari și profesori, la funcțiile oficiale ale celor care apar în trecherile sale în revistă, la media în care se ilustra inclusiv autorul - totul este vechi, este depășit. Nimeni nu se mai deplasează azi în birje, nimeni nu mai aude „mînă birjar...” Ceea ce rămîne neschimbat sînt constructele sociale fixate adînc începînd cu acea dată în manifestările

colectivității - constructe care nu s-au schimbat pînă astăzi! Decorul prăfuit are farmec de epocă, în schimb lumea care îl populează prezintă realitatea zilelor noastre. Poate să pară neverosimil, dar din punctul de vedere al realității sociale nu a existat nici o evoluție. Aceeași lume în care meritocrația nu se poate impune pentru că domină familia, clanul - singurele funcționale într-o societate închisă, de tip rural, din feudalismul întîrziat. Conștiință civică nu există, aceasta nu s-a format pînă în zilele noastre. Explicațiile, pe care nu le dau aici, pot fi, fără îndoială, prezentate. Oricum, o astfel de conștiință se edifică în lumea orașelor - iar realitatea de care se ocupă Caragiale e una a orașului care nu s-a îndepărtat de lumea satului, a singurelor legături sociale valabile - de rudenie, de interese imediate, o lume a clanurilor. În cadrul acestui tip de interacțiune socială nu există deschidere spre o structură socială largă, abstractă, căreia nu-i poți cunoaște personal toți membri, dar căreia îi respecti realitatea. Pe care o consideri în principiu a ta.

În acest context nu vor fi căutați niciodată cei mai buni, ci cei pe care individul se poate sprijini, în care poate avea încredere. Calitatea, performanța șamd sînt realități care nu există în această lume a interesului, a preocupărilor pentru chiverniseala proprie și a celor din clanul tău. Transpuse în cadrul citadinizării asemenea credințe apar în toată evidența lor în lumea lui Caragiale. Toți sînt cunoștințe apropiate, amici, neamuri în diferite grade de rudenie. Aceleași constructe se manifestă atunci cînd un asemenea material social este turnat în formele lumii moderne. În cadrul nou nu s-a depășit încă gîndirea modelată în secole. Clanul apare cu interese în toate domeniile. Personajele sînt oameni apropiați, prieteni, au aceeași condiție, aceleași interese în ultimă instanță se asociază cu un celălalt care reproduce propria condiție, în care se poate avea încredere, care nu poate produce surprize deranjante în lucrurile de multă vreme așezate. Mitică, Mache, Tipătescu, Brînzovenescu sînt variante ale aceluiași personaj. Singurul care e altfel e turmentat... Personajele lui Caragiale s-au adaptat la lumea modernă dar nu și-au schimbat esența. Birjăresc în bmw-uri, chefuiesc la Ambasador, își fac vacanțele în Bahamas - dar sînt aceleași personaje, ușor de recunoscut. Parlamentul, e drept e neschimbat. În școală noile generații urmează metoda repetiției mecanice - școala nu e dedicată deschiderii minților, ci dimpotrivă. Ca pe vremea Momentelor... profesorii pun pile pentru odraslele unor persoane apropiate sau din alte interese. Meritele nu există decît ca teorie neluată în serios și, din punctul de vedere al celor implicați, prostească. Esențial e descurcatul. În familiile claselor... superioare viitorul e visat în spiritul dlui Goe. Cînd se ajunge la lumea politică, afacerile se reduc la interese proprii (și de gașcă - în ultimă instanță clanul nu este decît mijlocul de conservare a propriei condiții).

Orizontul existenței e strict limitat la cele cîteva elemente care nu i-au scăpat lui Caragiale. Relațiile sentimentale sînt reduse la cîteva legături amoroase incestuoase - nici ele dezvoltate cu prea mare pasiune. Nu există patimă, doar ambalări comice împotriva... mizerabilului. Eminescu e consecvent proclamat cel mai mare poet, dar universul său romantic e totuși puțin accesibil unei largi categorii de cititori. Sînt gustate romanțele sentimentale. Poate și ceva din poezia sa socială. Dar centrul de greutate al acestei creații e totuși în altă parte. La un public ar ajunge mai degrabă poezia... directă a unui Coșbuc sau Goga. Din romantism, în mod special din romantismul german, care cultivă acest tip de înflăcărare a fost reținut și transformat în construct, prezent și astăzi patosul naționalist. Cum e alcătuit acesta, în ce constă, dincolo de declamațiile cvasi oficiale, e de examinat.